

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ VE DOĞAL ÇEKİCİLİKLERİN
TURİZM PAZARLAMASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: GEVAŞ
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Necat KAÇMAZ

Danışman
Doç. Dr.Volkan GENÇ

Haziran-2023
BATMAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Necat KAÇMAZ tarafından hazırlanan “Kültürel Miras Unsurlarının ve Doğal Çekiciliklerin Turizm Pazarlaması Kapsamında Değerlendirilmesi: Gevaş Örneği” adlı tez çalışması 15/06/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri**İmza****Başkan**

Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN

.....

Danışman

Doç. Dr. Volkan GENÇ

.....

Üye

Doç. Dr. Songül DÜZ ÖZER

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I declare that all information in thesis has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Postgraduate Education Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Necat KAÇMAZ

22.05.2023

ÖZET
YÜKSEK LİSANS

KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ VE DOĞAL ÇEKİCİLİKLERİN
TURİZM PAZARLAMASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: GEVAŞ
ÖRNEĞİ

NECAT KAÇMAZ

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

Yıl: 2023, 163 Sayfa

Jüri
Danışman: Doç. Dr. Volkan GENÇ
Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN
Doç. Dr. Songül DÜZ ÖZER

Turizm destinasyonları, değişen tüketici taleplerinden ve sektörde yaşanan rekabet ortamından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle destinasyonlar sürekli olarak kendilerini yenilemeye çalışmakta, sahip oldukları çekicilikleri ve alternatif turizm kaynaklarını etkili bir şekilde kullanarak turizmde hak ettikleri şekilde faydalanmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, her yıl binlerce turiste ev sahipliği yapan Gevaş ilçesinin, sahip olduğu kültürel ve doğal miras unsurlarını, alternatif turizm çekiciliklerini turizm paydaşlarının görüşleri ve önerileri doğrultusunda inceleyerek ilçenin turizmde hak ettiği şekilde faydalanmasını sağlamaktır. Çalışmada Gevaş ilçesinin sahip olduğu tarihi, kültürel, doğal çekicilikler ile alternatif turizm çekicilikleri ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışma, amaçlı örnekleme yöntemiyle 16 turizm paydaşıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veriler elde edilmiştir. İlçede destinasyon pazarlaması noktasında yaşanan yönetsel ve yapısal sorunlar, tanıtım eksikliği, turizm paydaşlarının sürece yeterince dahil edilmemesi ve turizm pazarlaması noktasında belli bir yol haritasının olmayışı ele alınmıştır. Gevaş ilçesinin turizmde hak ettiği şekilde yararlanabilmesi için gerekli olan hususlar turizm paydaşlarıyla değerlendirilmiş buna yönelik çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal Çekicilikler, Gevaş, Kültürel Miras, Turizm Pazarlaması

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE EVALUATION OF CULTURAL HERITAGE ELEMENTS AND
NATURAL ATTRACTIONS IN THE SCOPE OF TOURISM MARKETING:
THE CASE OF GEVAŞ****Necat KAÇMAZ****BATMAN UNIVERSITY POSTGRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF TOURISM MANAGEMENT AND HISTORY OF ART****Year: 2023, 163 Pages****Jury****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Volkan GENÇ****Assoc. Prof. Dr. Derya UZUN AYDIN****Assoc. Prof. Dr. Songül DÜZ ÖZER**

Tourism destinations are directly affected by the changing consumer demands and the competitive environment in the sector; therefore, destinations are constantly trying to renew themselves, and benefit from tourism as they deserve by using their attractiveness and alternative tourism resources effectively. The purpose of this study is to search the cultural and natural heritage elements and alternative tourism attractions of Gevaş district, which hosts thousands of tourists every year, in line with the opinions and suggestions of tourism stakeholders, and to ensure that the district benefits from tourism as it deserves. In the study, historical, cultural, natural attractions and alternative tourism attractions of Gevaş district are presented in detail. the study used the qualitative research method was obtained data by using the in-depth interview technique with 16 tourism stakeholders with the purposeful sampling method. administrative and structural problems experienced at the point of destination marketing in the district were discussed the lack of promotion, the insufficient inclusion of tourism stakeholders in the process and without a certain road map at the point of tourism marketing. The issues necessary for the Gevaş district to benefit from tourism as it deserves were evaluated with tourism stakeholders and solution suggestions were put forward.

Keywords: Natural Attractions, Gevaş, Cultural Heritage, Tourism Marketing

ÖNSÖZ

Gevaş ilçesi, burada yaşayan insanların deyimiyle yeşil Gevaş, sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal çekiciliklerle ön plana çıkan, zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve o medeniyetlerin dokusunu içinde barındıran kadim bir ilçe olan Gevaş, her yıl yerli, yabancı binlerce turiste ev sahipliği yapmaktadır. Gevaş ilçesi sahip olduğu bu turizm potansiyeline rağmen, turizmden hak ettiği ölçüde yararlanamamakta ve sahip olduğu çekicilikler turizm pazarlamasına yeterince dahil edilememektedir. Bu çalışma kapsamında ilçenin sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal çekicilikler belirlenmiş, ilçe turizminin gelişimi önündeki sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilçede turizmin gelişiminde önemli bir rolü bulunan ve turizmde söz sahibi olan turizm paydaşlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İlçe turizminin gelişmesi, turizm potansiyelinin pazarlamaya dahil edilmesi, turizmde yaşanan sorunların ortadan kalkması için yapılacak çalışmalar ve öneriler sunulmuştur.

Tez çalışmamda bana rehberlik eden, bilgi ve tecrübesini benimle paylaşan, desteğini her zaman hissettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Volkan GENÇ'e şükranlarımı sunarım. Yine, tez çalışmamın tamamlanması aşamasında her zaman yanımda olan güzel aileme ve bana her zaman destek olan arkadaşım Ergin Alkan'a teşekkür ederim.

Necat KAÇMAZ

BATMAN-2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
TABLolar DİZİNİ.....	x
HARİTA DİZİNİ	xii
FOTOĞRAF DİZİNİ.....	xiii
1.GİRİŞ	1
2. KÜLTÜREL MİRAS TANIMI VE KAPSAMI.....	2
2.1. Mirasın Tanımı ve Kapsamı	2
2.1.1. Miras Türleri	3
2.2. Kültür ve Kültürel Miras Kavramı.....	3
2.2.1. Kültür	3
2.2.2. Kültürel miras kavramı	5
2.2.3. Somut kültürel miras.....	8
2.2.4. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM).....	12
2.2.5. Kültürel mirasın korunması ve önemi	15
2.2.6. Kültürel miras ve turizmi ilişkisi	23
2.2.7. Somut ve somut olmayan kültürel miras ile ilgili yapılan çalışmalar.....	29
2.3. Doğal Miras	32
2.3.1. Doğal Mirasın Korunması ve Önemi.....	33
2.3.2. Doğal miras ve turizm ilişkisi.....	39
2.3.3. Doğal Miras ve Turizm İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	41
3.TURİZM ÜRÜNÜNÜ OLUŞTURAN FAKTÖRLER VE ÇEKİCİLİK.....	43
3.1. Turizm Ürünü	43
3.2. Turizm Çekicilikleri.....	45
3.2.1. Doğal çekicilikler.....	47
3.2.2. Sosyokültürel Çekicilikler	48
3.2.3. Doğal ve kültürel çekiciliklerin pazarlanması	49
3.2.4. Kültürel Miras ve Doğal Çekicilikle İlgili Yapılan Çalışmaların İncelenmesi ...	52
4.GEVAŞ'A İLİŞKİN GENEL BİLGİLER.....	56
4.1. Gevaş İlçesinin Tarihçesi.....	56

4.1.2. Gevaş İlçesinin Coğrafi Konumu ve Yapısı	57
4.1.3. Gevaş ilçesinin nüfusu	58
4.1.4. Gevaş ilçesinin iklimi	59
4.1.5. Gevaş ilçesinin ekonomisi	59
4.2. GEVAŞ'IN GELENEK VE GÖRENEKLERİ.....	62
4.2.1. Gevaş İlçesinin Yerel Gastronomi, El Sanatları ve Folklorü.....	62
4.2.2. Gevaş İlçesinde Festival ve Şenlikler	64
4.2.3. Gevaş İlçesinde Konaklama ve İşletmeler.....	67
4.3. GEVAŞ'IN DOĞAL TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ	70
4.3.1. Akdamar Adası	70
4.3.2. Artos Dağı.....	71
4.3.3. Van Gölü.....	73
4.3.4. Gevaş'ın Mahalle Koy ve Sahilleri.....	75
4.4. GEVAŞ İLÇESİNİN KÜLTÜREL TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ	78
4.4.1. Akdamar Kilisesi	78
4.4.2. İzzettin Şir Cami	81
4.4.3. Halime hatun kümbeti.....	82
4.4.4. Gevaş Selçuklu Mezarlığı (Hişet Mezarlığı)	83
4.4.5. Hişet Kalesi.....	83
4.4.6. Altınsaç (Saint Thomas) Manastırı	84
4.4.7. Kırmızı Kilise (Saint Astuacacın Manastırı)	86
4.5. GEVAŞ'IN SPORTİF ÇEKİCİLİKLERİ.....	86
4.5.1. Alternatif Sporlar	86
4.5.2. Abalı Kayak Merkezi.....	88
4.5.3. Yamaç Paraşütü	89
4.5.4. Kuş Gözlemciliği	90
4.5.5. Kelebek Gözlemciliği	91
5. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE YÖNTEMİ.....	92
5.1. Araştırmanın Problemi.....	92
5.2. Araştırmanın Amacı.....	93
5.3. Araştırmanın Önemi	94
5.4. Araştırmanın Soruları	95
5.5. Araştırmanın Yöntemi	96

5.6. Araştırmanın Örneklemi	97
5.7. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	98
5.8. Veri Toplama Materyali ve Süreci.....	98
6. ANALİZ VE BULGULAR.....	99
6.1. Araştırmaya Yönelik Verilerin Analizi.....	99
6.2. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği	99
6.3. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi.....	101
6.3.1. Görüşme Yapılan Katılımcılara Ait Demografik Bulgular.....	101
6.3.2. Görüşülen Yerel Paydaşların Demografik Bilgileri.....	101
6.3.3. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular	102
SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	123

KISALTMALAR

ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
ICOM	: Uluslararası Müzeler Konseyi
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
ICCROM-	: Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi
IIC	: Uluslararası Tarih ve Sanat Eserlerini Koruma Enstitüsü
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Birliği
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
ÖÇKKB	: Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UBSEP	: Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi Eylem Planı
UÇMSEP	: Çölleşmeyle Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	: Dünya Turizm Örgütü
vb.	: ve benzeri
yy.	: yüzyıl

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kültürel mirasın sınıflandırılması.....	7
Tablo 2. Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi	10
Tablo 3. Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi.....	14
Tablo 4. SOKÜM unsurlarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması yönünde çalışmalar	17
Tablo 5. Miras Listesinde Yer Alan Türkiye Kültürel Miras Varlıkları	28
Tablo 6. Ulusal Koruma Alanları.....	36
Tablo 7. Turizmin Çekici Unsurları	46
Tablo 8. İlçenin Nüfusu.....	58
Tablo 9. Türkiye İstatistik Kurumu.....	60
Tablo 10. Van Akdamar Adası Anıt Müze Geçiş Verileri.....	80
Tablo 11. Görüşülenlerin bilgileri.....	102
Tablo 12. Gevaş'ın sahip olduğu doğal ve kültürel çekiciliklere ilişkin değerlendirmeler	103
Tablo 13. Gevaş'ı turist çeken bir destinasyon olarak görüp görmediklerine ilişkin değerlendirmeler	103
Tablo 14. Gevaş'ın turizmdeki gelişmişlik seviyesine ilişkin değerlendirmeler.	104
Tablo 15. İlçenin sahip olduğu çekici unsurlara ilişkin değerlendirmeler.	105
Tablo 16. İlçe halkının turizm bilincine, turizme ve turistlere karşı tutumlarına ilişkin değerlendirmeler.	107
Tablo 17. Gevaş'taki işletmelerin turizm pazarına ilişkin değerlendirmeleri;.....	108
Tablo 18. Gevaş'ın turizm çekiciliklerine ilişkin görüşler;	108
Tablo 19. Paydaşların ilçe tanıtımına yönelik görüşleri;	110
Tablo 20. İlçe turizminin gelişebilmesi için yapılacak çalışmalara ilişkin değerlendirmeler;	111
Tablo 21. İlçede turizm politikası oluşturulurken paydaşların sürece dâhil edilmesine yine paydaşlar arasında işbirliğine ilişkin değerlendirmeler;	112
Tablo 22. Gevaş'ta faaliyet gösteren turizm tesis ve işletmelerin yeterli olup olmadığına, bu alanda yapılması gereken çalışmalara ilişkin değerlendirmeler;	113

HARİTA DİZİNİ

Harita 1. Gevaş ilçesinin konumu.	58
Harita 2. Gevaş bölgesinde iklim	59

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 1. Gevaş'tan genel bir görünüm.....	57
Fotoğraf 2. Şekerpancarı tarlası ot temizliği.....	60
Fotoğraf 3. İnci Kefal Balığı avlama	61
Fotoğraf 4. Yöresel yemeklerin sergilendiği etkinlik	63
Fotoğraf 5. Çorap örmeciliği	63
Fotoğraf 6. Deli Emin Bisiklet ve Doğa Şenliği.....	64
Fotoğraf 7. Gezginfest etkinlik alanı	65
Fotoğraf 8. Abalı Kayak Festivali	66
Fotoğraf 9. Akdamar Adası Badem Çiçeği Festivali.....	66
Fotoğraf 10. Askahni Yayla Şenliği	67
Fotoğraf 11. Orient Otel	68
Fotoğraf 12. DSİ 17. Bölge Müdürlüğü Gevaş Eğitim ve Dinlenme Tesisi.....	68
Fotoğraf 13. DSİ 17. Bölge Müdürlüğü Gevaş Eğitim ve Dinlenme Tesisi.....	69
Fotoğraf 14. Grand Deniz Dinlenme tesisi	69
Fotoğraf 15. Akdamar Restaurant.....	69
Fotoğraf 16. Akdamar Adasından genel bir görünüm.....	70
Fotoğraf 17. Artos Dağı'ndan Kış Görüntüsü	71
Fotoğraf 18. Artos Dağı ilkbahar görüntüsü.....	72
Fotoğraf 19. Keretaş mevkiinden Van Gölü görüntüsü.....	73
Fotoğraf 20. Akdamar Adası İskeleyi	74
Fotoğraf 21. Dilmetaş Mahallesi Ters Laleler	75
Fotoğraf 22. Gevaş Sahil Alanı	76
Fotoğraf 23. Altınsaç Mahallesi doğa yürüyüşü.....	77
Fotoğraf 24. Ağın Mezrası ile Deveboynu Mevkii.....	77
Fotoğraf 25. Akdamar Kilisesi	79
Fotoğraf 26. Akdamar Kilisesinde Ayin.....	80
Fotoğraf 27. İzzettin Şir Camisi.....	81
Fotoğraf 28. Halime Hatun Kümbeti	82
Fotoğraf 29. Gevaş Selçuklu Mezarlığı	83
Fotoğraf 30. Hişet Kalesi, gün yüzünde olan kısmı (Yazar tarafından çekilmiştir.)	84
Fotoğraf 31. Saint Thomas Manastırı	85
Fotoğraf 32. Kırmızı Kilise (Saint Astuacacın Manastırı.....	86
Fotoğraf 33. Artos Dağı Tırmanışı	87
Fotoğraf 34. Artos Ultra Sky Maratonu.....	88
Fotoğraf 35. Abalı Kayak Merkezi	89
Fotoğraf 36. Yamaç Paraşütü.	90
Fotoğraf 37. Görüldü Sazlık Alanı	90
Fotoğraf 38. Gevaş'tan bir kelebek türü	91

1.GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizm, hızla büyüyen ve buna bağlı olarak da yatırımları beraberinde getiren büyük bir sektördür. Geniş bir alanda faaliyet gösteren ve çok yönlü özelliğinden dolayı net bir tanımı yapılamayan turizmi, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 1963). turizm hareketine katılmak isteyen insanların yaşamlarını sürdürdükleri mekânların dışında gerçekleştirmiş oldukları her türlü seyahat, konaklama vb. hareketliliğin bütünü şeklinde tanımlamıştır. Bu hareketliliği en iyi şekilde değerlendirmek isteyen turizm destinasyonları, turizm faaliyetine katılacak insanları çekebilmek için; rekabet edebilecek seviyede hizmet sunmaya, ürünlerini etkili şekilde pazarlamaya gerek ekonomi gerekse de sosyal ve kültürel anlamda onların zihinlerinde yer edinmeye çalışmaktadır (Beerli ve Martin, 2004, s.623). Küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşan bilgi ve hizmete anında ulaşma durumu, insanları farklı alternatifleri deneyimlemeye, yenilikleri keşfetmeye yönlendirmiştir (Birdir ve Akgöl, 2015). Bu kapsamda değerlendirilen turizm çekicilikleri tarihi, kültürel, doğal ve yapay çekicilikler olarak dört başlık altında sıralanmaktadır (Alhemoud ve Armstrong, 1996, s.76-80). Bu çekiciliklerin turizme kazandırılması, doğru ve etkili bir şekilde değerlendirilebilmesi destinasyonun gelişimi açısından oldukça önemlidir. Çünkü yeterince korunamayan, tanıtımı yapılamayan kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm açısından gelişme göstermesi güçtür (Kızılırmak, 2011, s.3). Bu nedenle turizm unsurlarının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, turizmin gelişmesine yönelik ihtiyaçların tespit edilmesi bunların karşılanması, kalkınmanın ve büyümenin önünü açacak sürdürülebilirliğini sağlayacaktır (Ceballos-Lascurain , 1996). Turizmden yeterince pay almayı amaçlayan işletme veya destinasyonların benzerlerinden farklı olarak, pazarlama yöntemlerini çeşitlendirmeleri ve alternatif turizm faaliyetlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmaları gerekmektedir. Bunu da farklı iletişim kanalları ve yöntemler kullanarak, hedef kitlenin ilgisini çekerek, onlara yeni hizmetler sunarak yapabilirler (Kaya,2014).Turizm pazarlaması kapsamında değerlendirildiğinde, kültürel miras unsurlarını ve doğal çekicilikleri etkili bir şekilde pazarlamaya çalışan destinasyonlar; turizm hareketine katılacak insanlara farklı alternatifler sunarak turizm çekiciliklerini geliştirmeyi, iyi bir hizmetle memnuniyeti sağlamayı bunun sonucunda da turizm gelirini arttırmayı hedeflemektedir (Aydemir, Saylan ve Aydoğmuş, 2014, s.1- 15). Bu da doğal olarak turizm pazardan yeterince pay almalarını sağlayacak, büyümenin ve gelişmenin önünü açacaktır. Bu potansiyeli ortaya

çıkaramayan destinasyonlar ya da turizm mekânları, sahip oldukları tarihi, kültürel ve doğal çekiciliklere rağmen turizmde beklenen gelişmişliğe ulaşamamaktadır.

İlk yerleşimlerin MÖ 8. ve 9. yüzyıllarda Urartularla başladığı (Uluçam, 2002, s.209). Sümer'lerin MÖ 5.000'lerde buradan Mezopotamya'ya geçtiği bilenen, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Gevaş ilçesi, turizm açısından önemli bir destinasyondur. Fakat kırsal turizm potansiyeli yüksek, coğrafi konumu, tarihi, kültürel ve doğal alanları, sosyo - kültürel yapısı, gastronomisi, el sanatları, sportif çekicilikleri ve alternatif turizm potansiyeleyle ön plana çıkan Gevaş ilçesinin turizm anlamında beklenen düzeyde bir gelişme gösterdiği söylenemez (Dinç, 2020). Tüm bu değerlendirmeler ışığında, bu çalışmada Gevaş destinasyonunun pazarlama sorunlarına odaklanılmakta, destinasyonun ne tür pazarlama sorunları olduğu ve bunların nasıl çözüme kavuşacağı tartışılmaktadır. Bu kapsamda, bir taraftan Gevaş ilçesinin turizm açısından gelişimi için bir yol haritası ortaya konarak sektöre katkı sağlanırken; diğer taraftan mikro kültür destinasyonlarında yaşanan pazarlama problemlerine değinerek literatüre katkı sunulmaktadır. Bu değerlendirmelerden hareketle Gevaş ilçesinin sahip olduğu turizm potansiyelinin belirlenmesi, turizm pazarlaması noktasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri, turizmin gelişmesine yönelik paydaşların görüşleri ve buradaki rolü, tanıtım vb. bilgiler ortaya konularak literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır.

2. KÜLTÜREL MİRAS TANIMI VE KAPSAMI

2.1. Mirasın Tanımı ve Kapsamı

Toplumda önemli bir yeri olan miras kavramı; içinde bulunduğu toplum ve topluluklar için hem tanımlayıcı hem de tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir. Miras geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de insanların sorunları anlamalarına, bu sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olur (UNESCO, 2013, s.12). Farklı bir yapıya sahip olan miras kavramına birden çok anlam yüklenmiştir. Miras: Gelenekselliği ve çağdaşlığı, yeniliği içinde barındıran; yer, zaman kavramlarıyla derin bir ilişkisi bulunan, bulunduğu kültürün izlerini taşıyan bir kavramdır (Kurtar ve Somuncu, 2013, s.36). Tarihten kültüre, siyasetten duygusal değişimlere, yüksek bilgi birikimi de dâhil farklı anlamları içine alan geniş bir yapısı bulunmaktadır (Park, 2014, s.2-7). İnsanlığın ortak paydası olan miras, geçmişte olduğu gibi bugün ve yarın da nesilden nesile aktarılacak varlığını devam ettirmektedir (Öztemiz, 2016, s.10). Genel anlamda bir kuşaktan diğer bir kuşağa aktarılan iştirak ya da katılım sözcüğüyle

ilişkilendirilen miras kavramı, toplumların sahip olduğu tarihi değerleri, gelenek ve kültürün önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Nuryanti, 1996. s.249). Doğal ve kültürel alanları içine alan miras kavramı geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir. Sadece tarihi mekânlar, arkeolojik sit alanları, kültürel ve doğal alanlar gibi somut öğeleri kapsamakta, bunun yanında önemli kültürel değerleri ve aktarım yoluyla geleceğe taşınan soyut unsurları da içine almaktadır. (ICOMOS, 1999). Nesilden nesile aktarılan ve bir toplumun belleği olan miras, sahip olduğu somut ve somut olmayan unsurlarla bir bütündür. Bu yapısıyla da doğal ve kültürel miras unsurları ayrılmaz bir yapıya, bütünlüğe sahiptir (Lowenthal, 2005, s.81- 92). Kültürel miras sahip olduğu farklı dinamiklerle ülkelerin ve bölgelerin gelişimde olduğu gibi turizm için de önemli bir kaynak haline gelişmiştir. Yani kültürel miras, sosyal gelişmelerin de etkisiyle farklı şekil ve motivasyonlarla miras turizmi şeklinde yeni bir alan olarak karışımıza çıkmaktadır (Williams, 1998, s.185). Miras turizmi, geçmişten günümüze varlığını devam ettiren; tarihi mekânları, sanatsal çalışmaları ve daha birçok unsurla birlikte (Yale, 1991, s.21) özenli kullanılması gereken alanları kapsamaktadır (Hosseini vd., 2021).

2.1.1. Miras Türleri

İnsanlığın varoluşundan bu yana, sahip olduğu değerleri yansıtan, toplumun kimliği olarak kabul edilen miras, turizm açısından değerlendirildiğinde kültürel ve doğal varlıkları içine alan geniş bir yapıya sahiptir (Timothy ve Boyd, 2003, s. 261-283). Geçmişin modern şekilde kullanımı olarak ifade edilen miras kavramı (Ashworth, 2003) kültürel miras kapsamında değerlendirilen soyut ve somut değerleri içine almakta (Gülertekin Genç, 2020, s. 96) bu unsurlar da yine kendi içinde taşınır ve taşınmazlar olarak sınıflandırılmaktadır (Ahunbay, 2009, s. 22).

2.2. Kültür ve kültürel miras kavramı

2.2.1. Kültür

Kültür toplumun benliğidir ve insanların birikimleri sonucunda oluşmuştur. Kültür, toplumların değerlerini, yaşam şekillerini ve her türlü unsuru içeren, bunlara anlam katan bir yapıya sahiptir (Usal ve Kuşluyan, 2002, s.105-106). Herkesin üzerinde ortak bir görüş belirttiği ya da kesinleşmiş bir tanıma sahip olmayan kültür kavramı,

toplumdan topluma, farklılık gösterebildiği gibi bulunduğu toplumda da değişiklik gösterebilmektedir. Toplumların varlığını devam ettirdiği süre boyunca oluşturduğu ve nesilden nesile aktardığı birikimlerin sonucu olan kültür, bulunduğu yerin özgün değerlerini taşıyarak toplumsal bir kimlik oluşturmakta bu yönüyle de diğer uluslardan farklılık göstermektedir (Ay ve Fidan, 2013, s.1135-1152). Sosyal bilimler alanında tüm disiplinleri ilgilendiren kültür kavramı, sosyal ve kültürel Antropoloji alanının temelini oluşturmaktadır. Taylor’a (1958) göre kültür, toplumu oluşturan fertlerin yaşayarak öğrendikleri, içselleştirdikleri bilgiler, davranışlar, kabiliyet, örf ve adetleri de kapsayan kompleks bir yapıya sahiptir (s.269). Böylece yaklaşık 150 yıldır kullanıldığı varsayılan kültür kavramına ilk olarak tanım getiren kişi E.B. Taylor olmuştur (Aydın, 2018, s.46). Kültür kavramı ‘cultum’ fiilinden gelen büyütmek, sahip çıkmak anlamında kullanılmakla birlikte, Latince de ekmek, mahsul almak, yerleştirmek, ilgilenmek, bakmak ve onarmak manasına gelen ‘colere’ kelimesinden türetilmiştir (Williams, 2005;Özbek, 2000). Romalılar, kendiliğinden yetişen ve insanların emekleriyle yetiştirdiği bitki türlerini birbirinden ayırabilmek için ‘cultura’ kavramını kullanmışlardır. Fransızca’da öz değerlerin yaşatılması ve devamlılığının sağlanması manasında kullanılan “culture” sözcüğü, dilimizde kültür bitkisi şeklinde tanımlanmıştır (Özlem, 2000, s.142).

Türk Dil Kurumu sözlüğüne baktığımızda: “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021). İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için doğaya karşı büyük bir savaş vermişlerdir. Gerek doğayla olan bu mücadelede gerekse de kendi içlerinde sürdürdükleri ve bir yaşam biçimi haline getirdikleri bu birikimleri, kuşaktan kuşağa aktararak kültürel bir yapı oluşturmuşlardır. Yani insanoğlunun belli çabalarla hayata geçirdiği ve sonraki kuşaklara da aktardığı tüm davranış ve birikimler kültürün ana temelini oluşturmuştur (Güvenç, 2002, s.48).

Kültür, toplumların sahip olduğu inanç sistemi, yaşam tarzı, sanat şekilleri, ortaya koydukları kurallar, yaşam biçimi haline getirdikleri gelenek ve görenekleriyle vardır. Bu varoluş toplumun benliğini oluşturmakla birlikte sosyal yapıyı ve değerleri de içine almaktadır (Aktan ve Tutar, 2006, s.3). Toplum içinde hayatlarını devam ettiren insanların, maddi ve manevi değerler dediğimiz bütünü, gelenek görenek, düşünce

yapısı, inanç sistemi, dil, ahlaki normlar gibi unsurları içinde barındıran bir kavramdır (Coşgun, 2012, s.839).

2.2.2. Kültürel miras kavramı

Bir milletin sahip olduğu tarihi ve kültürel geçmiş, o toplumda yaşayan insanların kimliğini oluşturmaktadır. Yaşadıkları toplumun bir parçası olan insanların kimliklerini oluşturan, değerlerini yansıtan kültürel miras geleceğe aktarılacak varlığını sürdürmektedir (Akça, 2017, s.577-596). Kültürel miras, geçmişten miras kalan ve çeşitli sebeplerle geleceğe miras olarak bırakılmaya çalışılan, insanların elinden çıkan eserler ile bir ulusun sahip olduğu değerlerin tamamı şeklinde açıklanabilir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s.3). Farklı tanımlamaları bulunan kültürel mirası, toplumu, bir arada tutan, onların tarihsel birikimini, adetlerini, gelenek ve göreneklerini yansıtan, geçmişle, bugünü ve yarını arasında güçlü bir bağ kuran kavram şeklinde tanımlayabiliriz (Tunçer, 2017, s.3). Dolayısıyla kültürel miras geçmişle bugün arasında ilişki kurarak, insanların manevi olarak yaşam ufkunu açmaktadır (Ünsal ve Pulhan, 2012, s.30-65). Kültürel miras, geçmişe ait sanat, tarih ve bilimin bütünleştiği evrensel açıdan kıymetli arkeolojik, mimari yapıların, yazı, resim ve yıkıntıların bir arada bulunduğu doğal çevre şeklinde de tanımlanmaktadır (Oğuz, 2013, s.87). Kültürel mirası, insanlığın ortak paydada bulunduğu yaşam şekilleri, tarihi geçmişleri ve deneyimleriyle bir bütün halinde düşünebiliriz (Rukancı, 2018, s.99-116). Bu bütünlük geçmişten günümüze süregelen, yaşam biçimleri ve alanlarıyla uygun şekilde hayatlarını sürdürmeye gayret eden insanların kurdukları yerleşim yerleri, tarihi eserler ve yapılar şeklinde aktarılan değerlerdir (Lee ve Bai, 2016, s.163). Tarihi yapılar ve geçmişe ait kalıntılar her ne kadar toplumların yaşadıkları dönem hakkında bilgi verse de kültürel mirası tam anlamıyla idrak etmek için yeterli değildir. Kültürel miras sadece tarihi yapılar ve kalıntılardan ibaret değildir. Bunun yanında insanların yaşamlarını yansıtan, onların kıymetli gördükleri unsurlarda kültürel miras olarak ifade edilebilmektedir (Atak vd., 2017, s.1398). İnsanların yaşamlarıyla, bilgi ve deneyimleriyle kendilerini var ederek geçmişten günümüze ulaştırmayı başardıkları unsurlardır (Meydan Uygur ve Baykan, 2007, s.33). Toplumların adetleriyle, gelenek ve görenekleriyle, tarihi kimliğini oluşturan unsurlarıyla nesilden nesile aktarılacak

devamlılığını sürdürmektedir. Bu yönüyle de kültürel ve doğal unsurların kuşaktan kuşağa ulaştırılması şeklinde ifade edilebilmektedir (Aslan ve Çokal, 2016).

Aslan ve Çokal (2016, s. 54) ülkemizdeki kültürel miras unsurlarını şöyle belirtmiştir:

- Bulunduğu yerin özelliklerini yansıtan ve onların izlerini taşıyan tarihi yapılar: hamamlar, camiler, abide niteliğinde ağaçlar, tarihi su kemerler ve çeşmeler,
- Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve onlardan bize miras kalan arkeolojik yapılar: Kale ve sur yapıları, tiyatro, kemer ve hamamlar, inanç yapıları ve kazılarda ele geçen buluntular,
- Belirli dönemlerde hem yerel hem de evrensel çapta düzenlenen kültürel ve sanatsal çalışmalar, festivaller, inanç merkezli törenler,
- El emeği dokumalar, bulunduğu yörenin geleneklerini yansıtan çini işlemler, ağaç ve ahşap oymacılığı.,

Zaman geçtikçe ortaya çıkan yeni çalışmalar ve gelişmeler sonucunda kapsamı genişleyen kültürel miras, kültürün görünür hale gelen kavramlaşmış halidir (Üçgan, 2012, s.4). Toplumun bir parçası olan, geçmişten bugüne ve geleceğe uzanan bir köprü görevi olan kültürel miras, insanların birikimlerini, yaşam şekillerini değerlerini yansıtmanın yanında anıt eserler gibi maddi kültürel miras öğelerine odaklanan anlayıştan, kapsayıcı ve insana dair bütün kültürel değerleri de içine alan kapsamı geniş bir anlayışa geçmiştir (Timothy, 2011, s.3). Kültürel miras, geçmişten bugüne aktararak gelen tarihi ve mimari unsurların yanı sıra insanların sosyal yapıları ve kültürel değerlerinin geleceğe taşınmasını da sağlamaktadır (Uysal, 2018, s.6). Kapsam alanı geniş olan kültürel miras somut unsurların yanında, kültürel öğeleri, dili ve yaşam şekillerini de içine almaktadır (Külcü, 2015, s.27-32). Süreç içinde değişiklikler göstererek kapsamı genişleyen kavram, sadece somut kültürel miras unsurlarını yani tarihi ve mimari yapıları; ibadethaneleri, tarihi mekânları, müze, arkeolojik sit alanlarını değil bunun yanında somut olmayan kültürel miras unsurlarını(SOKÜM) gelenek ve görenekleri, merasimleri, manileri, sanatsal çalışmaları da kapsayarak kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşan somut ve somut olmayan tüm unsurları ifade etmektedir (Uysal, 2018, s.7). Pulhan'a (2009) göre toplumların yıllar boyunca biriktirdikleri değerlerin ve hayat deneyimlerinin sonucunda oluşan kültürel miras unsurları,

insanların bilgi birikimi ve yaratıcılıkları sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır. Yapıları açısından değerlendirildiğinde somut, taşınır taşınmaz ve somut olmayan şeklinde gruplara bölünen kültürel miras, kimi zaman bir arkeolojik alan kimi zaman Orta Çağ'dan günümüze ulaşan bir kent kimi zaman da eski bir halı, kilim yada ritüel olabilmektedir(s.129). Kapsam alanı genişleyen kültürel mirası şu şekilde sınıflandırabiliriz (Aslan ve Ardemagni, 2006. s.9) ;

Tablo 1. Kültürel mirasın sınıflandırılması

Somut Kültürel Miras		Somut Olmayan Kültürel Miras	Doğal Miras Somut ve Taşınmaz
Taşınmaz	Taşınır	Edebiyat / halk hikâyeleri, efsaneler, atasözleri	Ekolojik alanlar
Anıtlar	Müze koleksiyonları	Geleneksel performanslar/ halkoyunları	Fiziksel oluşumlar
Mimarî eserler	Kütüphaneler/Elyazmalar	Dans	Doğal park ve deniz alanları
Arkeolojik öğren yerleri	Arşivler	Müzik	Sıra dışı manzaralar
Tarihi kent dokuları		Sosyal uygulamalar	
Bina yapıları		El sanatları/ dokumacılık, çini, bakır, telkari	
Kültürel manzaralar		Törenler/ şöenler	
Tarihi mekânlar, park ve bahçeler		Kültürel alanlar	
Botanik bahçeleri		Din/ ritüeller	
Endüstriyel arkeoloji			

Kaynak: (Aslan ve Ardemagni, 2006, s. 9).

2.2.3. Somut kültürel miras

Somut kültürel miras; insanların büyük emeklerle meydana getirdikleri, muhafaza etmek için kuşaktan kuşağa aktararak geleceğe taşınabilmesini sağladığı, çeşitli eşya ve mimari yapıların tümünü ifade etmektedir (Can, 2009, s.3). Muhafaza edilmesi gereken yapıtlar, temas edebildiğimiz her türlü tarihi yapı ve abideler somut kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir (Köroğlu, Ulusoy ve Avcıkurt, 2018, s.98-113). İnsan emeğinin, tarihin ve sanatsal uğraşların somut bir ifadesi olan somut kültürel miras geçmişin geleceğe aktarılmasında önemli rol oynamaktadır (Tunçer, 2017, s.3).

McKercher ve DuCros'a (2002) göre somut kültürel miras, tarihi mekânları, kültürel alanları, nesneleri ve bunun yanında taşınması mümkün olan her türlü değeri temsil eder(s.83). İnsanların yaşamlarını kolaylaştıran, onların ürünü olan tarihi mekânlar ve kültürel unsurlar geçmişten günümüze korunarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu eserler, geçmişte insanların sosyokültürel yapısını korumak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmıştır (Uçar, 2018. s.7-8).

1972 yılında UNESCO Genel Konferansınca tasdik edilen, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'de belirtilen somut kültürel miras unsurları şu şekilde sıralanmıştır (aktaran Dinçer ve Ertuğrul, 2000, s.70);

- Arkeolojik eserler ve yapılar, yazıtlar, mağara duvarlarına çizilen görseller ile anıt niteliğinde heykeller,
- Grup şeklinde yapılar; İnsanlık açısından önemli bir yeri olan, tarihi, bilimsel ve sanatsal anlamda ortaya konulan değerler, mimari unsurlar,
- Sit alanları; Geçmişten günümüze uygarlıkların izlerini taşıyan yapıları ve kalıntıları,
- El işlemeciliği ve dokumacılık.

Geçmişten günümüze ulaşabilen somut kültürel miras unsurları oldukça hassas bir yapıya sahiptir. Bu nedenle somut kültürler miras unsurlarının özelliklerini, değerlerini yitirmemeleri deforme olmamaları açısından; müze, kütüphane ve sergi alanları oldukça önemli bir yere sahiptir (Demiroğlu, 2006, s.10). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. madde ve 2863. sayısına göre; Türkiye'de somut kültürel miras unsurları, tarihi dönemlere ve tarih öncesi döneme konu olan bilimsel,

kültürel ve sanatsal açıdan kıymetli yer altı, sualtı, yerüstü taşınabilen ya da taşınması mümkün olmayan tüm varlıklar şeklinde ifade edilmiş, korunmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Arslan, 2012, s.9). Geçmişimizin önemli değerlerini günümüze en doğru biçimde taşıyan onların anlaşılmasını sağlayan unsurların başında taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları gelmektedir (Madran ve Özgönül, 2005, s.18).

- Taşınmaz Kültürel Miras: Arkeolojik alanlar, tarihi yapı ve binalar, tarihi park alanları, doğal oluşumlar, görüntüler, mimari unsurlar, değirmenler, köprü, kanal, türbe ve mezarlar vb.
- Taşınır Kültürel Miras: Kütüphanede yer alan eserler, el sanatları, takılar ve süs malzemeleri, heykeller, müzik enstrümanları, eski para, belge niteliğinde yazılar, fotoğraflar, arşivler, eski paralar, takılar rutin kullanılan malzemeler gelmektedir.

Yapıları gereği taşınır kültürel miras öğeleri kırılgan ve hassas bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden aslına uygun olarak korunamaması veya bulunduğu yerden usulüne göre taşınamamasından kaynaklı hasar görebilirler (McKercher ve DuCros, 2002, s.70). Bununla birlikte insanlığın ortak mirası olan kültürel miras unsurlarının tahrip olmasına ya da tamamen ortadan kalkmasına neden olabilecek etkenler arasında; savaşlar, çatışma ortamları, doğal afetler ve beşerî unsurlar sayılabilir. Aynı şekilde usulüne uygun olmayan yapılaşma, bilinçsiz turizm hareketliliği, çevre kirliliği kısacası dünya miras değerlerine yapılacak her türlü olumsuz müdahale bu ortak mirasın yok olmasına neden olabilmektedir (UNESCO, 2015). Özellikle devletler arasında yaşanan savaş ve çatışma ortamı ırk ve din temelli bir nitelik taşıyorsa bu değerleri yansıtan kültürel miras unsurlarının tahrip edilmesine veya tamamen ortadan kaldırılmasına sebebiyet verebilmektedir (Kila, 2013, s.319-342). Bunun yanı sıra terör olayları ve savaş ortamından yararlanarak ekonomik kazanç sağlamak isteyenlerin yaptıkları eser yağmacılığı da kültürel miras unsurlarına zarar vermektedir (Van der Auwera, 2013.s.1-19). 1972 de kabul edilen Dünya Mirası Sözleşmesi'ne göre, Dünya Mirası olarak tespit edilmiş varlıklar potansiyel ya da tespit edilmiş tehlike şartlarından birine maruz kalmışsa, bu unsurlar "Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne" kaydedilir. Böylelikle bu değerlerin korunmasında, geleceğe taşınmasında, hızlı ve etkili bir korunma stratejisi geliştirilmesine imkân sağlamış olur (UNESCO, 2015).

Tablo 2. Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi

Ülke	Kültürel Miras	Tehlike Altındaki Miras Listesine Tescil Tarihi
Kudüs	Eski Kudüs Şehri ve Duvarları	1982
Peru	Chan Chan Arkeolojik Alanı	1986
Fildişi Sahili	Nimba Dağı Doğal Rezerv Alanı	1992
Gine	Nimba Dağı Mutlak Koruma Alanı	1992
Nijer	Air ve Ténéré Doğal Rezervleri	1992
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Virunga Milli Parkı	1994
	Garamba Milli Parkı	1996
	Okapi Tabiat Koruma Alanı	1997
	Kazuhi-Biega Milli Parkı	1997
	Salonga Milli Parkı	1999
Yemen	Zabid Tarihi Şehri	2000
	Sana'a Eski Şehri	2015
	Shibam Eski Suriçi	2015
Afganistan	Jam Arkeolojik Kalıntıları ve Minaresi	2002
	Bamiyan Vadisi Kültürel Peyzajı ve Arkeolojik Kalıntıları	2003
Irak	Asur (Qal'at Sherqat)	2003
	Samarra Arkeolojik Kenti	2007
	Hatra	2015
Orta Afrika Cumhuriyeti	Manovo-Gounda St Floris Milli Parkı	1997
Mısır	Abu Mena	2001
Şili	Humberstone ve Santa Laura Güherçile Tesisleri	2005
Venezüella (Bolivan Cumhuriyeti)	Coro ve Limanı	2005
Sırbistan	Kosovo Orta Çağ Anıtları	2006
Senegal	Niokolo-Koba Milli Parkı	2007
Beliz	Belize Set Resifi Rezerv Sistemi	2009
Amerika Birleşik Devletleri	Everglades Milli Parkı	2010

Uganda	Kasubi'deki Buganda Krallarının Mezarları	2010
Madagaskar	Atsinanana Yağmur Ormanları	2010
Endonezya	Sumatra Tropik Yağmur Ormanı Mirası	2011
Honduras	Rio Platano Biyosfer Rezervi	2011
Panama	Portobelo-San Lorenzo: Panama'nın Karayip Tarafındaki Kaleler	2012
Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı	Liverpool – Denizcilik ve Ticaret Şehri	2012
Mali	Timbuktu	2012
	Askia Lahiti	2012
	Djenne Tarihi Kenti	2016
	İsa'nın Doğum Yeri: Doğu Kilisesi ve Hac Yolu, Beytullahim Kilisesi	2012
Filistin	Filistin: Zeytin ve Üzüm Diyarı – Battır, Güney Kudüs Kültürel Peyzajı	2012
	Hebron/Al-khalil Tarihi Kenti	2014
	Doğu Rennell	2017
Solomon Adaları	Halep Antik Kenti	2013
Suriye Arap Cumhuriyeti	Bosra Antik Kenti	2013
	Şam Antik Kenti	2013
	Kuzey Suriye'de Antik Köyler	2013
	Şövalyeler Kalesi ve Saladin Kalesi (Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din)	2013
	Palmyra	2013
	Potosi Şehri	2013
Bolivya (Çok Uluslu Devleti)	Selous Doğal Rezervleri	2014
Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti	Şehr-i Sebz Tarihi Kenti	2014
Özbekistan	Nan Madol: Doğu Mikronezya Tören Merkezi	2016
Mikronezya Federal Devletleri	Cyrene Arkeolojik Alanı	2016
Libya	Leptis Magna Arkeolojik Alanı	2016
	Sabratha Arkeolojik Alanı	2016
	Ghademes Tarihi Kenti	2016
	Tadrart Acacus Kaya Sanatı Bölgesi	2016

Kaynak: (UNESCO, 2023)

2.2.4. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM)

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) Paris’te 17 Ekim 2003 tarihinde düzenlenen, 32. Genel Konferansında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini kabul etmiştir. Sözleşmede somut olmayan kültürel miras; *“İnsanların, grupların, toplulukların ve kişilerin; kültürel miras unsurları olarak kabul ettikleri uygulamaların, ifadelerin, yetenek ve bilginin çeşitli araç gereçlerle kültürel yapılar şeklinde ifade edilmesidir.”* şeklinde tanımlanmış, ayrıca sözleşmede somut olmayan kültürel miras “SOKÜM” olarak açıklanmıştır (UNESCO, 2003).

Sahip oldukları toplumun önemli değerlerini temsil eden somut olmayan kültürel miras, gelecek nesillere aktararak ulaştırılan, çeşitli inanç sitemlerini, sözlü anlatım ve gelenekleri, hikâyeleri, zanaat, el işçiliği, çeşitli sanat dallarını, yemek kültürünü ve hekimliği içine alan oldukça geniş bir yapıya sahip olmakla beraber kaybolması, unutulması ihtimali bulunan önemli değerleri temsil etmektedir. Kâinatla ve tabiatla alakalı uygulamalar, ifadeler, performanslar, yazılı olmayan gelenek ve adet gibi birçok unsuru içine alan “yaşayan miras” olarak ifade edilen somut olmayan kültürel miras, geleceğe aktarılırken her defasında baştan üretilmektedir (Gürçayır, 2011, s.7). Bulundukları topluluklar arasında yer edinmeye çalışan, birbirlerine aidiyet duygusuyla bağlı olan insanların bu topluluklar içinde birlik, beraberlik içinde uyumlu bir şekilde yaşamaya çalışmaları SOKÜM’ün içselleştirilmesiyle paralellik gösterir (Çelepi, 2016. S. 17-18). Coğrafi yapısı, konumunun yanı sıra birçok medeniyete, farklı kültürlerle ev sahipliği yapan, gelenek, görenekler açısından zengin bir yapıya sahip olan Türkiye, barındırdığı bu zenginliklerden dolayı SOKÜM’ün korunması Sözleşmesi’ne 27 Mart 2006 tarihinde 45. ülke olarak katılmış ve bu unsurların korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir (Oğuz, 2018, s.58-59). Somut olmayan kültürel miras unsurları sözleşmede şu şekilde belirtilmiştir;

- Toplulukların deneyimlerinin gelenek ve göreneklerinin, bilgi birikimlerinin bir sonucu olan nesilden nesile aktarılan sözlü gelenekler; atasözleri, masallar, tekerlemeler, şarkılar, şiirler, hikâyeler, fıkralar, destan ve efsaneler somut olmayan kültürel miras unsurlarını aktarmada ve geleceğe taşımakta kullanılan argümanlardır.

- Gösteri Sanatları; İnsanların yetenekleri ve yaratıcılıklarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan bulundukları toplumların özelliklerini de yansıtan tiyatrolar, karagöz oyunları, dans, müzik meddahlık geleneği ve kukla gösterileri vb.
- Toplumsal Uygulamalar; toplumun bir yansıması olan, toplulukta yer alan bireylerin dünya görüşlerini tarihi kimlik ve birikimlerini yakından ilgilendiren şenlik, çeşitli ritüeller yine toplumsal bir yansıma olarak kabul edilen nişan ve düğün törenleri, nevrüz vb. kutlamalar.
- Tabiat ve Evren Hakkında Bilgi ve Çalışmalar; toplumlar yaşamlarını sürdürdükleri doğayla sürekli olarak bir iletişim ve etkileşim içinde olmuşlardır. Bu etkileşimler sonucunda yaşamlarını sürdürebilmek için doğal olarak geliştirdikleri yetenek ve tecrübeler, uzmanlık alanları onlara büyük oranda yardımcı olmuş, yaşamlarını kolaylaştırmıştır. Bu alanlar onlar için miras olarak kabul edilmektedir.
- Yaşadıkları yerin bir ürünü olan ve gelenekselleşen yemekler, içinde bulundukları coğrafyanın nimetlerinden yararlanılmasına olanak sağlayan bilgi ve birikimle birleşen şifa kaynağı halk tabipliği, takvim ve hava olayları.
- Yetenekli ustaların elinden çıkan onların el emeği göz nurları, zanaatkarlıklarının, el işçiliklerinin bir ürünü olan eserler. Yine sahip oldukları deneyim ve ustalıklarını nesilden nesile ulaştırmaya yönelik gösterdikleri çaba. El işlemelerinden tasarımlara, giyim ve dokumacılıktan bakırcılığa müzik aletlerinden telkari ve boncuk işlemeciliğine birçok unsuru içinde barındırmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013, s.15).

Küreselleşen dünyayla birlikte toplumların kültürlerine sahip çıkma, başka kültürlerle saygı duyma ve özünü koruma gibi değerler önem kazanmaya başlamıştır. Toplumların yıllardan beri sahip olduğu ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştığı bilgi, yetenek, tecrübe ve birikimler UNESCO'nun yürüttüğü SOKÜM faaliyetleri kapsamında yürütülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013, s.14). Yürütülen bu çalışmaların amacı küreselleşme ve sanayileşmeyle birlikte kültürel unsurların bozulması ya da yok olmasına yönelik kaygılardır (Gürçayır, 2011, s.7). Çünkü somut miras unsurlarımızdan olan tarihi mekânların, mimari yapıların unutulması, kaybolma olasılığı, somut olmayan miras unsurlarından olan gelenek görenek, davranış biçimleri, geleneksel yemekler, şölenler vb. unsurlara göre daha zordur. Bu önemli değerler

(SOKÜM) için depolanma olasılığı olmayan ortadan kalkma durumu yüksek manevi ve soyut unsurlardır diyebiliriz (Öter ve Ünal, 2011, s.1-17).

SOKÜM'ün korunmasına yönelik imzalanan sözleşmeye bakıldığında, kültürel mirası ortaya çıkaracak, onun aktarımını sağlayacak olan insanlara, mekânlara önem verildiğini ve bunların kayıt altına alınmasına, korunmasına yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Kültürel mirasa sahip çıkılabilmek için öncelikle onun sürekliliğinin sağlanması kısacası “ yaşatarak koruma” duygusuyla hareket edilmesi gerekmektedir (Özbek ve Çevik, 2018, s.590). Bu çalışmaların yanı sıra SOKÜM unsurlarını gelecek kuşaklara tanıtmak ve onun nesilden nesile aktarımını sağlamak amacıyla müfredata eklenmesi, okullarda farklı içeriklere eklenerek ders olarak işlenmesi planlanmaktadır (Pehlivan, 2015, s.15). Türkiye'nin sahip olduğu Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'nde bulunan unsurlar şu şekildedir;

Tablo 3. Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi

Miras Unsurları	Kayıt Tarihi	Dosyaya Ortak Ülkeler
Meddahlık	2008	
Mevlevi Sema Töreni	2008	
Âşıklık Geleneği	2009	
Karagöz	2009	
Nevruz	2009	Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan
Geleneksel Sohbet Toplantıları	2010	
Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah	2010	
Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	2010	
Tören Keşkeği Geleneği	2011	
Mesir Macunu Festivali	2012	
Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği	2013	
Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı	2014	

Geleneksel Çini Ustalığı	2016	
İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kulturu: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka	2016	Azerbaycan, İran, Kazakistan ve Kırgızistan
Bahar Kutlaması: Hıdır Ellez	2017	Makedonya
Işık Dili	2017	
Dede Korkut Mirası: Destan Kültürü, Halk Masalları ve Müzik	2018	Azerbaycan, Kazakistan
Geleneksel Türk Okçuluğı	2019	
Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala	2020	Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti
Minyatür Sanatı	2020	Azerbaycan, İran, Özbekistan
Hüsn-i Hat: Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı	2021	

Kaynak: (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

2.2.5. Kültürel mirasın korunması ve önemi

Geçmişten geleceğe bir birikimin, benliğin ve kimliğin yansıması olan kültürel mirasın korunması, sürekliliğinin sağlanması tüm insanlık için önem arz etmektedir. Geçmişin izlerini taşıyan, geçmiş hakkında bilgi veren bu kültürel değerlerin bilinmesi, geleceğe taşınması önemlidir (Gögebakan, 2018, s.200). Böylece yılların bilgi ve birikimi korunarak milli bir kimlik oluşturulabilir (Çelepi, 2016, s.16). Binlerce yıllık bir geçmişi olan, atalarından dedelerinden kalan kendine has özellikler taşıması bakımından ulusal, tüm insanlığı ilgilendirmesi yönüyle evrensel nitelik taşıyan kültürel mirasın tüm insanlık için korunması gerekmektedir. İnsanların yaşamlarıyla süregelen, doğayla şekillenen ya da insanlarca doğrudan ortaya konan kültürel miras unsurları, insanlığın temel hazinesidir bu nedenle korumalı ve yaşatılmalıdır (Gümüşçü, 2018, s.108). Bu yaklaşım hem insanlığın hem de çağımızın sorunu ve sorumluluğundadır (Gürpınar, 2000, s.185). Evrensel niteliği bulunan kültürel mirasa sahip çıkılması bir nevi hayata sahip çıkılmasıdır (Şahin ve Güner, 2006, s.1). Kültürel miras unsurlarına sahip çıkmak ve onları gelecek nesillere aktarabilmek adına uluslararası sözleşmeler hazırlanmıştır. Özellikle, 2. Dünya Savaşı’nın yarattığı büyük tahribatın sonucunda hem

mimari hem de sivil eserler yapılar zarar görmüştür. Her ne kadar savaş sonrasında bu kentlerde onarımlar, dönüşümler ve iyileştirme çalışmaları yapılmış olsa da toplumun genelinin yaşam tarzları bunlardan olumsuz etkilenmiştir. Savaşın yıkıcı etkisinin geniş bir alana yayılması sadece tarihi eser niteliğine sahip anıtların değil mülkiyeti olan, basit yapıların da zarar görmesine neden olmuş, bütün yapı topluluklarının korunması gerekliliği önem kazanmıştır (Şahin, 2013, s.17-20). Kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak hazırlanan ilk sözleşmelere bakıldığında sözleşmelerin genellikle eserlerin onarımına yönelik olduğu ve bu eserlere bir bütün olarak bakıldığı görülebilir. Avrupa Konseyi tarafından 19 Aralık 1954'te onaylanan “ Avrupa Kültür Sözleşmesi” üye ülkelerin de desteğiyle kültürel miras unsurlarına sahip çıkılmasına yönelik ortak tedbirler alınmasını kararlaştırmış, bu şekilde ulusal yapıdan evrenselliğe geçişi de bir nevi sağlamıştır (Avrupa Konseyi,1954). Belli medeniyetler, tarihi olayların yaşandığı mekânlar ve yerleşim yerleri şeklinde belirtilerek kapsam alanları da genişletilmiştir. Yine ikinci maddede *“anıtlara yönelik koruyucu önlemlerin alınması ve buralarda iyileştirme çalışmalarının yapılması bu miras unsurlarının tetkiklerinin yapılması korumaya yönelik bilimsel araçlardan faydalanılması gerekmektedir.”* şeklinde ifade edilmiştir. Sivil ve tarihi kentlerin sit alanı olarak korunması gerekliliği açıkça belirtilmiştir (ICOMOS, 1964).Toplumlar arasında köprü vazifesi gören UNESCO uluslararası kardeşliği, dostluğu güçlendirmeye yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (Tan, 2013, s.94). Bu çalışmalara yönelik olarak; UNESCO’nun 1972 yılında sözleşmeyi onaylayan ülkelerin kültürel ve doğal miras unsurlarını belirlemesi, bunlara sahip çıkması, bu unsurların sürekliliğini sağlayarak buna yönelik onarım çalışmalarını yapmayı uygun bulduğu, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Hakkındaki anlaşma oldukça önemlidir. Küreselleşmeyle birlikte yaşanan teknolojik gelişmelerin kültürel çeşitliliğe zarar verdiğini dile getiren UNESCO insanların geçmişten günümüze taşıdığı birikimlerinin bir sonucu olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan SOKÜM unsurlarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması yönünde çalışmalarını sürdürmektedir (Çelepi, 2016, s.20).

Tablo 4. SOKÜM unsurlarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması yönünde çalışmalar

Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar	
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) barışın sağlanması, yoksulluğun ortadan kalması, iş birliği ve kalkınmayı temel alan 1945 yılında Londra’ da toplanan kuruluşun merkezi Paris’tedir (UNESCO, 2023).
ICOM	Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) kültürel miras unsurlarının korunması ve araştırılması amacıyla faaliyet yürüten, alanında en iyilerin müzecilik çalışmalarını yürüttüğü kuruluş 1946 yılında Fransa’da kabul edilmiştir (ICOM, 1946).
IIC	Uluslararası Tarih ve Sanat Eserlerini Koruma Enstitüsü (IIC) koruma alanında çalışmalar yürüten kuruluş, eserlere sahip çıkılması, müzecilik alanında uyulması gereken hususlar üzerinde profesyonel olarak faaliyet gösterir.1950 yılında İngiltere’de kurulmuştur (IIC,1950).
ICCROM	Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi (ICCROM) dünyanın en önde gelen kuruma kütüphanesine sahip kuruluş, kültürel miras unsurlarının korunmasını sağlamak ve bu amaçla araç, materyaller geliştirmek için çalışma yürütmektedir. 1959 yılında Roma’da kurulmuştur (ICCROM, 1959).
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kültürel miras unsurlarına sahip çıkılması ve bu unsurların geliştirilmesi amacıyla faaliyet yürüten kuruluş, 1965 yılında Varşova’ da kurulmuştur (ICOMOS, 1965).
Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Faaliyet Gösteren Uluslararası Belgeler	
Carta Del Restauro Sözleşmesi	İtalya’da bulunan tarihi unsurların, korunması restorasyonu ve üzerinde yapılacak tüm çalışmaların belli kurallar çerçevesinde, mükemmeliyetçilik anlayışıyla yapılması gerektiği belirtilmiştir. Tarihi ve sanatsal anlamda değeri bulunan tüm unsurlar ayırım gözetmeksizin yapısına uygun olarak korunacak ve gereksiz çalışmalarla yapısı değiştirilmeyecektir. Sözleşme 1931 yılında onaylanmıştır (Carta Del Restauro, 1931).
Lahey Sözleşmesi	Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi, hangi millete ait olursa olsun savaşlarda tahrip olan kültürel miras unsurlarına, zarar verilmesini engellemek ve savaş durumunda bu unsurların korunmasını sağlamak amacıyla 1954 yılında hazırlanmıştır (UNESCO, 1954).
Avrupa Kültür Antlaşması (COE, 1954)	Ortaklar arasında sıkı bir dostluk oluşturarak, ideal ilkeleri korumak ve büyütmek amacıyla 1954 tarihinde Paris’te imzalanmıştır (COE, 1954).

Venedik Tüzüğü	Medeniyetlerin tarihine tanıklık eden, mimari unsurların yanında diğer yerleşimleri de kapsayan tüzük, 1964 yılında kabul edilmiştir. Sanat eseri niteliği taşıyan unsurların yanında, kültürel anlamda öneme sahip eserleri de içine alan tüzük, geniş bir çerçeve çizmiştir. Tarihi belge niteliği taşıyan, korunması ve onarılması gereken tarihi, mimari unsurların bu alanda her türlü bilimsel çalışmadan yararlanması gerektiği de tüzükte belirtilmiştir (Venedik Tüzüğü, 1964).
Viyana Tavsiye Kararı	Kültürel anlamda önemli bir yere sahip olan yapıların ve anıtların amaçlarına uygun olarak kullanılmasını sağlamak, amacına uygun kullanılmayan unsurlara da yeni fonksiyonlar kazandırılması hedeflenmektedir. Avrupa’da yer alan kültürel mirasın korunmasının önemini ve yaşatılmasını içeren tavsiye kararları 1965’te alındı (COE, 1965).
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	Kültürel miras ile doğal mirasın çeşitli etkenler sonucunda tahribata maruz kaldığı bu tahribatın giderek arttığı belirtilmiştir. 1972 yılında imzalanan 1975’te yürürlüğe giren sözleşmeye göre; üye ülkeler alanları içinde bulunan kültürel ve doğal miras unsurlarını korumaya ve onları gelecek nesillere ulaştırmayı kabul etmektedirler (UNESCO, 1975).
Amsterdam Bildirgesi	Avrupa’nın kültürel ve mimari miras unsurları, bütün toplumların ortak mirasıdır. Bu nedenle bu unsurların korunarak geleceğe taşınması, insanların kültürel kimliklerini tanımları sağlanacaktır. Kültürel alanla ilgilenen tüm disiplinlerin bu alanda çalışma yürütmesi ve gerekli çabayı göstermeleri önemlidir. Bildirge 1975 yılında kabul edilmiştir (Amsterdam Bildirgesi,1975).
Quebec Bildirgesi	Ulusal miras unsurlarının gelecek kuşaklara ulaştırılması için korunması, geliştirilmesi ve sahip çıkılması gerekmektedir. Geçmişin izlerini taşıyan bu unsurlar, iklim değişimlerinden olumsuz etkilenmekte ve kalıcı hasarlar alabilmektedirler. Bu açıdan geçmişten destek alarak bugünü şekillendirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda bildiri, kısa adı (ICOMOS) olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi’nce 1982 yılının nisan ayında uygun bulunmuştur (Quebec Bildirgesi,1982).
Yeni Zelanda	Tüzükte, Yeni Zelanda’da yer alan kültürel miras unsurlarına sahip çıkılması gerektiği belirtilmiştir. 1992 yılında kabul edilen tüzüğe göre; Yeni Zelanda’ da yaşayan yerlilerin ve toplulukların kültürel değerlerini, kutsallarını en iyi şekilde koruyarak gelecek nesillere ulaştırması gerekmektedir şeklinde ifade edilmiştir (ICOMOS, 1992)
Nara Özgünlük Belgesi	Kültürel mirasın çeşitliliğine vurgu yapılan belgede bu çeşitliliğin korunması ve bunlara saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir. İnsanlığın ortak mirasa sahip çıkması yardımlaşma, iş birliği ve ilişkilerin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Özgünlük Belgesi kararları1994 yılında Japonya’nın Nara kentinde alınmıştır (ICOMOS, 1994).

Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi	Milletlerin ve halkların ortak değeri olan sualtı kültürel mirasının korunması herkesimin sorumluluğundadır. İnsanların sualtı kültürel mirasa ilgi göstermeleri, merak duymaları sonucunda oluşacak bozulma ve tahribatın önlenmesi amacıyla uluslararası kuruluşlar ile mesleki kuruluşların bu alanda bilimsel çalışmalar yapmaları bu alanda önleyici çalışmalar yürütmeleri amacıyla 2001 yılında taraf devletlerce kabul edilmiştir (UNESCO, 2001).
Budapeşte Deklarasyonu	Dünya Miras listesinin önemini göstermek ve bu alanda yapılacak olumsuzlukların tüm dünyaya zarar vereceğini belirtmektir. Bu alanda yapılacak her türlü koruma ve geliştirme çabalarının ekonomiye katkısının olacağı bu nedenle toplumun bilinçlendirilmesi ve koruma konusunda aktif katılımının sağlanması gerektiğine değinilmiştir. 2002 yılında kabul edilmiştir (UNESCO, 2002).
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	Yazılı olmayan gelenek-görenekler, el sanatı ile gösteri sanatları, dini törenler gibi unsurların korunarak güvence altına alınması ve kuşaktan kuşağa aktarılması amacıyla UNESCO tarafından 2003'te kabul edilmiştir (UNESCO, 2003).
Burra Tüzüğü	Kültürel mirasa sahip çıkılması amacıyla hazırlanan, yol gösterici rehber özelliğine sahip tüzük 1979 yılında kabul edilmiş daha sonra 1999 yılına kadar tüzükte çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 2013'te kabul edilen, kültürel miras tanımlamalarının yer aldığı tüzükte bu değerlerin korunması ve gelecek nesillere düzgün bir şekilde ulaştırılmasının önemi üzerinde durulmuştur (ICOMOS, 2013).
İnsanı Değer Olarak Miras ve Peyzaj Floransa Bildirgesi	Kültürel miras ile peyzaj alanları, korunması gereken kültürel çeşitliliklerdendir ve bu unsurlar gelecek kuşaklar için önem taşımaktadır. Peyzaj alanları geçmişte yaşayan insanların belleğini ve kimliğini oluşturmakta olup, kültürel mirasın bir parçası şeklinde ifade edilmektedir. (ICOMOS)'un 18. Genel Kurulunda 2014'te kabul edilmiştir (ICOMOS, 2014).
Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme	1965 tarihli 563 Sayılı Kanun (TBMM, 1965)
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	1982 tarihli 2658 sayılı Kanun (UNESCO, 1982).
Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin	1988 tarih ve 88/13151 sayılı Kanun (KTB, 1988).

Protokol	
Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi	1989 tarih ve 89/14165 sayılı Kanun (KTB, 1989).
Kültür Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması	1997 tarihinde Bulgaristan ile imzalanmıştır (KTB, 1997).
Kültürel Varlıkların Kaçakçılığının Önlenmesi ve İadesinin Sağlanması Konusunda Karşılıklı Yardım Anlaşması	1998 tarihli 23410 sayılı kanun (Resmi Gazete, 1998).
Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	1999 tarih ve 4434 Kanun (TBMM, 1999).

Birçok medeniyetin izlerini taşıyan tarihi ve kültürel yönden zengin topraklarımız Avrupa devletlerinin de ilgisini çekmiştir. 19. yüzyılda yaşanan gelişmelerin etkisiyle bu miras unsurlarının korunması ve güvence altına alınması önemli bir hal almıştır. Osmanlı İmparatorluğunda zaman içinde meydana gelen siyasal gelişmeler ve yaşanan savaşlardan kaynaklı kültürel miras unsurları pek çok riskle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin de etkisiyle kültürel mirası koruyarak geleceğe taşıma anlayışı hâkim olmaya başlamıştır (Ogan,1947, s.20-22). Tarihi eserlerin korunması kapsamında yürütülen çalışmaların temelini 1869 yılında Asar-ı Atika Nizamnamesi oluşturmaktadır. Nizamnamenin temelini arkeolojik eserler ve yapılan kazılar neticesinde ortaya çıkan buluntular oluşturmaktadır. Tarihi eserlerin araştırılması ve yapılacak kazı çalışmalarının sorumluluğu Maarif Nezaretine bırakılarak hem önemli tarihi eserlerin korunması sağlandı hem de eser kaçakçılığının

önüne geçildi (Karaduman, 2004, s.73-89). Belli yıllarda yapılan değişikliklerle nizamnamenin kapsamı genişletilerek korunma çalışmaları sürdürülmüştür (Ahunbay, 2019, s.136). 1874 nizamnamesinde ilk defa eski eserler şeklinde açıklanarak tarihi eserlere tanımlama getirilmiştir (Shaw, 2004, s.111). Bu kapsamda madeni paralar, eski eserler şeklinde tanımlanmıştır. Bunun yanında taşınır ve taşınmaz unsurlar belirtilmiş olup tanımlamadan ziyade taşınmaz eserler sahipli yapılar şeklinde belirtilmiştir. Dini yapılar da taşınmazlar arasında değerlendirilerek buralarda kazı yapılması ya da bu dini yapılara zarar verilmesi durumunda maddi ceza uygulanacağı belirtilmiştir (Kılıç Yıldız, 2010, s.7). 1884 yılında nizamnamede yapılan değişikliklerle, kazı çalışmalarının yapılabilmesi için izin şartı getirildi ve bulunan eserlerin ülke dışına kaçırılması yasaklandı. Yine nizamnamede tarihi eserlerin korunması amacıyla yapılacak her türlü araştırma ve çalışmalar kaidelerle düzenlenmiş olup bu unsurların Müze-i Hümayun'da bulundurulması gerektiği belirtilmiştir (Ersay ve Yüksel 2021, s.212-238). Osman Hamdi Bey 1906 yılında nizamnamede düzenlemeler yapmış bu kapsamda taşınır ve taşınmaz unsurlar detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Dini eserlerin de devlet malı olarak belirtilmesiyle eski eser kavramının kapsamı genişletilerek bu unsurlar üzerinden yapılacak ticaret vb. izne tabi tutulmuş bu şekilde devlet egemenliği ve kontrolü de sağlanmıştır (Çal, 1990, s.16). Cumhuriyet döneminde önemli yapı ve eserlere sahip çıkılması ve kütüphanecilik çalışmalarının sürdürülmesi amacıyla Hars Dairesi kurulmuştur ve 1926 yılına kadar çalışmalarına devam etmiştir. Kültürel unsurların korunması çalışmalarına bakıldığında 1924 anayasasında buna yönelik bir madde yer almazken 1961 anayasasının 50. maddesinde bu miras unsurlarının korunmasına yer verilmiştir (Kanbur, 2007, s.10). 1917 de kurulan, tarihi yapılar ve mimari unsurlar üzerinde yapılacak her türlü koruma ve onarım çalışması yapılmasına yönelik mütalaa vermeye yetkisi bulunan, 1951'e kadar faaliyet gösteren Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümen-i Dâimisi yerine Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur (Emre, 2017, s.73-75).Yine 1973' te Asar-ı Atika Nizamnamesi yerine 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu uygulamaya girmiş, 1983 yılında yapılan düzenlemeyle 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma yasası yürürlüğe girmiştir (Ahunbay, 2019, s.136). Düzenlemelerin yer aldığı yasayla birlikte, kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, koruma şartları düzenlenmiştir. Ayrıca kuruluşun görev ve sorumlulukları açık şekilde belirtilerek yapılacak çalışma ve düzenlemeler belli ilkeler çerçevesinde oluşturulmuş bazı tanımlama ve kısaltmalar buraya dâhil edilmiştir. Geçmişten günümüze ulaşan yapılar kendilerine göre farklı özellikleri içinde barındırır.

Bu nedenle özellikle taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik genel bir müdahale çalışması söz konusu değildir. Yapılara yönelik uygun müdahale yapılabilmesi için bu yapılar gruplara ayrılmıştır: Birinci grupta tarihi, kültürel öğelerin bulunduğu maddi ve korunması gerekli olan yapılar yer almaktadır. İkinci grupta ise insanların yöresel zenginliklerinin ve kimliklerinin bir yansıması olan mekânlar bulunmaktadır. Yapılara yönelik (Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları Hk. 1999/660) müdahale türleri şu şekildedir:

- Bakım: Yapıların daha uzun süre varlığını devam ettirebilmesi amacıyla yapılan bu müdahale türünde, yapıda ve kullanılan malzemede herhangi bir değişiklik yapılmadan çalışma gerçekleştirilir.
- Onarım: Müdahalede temel amaç yapıların ömrünü uzatmaktır. Bunun için de yapı veya yapı grupları üzerinde, kullanılan malzemede değişiklik yapılabilir.
- Basit Onarım: Yapıların doğal hallerini bozmadan çürüten ya da dökülen kısımların benzer malzemeler yoluyla onarılması, sıva ve kaplama yapılması vb. koruma çalışmalarının yapıldığı müdahale yöntemidir.
- Restorasyon: Yapıların aslına uygun olarak müdahale edildiği; temizleme, dayanıklılığını artırma, yenileme ve baştan yapma vb. tekniklerin kullanıldığı müdahale yöntemidir.
- Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon): Yapıların veya yapı kalıntılarının zarar gören kısımlarının fotoğraf, belge vb. araçlar yardımıyla aslına uygun olarak tekrardan ayağa kaldırılmasıdır.

Ülkemizde kültürel mirasa sahip çıkılması ve bu mirasın korunmasına yönelik çalışma yürüten kurumların başında Kültür ve Turizm Bakanlığı gelmekle birlikte Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, yerel yönetimler vb. gelmektedir. Bunun yanı sıra kültürel mirasa sahip çıkılması ve bu mirasın korunması amacıyla faaliyet yürüten Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği, Kültürel Mirasın Dostları Derneği ve Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Tarihi Türk Evleri Derneği, Türk Tarih Vakfı ve Tarihi Kentler, TMMOB Mimarlar Odası vb. bulunmaktadır. Belirtilen sözleşmelere, kanun ve miras değerlerini korumaya yönelik çalışmalara karşın kültürel miras unsurlarının her geçen gün yeni savaşlarla yok edildiğini görüyoruz. Yakın zamanda Irak, Suriye ve Afganistan'da etnik ya da din temelli çıkan savaşlardan kaynaklı, ülkelerin tarihi ve kültürel kimliklerini oluşturan

değerlerin bilinçli bir şekilde yok edildiği söylenebilir (Çakırca, 2015, s.31-32). Doğal kaynaklar bakımından zengin bir alana sahip, farklı dinlerin merkezi konumunda olan, Irak ve Suriye'nin önemli tarihi, dini değerleri ile kültürel zenginlikleri savaş zamanında yağmalanarak yok edildi (Durmaz, 2019, s.47). Savaşan devletler, işgal ettikleri ülkenin tarihi ve kültürel değerlerini de yok etmektedirler. Böylece tarihinden, kültüründen ve değerlerinden habersiz, kimliksiz bir toplum yaratmayı amaçlamaktadırlar (Fidan ve Ünal, 2016, s. 480). Birleşmiş Milletler verilerine göre Suriye'de yaşanan savaş sonrası üç yüz civarında kültürel miras unsurunun yok edildiği belirtilmiştir (Zorlu, 2015, s.5). Yine Suriye'de yaşanan savaşta UNESCO tarafından Dünya Miras Listesine alınan altı miras unsuru büyük silahlarla tahrip edilmiş ve bu unsurlar tehlike altındaki miras alanı listesine eklenmiştir (Fidan ve Ünal, 2016.s. 479-482). Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gerilim sonucunda 22 Şubat 2022 tarihinde yaptığı ulusa seslenişle, Donbas bölgesine askeri müdahalenin yapılacağını ve 2015 yılında imzalanan Minsk Anlaşması'nın yok hükmünde olduğunu söylemiştir (BBC News, 2022). Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'na yapılan açıklamada, savaşın geniş alana yayılmasıyla birlikte usta sanatçı Maria Pryimachenko'ya ait 25 eserin saldırılarda yandığını duyurmuştur (Euronews, 2022). Bunun yanı sıra Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski yaptığı konuşmada Rus askerlerinin saldırıları sonrasında 7 Mayıs 2022 den bu yana 200 civarında tarihi ve kültürel miras unsurunun tahrip olduğunu ya da tamamen yok edildiğini duyurmuştur (Cnntürk, 2022).

2.2.6. Kültürel miras ve turizmi ilişkisi

Geçmişten günümüze insanlar, kendi kültürlerinin yanında farklı kültürleri yakından tanımak, yeni deneyimler edinmek amacıyla kültür seyahatleri gerçekleştirmişlerdir. Kültür, insanların yaşam biçimlerini, örf ve adetlerini, sanat, inanç yapılarını, kısacası, toplumla özdeşleşen tüm değerleri yansıtmaktadır (Aktan ve Tutar, 2007, s.3). Nesilden nesile aktararak geleceğe taşınan kültürel unsurlar ait olduğu toplumda milli bir benlik oluşturmaktadır. Bu yönüyle de diğer kültürlerden farklılık göstermektedir (Ay ve Fidan, 2013, s.1136). Dinamik bir yapıya sahip olan kültür, turizm hareketine katılan insanlara hem benzer kültürleri hem de değişik kültürleri tanıma ve kendini keşfetme fırsatı sunmaktadır (Genç, 2020, s.8). Kültür turizmi, farklı toplumların sahip olduğu kültürel unsurları yakından tanımak, farklı yaşam biçimine sahip kültürleri yerinde görmek ve kültürel öğeleri içine alan hatıralar biriktirmek

maksadıyla yapılan gezi olarak tanımlanabilir (Avcıkurt, 2009, s.18). Başka medeniyetlerin kültürlerini yerinde görmek amacıyla turizm hareketine katılan insanların gerçekleştirdiği her türlü gezi ve konaklama faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilebilir (Uygur ve Baykan, 2007, s.33). Kültürlenmek amacıyla bu faaliyetlere katılan yerli ve yabancı turistlerin oluşturduğu bu hareket kültür turizmi şeklinde ifade edildiği gibi miras turizmi olarak da tanımlanabilmektedir (Huh, 2002, s.8). Miras turizminde temel amaç miras unsurlarını tanımaya ve keşfetmeye yöneliktir (Abacılar, 2008, s.15). Bu nedenle kültürel miras unsurları, turizm ürünü olarak da değerlendirilebilir (Dincer ve Ertuğral, 2000, s.70). Bu ürünlerin çeşitlenmesiyle birlikte alternatif turizme yenilerinin eklendiğini ve turistlerin bunu fırsata çevirdiklerini söylemek mümkündür (Avcı ve Aşıkoğlu, 1999, s.117). Turizm hareketine katılanlar için beklentilerinin karşılanması, hayatın olağan akışı dışında yenilik arayışı ve adrenalin gibi duyguların tatmini bu hareketin yaşam kaynağıdır (Rabotic, 2010, s.2). Bu hareketliliği devam ettirerek, gelir elde etmeyi amaçlayan destinasyonlar, kültürel miras gibi çekici unsurları turizme kazandırmaya çalışmaktadır (Süer ve Sadık, 2021, s.283). Bu çekiciliklere baktığımızda; şenlikler, inanç merkezleri, mimari unsurlar, kültürel ve sanatsal faaliyetler, kültür turları, gastronomi, yöresel çalışmalar, el işçiliği, hareketlilik, serbest zaman etkinlikleri şeklinde sıralanmakla birlikte (Meydan Uygur ve Balkan, 2007, s.35). Arkeolojik, etnik, kentsel, popüler, yerli, yaratıcı, kırsal ve yavaş turizm unsurları da kültür turizmi kapsamında değerlendirilmektedir (Genç, 2020, s.15). Çekici unsurlar turizmin olmasa olmazıdır ve bu unsurlar, turistlerin hareketlilik faaliyetlerine katılmasında motivasyonu arttırıcı bir etkiye sahiptir (Rabinson, 1976, s.40). Miras turizmine baktığımızda fazla sayıda çekicilik barındırması yönüyle turizmde ciddi bir arz yarattığı söylenebilir (Özgüç, 1998, s.46). Kültürel miras unsurları, turizm açısından ciddi bir alan yaratmakla birlikte sahip olduğu çekici yönlerle de ilgiyi üzerinde toplayabilmektedir. Turizm sürekli gelişen dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle de turistlerin geleneksel hale gelen ve (3S) olarak da bilinen deniz, kum, güneş üçlüsünün yanında yeni ve farklı seçenekler de sunulması halinde turistlerin bunlara ilgisiz kalmayacağı söylenebilir (Barakazi ve Karapınar, 2015, s.609). Kültürel miras turizminin gelişmesi amacıyla yaratılacak bu alana talep olacağı gibi kültürel motiflerin varlığı ve bunlara yönelik oluşacak ilgiden dolayı buraların saygınlığı da artacaktır (Öter ve Özdoğan, 2005, s.12). Bu saygınlık toplumların kimliklerini yansıtan kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı ziyaret edilmesine ve sosyal çevrenin hızla gelişmesine katkı sunmaktadır (Barrere, 2015, s.1). Kültürel miras

bakımından insanların dikkatini çeken, onların merak duygusunu kamçılayan kimi zaman hayatta olan bir şahıs, kimi zaman bölgede bulunan bir mekân buraya turlar, geziler düzenlenmesini sağlayabilir. Buraya yapılan bu kültürel miras hareketliliği turizm açısından gelişmenin ve büyümenin de önünü açacaktır (Öter ve Ünal, 2011, s.6). Kültürel miras unsurları gerek ülkelerin gerekse bölgelerin gelişimi açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır (Huh, Uysal ve McCleary, 2006, s.82). Bu potansiyel bölgede yaşayan insanların ekonomik anlamda refaha kavuşmasını sağladığı gibi yaşam şekillerinde değişimleri de beraberinde getirmektedir. Kültürel miras unsurlarını bulundukları yerde incelemek, görmek o atmosferi yerinde deneyimlemek oldukça önemlidir (Kozak vd. 2012, s.73). Bununla sağlanması için kültürel unsurlara gerekli hassasiyetin gösterilmesi ve bu unsurlara karşı aidiyet duygusunun geliştirilmesi gerekmektedir (Shankar ve Swamy, 2013, s.698-703). Gösterilecek bu çabalar beraberinde ekonomik büyümeyi sağlayacak ve bölge halkının refah düzeyini arttıracaktır (Çetin, 2010, s.181). Kültürel miras turizminin büyümesi anlamında önemli bir yeri olan kültürel değerlerin, turistleri motive edici bir yönü de bulunmaktadır. Bu yönüyle milyonlarca turist bu kültürel ve sanatsal mekânları, müzeleri, tarihi değerleri yerinde görmeleri onların motivasyonlarını arttıracak aynı zamanda bulunduğu bölge içinde yeni iş sahaları yaratacaktır. Turizm faaliyetleri işletme, konaklama, insan kaynağı vb. oluşturmasının yanında istihdam yaratması da bölge açısından oldukça önemlidir (Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005, s.103). Bölgelerin kültürel miras unsurlarını turizm açısından etkili şekilde kullanması, özelde bulunduğu çevreye genelde ülkeye büyük oranda değer katacaktır (Er ve Bardakoğlu, 2016, s.95-111). Bunun içinde miras unsurları ile ilgili gerekli tanıtım ve bilgilendirmeler yapılarak bölgede turizm hareketliliğinin oluşması sağlanmalıdır (Kayserili, 2016, s.265-269). Turizmi bütün bir yıla yaymaya yönelik yapılacak bu çalışmalar bölge ekonomilerine önemli ölçüde gelir sağlamaktadır (Akpınar ve Mancı, 2019, s.245-260).

Kültürel miras turizmi ekonomik anlamda büyümeye katkı sağladığı gibi miras unsurlarının korunmasında da oldukça etkilidir (Meydan Uygur ve Baykan, 2007, s.14). Turizm hareketine katılan insanlara çeşitli alternatifler sunan kültürel miras unsurları bunun yanında bu değerlerin korunmasına da katkı sağlamaktadır (Dincer ve Ertuğral, 2000, s.70). Böylece kuşaktan kuşağa aktarılabilecek bu kültürel miras unsurlarının korunması ve geleceğe taşınması doğal olarak gerçekleşecektir (Emekli, 2003, s.6). Varlığını sürdürdüğü bölgenin kimliğini oluşturan bu kültürel miras unsurlarının doğru ve etkin bir şekilde yani yapısına, özüne zarar vermeden kullanılması önemli olup

bunun için de toplumsal bir farkındalık yaratılmalıdır (Sürücü ve Başar, 2016, s. 13-14). Taşıyabileceğinden fazla insan kalabalığı yaratmak yapılacak programların herhangi bir planlama yapılmadan faaliyete geçirilmesi demek bu unsurların olumsuz etkilenmesi hatta yok olması demektir (Giritlioğlu, Armutç ve Düzgün, 2016, s.127). Bu olumsuzlukların asgari düzeye indirilmesi, kültürel miras unsurların yarınlara taşınması onlara gerekli özenin gösterilmesi ve buna yönelik çalışmaların yapılması önemlidir. Yani toplumların, önemli değerlerini korumak onları geleceğe taşınmak sürdürülebilir bir koruma anlayışıyla sağlanabilir (Collin, 2004, s.207). Böylece turizm olanaklarının gelişmesi ve turizmin sürekli hale gelmesi de sağlanmış olur (Troel vd., 2005, s.68). Kültürel ve doğal miras unsurları ile turizm arasında sürdürülebilir bir ilişki ve koruma anlayışı bulunmaktadır (Sacılık ve Toptaş, 2017, s.109). Bu alanlar için gerekli koruma çalışmalarının yapılmasına bununla birlikte ekonomik gelişmenin önündeki olumsuzlukları da ortadan kaldırmaya yönelik planlamalar yapılmaktadır (Drost, 1996, s.179). Bölgelerin ekonomik olarak büyümesine destek olan turizm faaliyetleri için gerekli planlama ve tedbirler alınmazsa kültürel ve doğal miras unsurlarının zarar görmesi engellenemez. Bu yüzden ciddi bir turizm politikası belirleyerek bu alanların özgünlüklerine zarar vermeden çalışmaların yürütülmesi sağlanmalıdır (Ondimu, 2002, s.1041). Aksi takdirde ortada bir turizm politikasından söz etmek mümkün olmayacaktır. Bu çalışmaların yürütülmesinde bütün paydaşlara ciddi görevler düşmektedir. Paydaşların sorumluluk duygusuyla hareket ederek, miras unsurlarına yönelik sürdürülebilir çalışmalar yapması ve bu alanlara canlılık kazandırmaları gerekmektedir (Byrd vd., 2009, s. 693-703).

Kültürel miras turizmi, kültürel ve doğal unsurların bulundukları bölgelerde gelişme göstermektedir. Bu da doğal olarak burada yaşayan yerel halkın aktif bir şekilde bu harekete dahil ve etkili paydaşlardan biri olduğu anlamına gelmektedir. Bu yüzden bölgelerde turizm faaliyetleriyle ilgili çalışmalar yürütülürken bunlara yerel halkın dahil edilmesi onlarla fikir alışverişinde bulunulması hem bu önemli değerlere sahip çıkılmasını kolaylaştırır hem de sürdürülebilirlik anlamında bu çalışmaları güçlendirir (Akova, 2006, s.3). Yerel halkın hassasiyetlerini göz önünde bulundurmadan sadece bir yönüyle yani ekonomik anlamda çalışmalar yürütmek buradaki faaliyetleri kötü etkileyecek bunun yanında kültürel miras değerlerinin korunmasını zorlaştıracaktır (Miller, 2004, s.5). Turizm, yarattığı ekonomik büyümenin ve refah düzeyini yükseltici etkisinin yanında bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bulunduğu yerin sosyokültürel yapısını etkileyen turizm, yarattığı büyümeden kaynaklı doğal, kültürel

alanlar başta olmak üzere, alt ve üst yapıda bozulmalara da neden olabilmektedir (Felsenstein ve Fleischer, 2003, s.386). Bunun yanı sıra teknoloji, bilişim, dijitalleşme ve sanal gerçeklik gibi gelişmeler, kültürel endüstri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve çoğu zaman kültürün metalaşmasına neden olmaktadır. Turizmde kültürel değerleri merkezine almayan ekonomik kazanç ve fayda sağlayıcılığı ön plana tutan destinasyonlar, kültürün otantikliğini; eşsiz ve özgün yapısını kaybetmesine neden olurlar ki bu da metalaşmayı beraberinde getirir (Genç, 2020, s.17-18). Yani turistlerin tüketimine sunulan kültürel ürünlerin metalaşması kaçınılmazdır (Cole, 2007, s. 945). Bu yüzden turizmi sadece ekonomik yönüyle değil orda yaşayan yerel halkın kimliğini, yaşam şekillerini, gelenek göreneklerini kısacası tüm değerlerini çevresel şartları da göz önünde bulundurarak düşünmeliyiz. Bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak güç paydaşların koordineli bir şekilde yürütecekleri çalışmalardır (Aas, vd., 2005, s.28-48). Miras değerlerine sahip çıkmak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak yerel halkında sorumluluğundadır çünkü burada yaşayan insanlar bu unsurlarla bire bir temas halindedir. Bu yüzden kültürel değerlerin korunması amacıyla yerel halkın farkındalık ve bilgi düzeylerinin artırılması gerekmektedir. (Karaca, Yılmaz ve diğerleri, 2017, s.87). Birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan turizm ve ondan doğal olarak etkilenen yerel halk arasında sağlanacak yeni ve etkili uygulamalar turizm motivasyonunu arttıracak gibi meydana gelecek olumsuzlukları da minimum seviyeye indirecektir (Varnacı, Uzun ve Somuncu, 2011, s.21-36). Yerel halkın hayata bakışını, yaşayış biçimini ve sahip olduğu değerleri en etkili biçimde turistlere hissettiren turizm ürünü Kültürel Turizmdir (Saarinen vd., 2014, s. 361-365). UNWTO verilerine göre turistlerin %39'u kültürel amaçlı seyahatlere katılım sağlamaktadır (Richards, 2018, s. 12-21). Kültür turizmi, tarihsel olanın yanında güncel olanı da içine alan geniş bir yapıya sahiptir (Dilek, 2020, s. 41). Kültür turizmi diğer turizm çeşitlerinden ait olduğu toplumların izlerini taşıması ve kültürel unsurlara sahip yerlerde gelişme göstermesi bakımından ayrılmaktadır (Güven, 2006, s.12). Bu yüzden kültürel değerler açısından zengin ülkelerin bunu avantaja dönüştürmeleri ve buna yönelik faaliyetler geliştirmeleri daha kolaydır. Sahip olduğu turizm potansiyeli düşünüldüğünde bu ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Birçok medeniyete yurtluk yapmış olan Türkiye, bu uygarlıkların binlerce yıllık tarihi geçmişlerini ve kültürel değerlerini içinde barındıran sayılı ülkelerden bir tanesidir (Uğur, 2012, s.8-20). Bununla birlikte sahip olduğu eşsiz coğrafyası, tabiatı, gastronomisi, gelenek görenekleriyle, folkloruyla, turizmi bütün bir yıla yayacak iklimiyle, kültürel ve doğal miras unsurlarıyla ciddi bir kültürel miras

turizmi potansiyeline sahiptir (Emekli, 2006, s.51-59). Türkiye’de Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Doğal ve Kültürel Miras unsurlarının tanıtımı yapılmakta ve bu unsurların korunmasına yönelik faaliyetleri bulunan UNESCO Dünya Miras Listesi’ne bu önemli değerlerin eklenmesi için çalışma yürütmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar sonucunda; Dünya Miras Geçici Listesinde Türkiye’ye ait 4 karma 3 doğal ve 77 kültürel değer olmak üzere toplamda 84 Kültürel Miras Unsurları yer alırken UNESCO Dünya Miras Listesi’ne 19 adet kültürel ve doğal varlı ımız alınmıştır.

Tablo 5. Miras Listesinde Yer Alan Türkiye Kültürel Miras Varlıkları

· İstanbul Tarihi Alanları	1985
· Divri�i Ulu Camii ve Dar���fası (Sivas)	1985
· Hattu�a, Boğazköy - Hitit Başkenti (Çorum)	1986
· Nemrut Dağı (Adıyaman - K�hta)	1987
· Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla)	1988
· Safranbolu �ehri (Karabük)	1994
· Troya Antik Kenti (Çanakkale)	1998
· Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)	2011
· Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)	2012
· Bergama �ok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (�zmir)	2014
· Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Do�u�u (Bursa)	2014
· Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	2015
· Efes (�zmir)	2015
· Ani Arkeolojik Alanı (Kars)	2016
· Afrodisias (Aydın)	2017
· Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa)	2018
· Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya)	2021
Kültürel ve Doğal Miras Olarak Listeye Alınanlar	
· Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)	1985
· Pamukkale-Hierapolis (Denizli)	1988

Kaynak: (UNESCO, 2023).

2.2.7.Somut ve somut olmayan kültürel miras ile ilgili yapılan çalışmalar

Ar (2015) çalışmasında somut olmayan kültürel miras unsurlarının, yapıları gereği korunması geleceğe aktarılması gereken önemli değerlerden olduğu ve UNESCO'nun 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni imzaladığı belirtilmiştir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarını koruyabilmek diğer maddi unsurlara göre daha zordur bu yüzden de kültürel değerlerin tanıtımını yapabilecek, gerekli bilgi ve donanımına sahip turist rehberlerinin önemi büyüktür. Eğitim-öğretimde gerekli düzenlemelerin olmaması, turistler için ilgi çekici olan; efsane, hikaye ve diğer unsurların bilinmesini zorlaştırdığı ve turistlerin rehber hizmeti veren turlara ilgi gösterdiği ifade edilmiştir. Johannot-Gradis (2015) yapmış olduğu çalışmada, somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının silahlı çatışma zamanlarında çokça zarar gördüğünü ifade etmiştir. Taşınmazlar olarak bilinen kültürel değerlerin yanında, sözlü anlatım, din, müzik, tiyatro ve dans gibi unsurların yer aldığı somut olmayan kültürel miras unsurları da bu çatışma ortamından büyük zarar görmekte olup bu nedenle her ne şekilde olursa olsun kalıcı ve önleyici tedbirlerin alınması gerektiğini dile getirmiştir. Bu sağlanmadığı sürece insanların benliğini oluşturan kültürel ve manevi değerlerin geleceğe taşınması zor olacaktır şeklinde çıkarımda bulunulmuştur. Çokişler, Arslan ve Çokişler (2016) yapmış oldukları çalışmada, ekonomisi turizme dayalı olan ülkelerde yaşanacak çatışma veya karışıklık durumunun, turizm çekiciliklerinin tahribatına veya yok olmasına sebebiyet vereceği ifade edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında yapısı gereği somut kültürel miras unsurlarının yaşanacak bu tür olumsuzluklardan daha fazla etkileneceği hatta yeri doldurulamaz bu değerlerin yitirilmesine neden olacağı belirtilmiştir. Bunun önüne geçmek için UNESCO'nun ve STK'ların kültürel miras unsurlarının korunmasına yönelik önlemler almaları gerekmekte olduğu aksi takdirde insanlığın ortak değerleri yok olacağı ve çekicilikleri sayesinde ekonomik gelişme gösteren ülkelerin bu durumdan olumsuz etkilenecekleri ifade edilmiştir. Şahin ve Özdemir (2018) çalışmalarında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte özellikle soyut unsurlarla ilgili araştırma yapmak, bunlarla ilgili bilgi toplamak isteyenlerin başvurdukları kaynakların başında internetin geldiğini belirtmişlerdir. İnternetin son dönemlerde turizm sektöründe işletmelerin ve destinasyonların, pazarlama noktasında yararlandıkları alanlardan bir tanesi haline geldiği, yöreyi ziyaret etmeyi düşünen turistler için de kolaylık sağladığı ifade edilmiştir. Bilgi kirliliğinin önüne geçmek ve turistleri doğru bir şekilde bilgilendirme

noktasında resmi kurumların sorumluluk alması gerektiği, özellikle turizmi canlandırmak ve turist hareketliliğini sağlamak için İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ve uzmanlarca kurulacak sitelerin hazırlanması ve farklı dillerde hizmet sunması turizm hareketliliğine katkı sağlayacaktır şeklinde bir çıkarımda bulunulmuştur. Eppich ve Grinda, (2019). Somut kültürel mirasla ilgili çalışmalarında, bütün toplumların kültürel miras unsurlarını koruyarak geleceğe taşımak istediğini ifade etmişlerdir. Özellikle somut kültürel miras unsurlarının, tehlikelerle karşı karşıya kaldığı bu nedenle de korunmasının zorlaştığı belirtilmiştir. Bunun üstesinden gelebilmek için kullanılan mali desteklerin genellikle yetersiz kaldığı bu yüzden de miras unsurlarını korumak için yerel halkın da içinde yer aldığı finansal sürdürülebilirlik ortamı oluşturulmanın gerekli olduğunu ortaya koymuşlardır. Değirmenci ve Köşklük Kaya (2020) çalışmalarında, sözleşme vb. uygulamalarla korunmaya çalışılan ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan somut ve somut olmayan değerler üzerinde durmuştur. Miras unsurlarının bulundukları yerde, döneminin özellikleriyle bir bütün halde korunması ve mirasa kattığı değerin araştırılması gerekliliği ifade edilmiştir. Yine UNESCO Dünya Miras Listesi'nde bulunan alanların sorgulanması ve miras unsurları bakımından zengin olan Türkiye'de bu alanların VI. kriter kapsamında yeniden değerlendirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Akyıldız ve Olğun (2020) kentleri, ev sahipliği yaptığı medeniyetlerin kültürel ve sosyal değerlerini içinde alan tarihi mekânlar, geçmişten günümüze biriktirmiş olduğu mirasın izlerini taşıyan somut ve somut olmayan tüm unsurlar olarak tanımlamıştır. Kentin sosyal, kültürel, mimari kısacası somut ve somut olmayan tüm dinamikleriyle; korunması, turizme kazandırılması ve sürdürülebilir bir yapıya ulaşması halinde, diğer kentlere de örnek olacağı ayrıca kente bir kimlik kazandırarak bir bütün halinde değerlendirileceği belirtilmiştir. Kentlerin sahip olduğu kültürel ve tarihi dokular korunur, bu çekici unsurlar turizm kapsamında değerlendirilirse ekonomik büyüme sağlanır, bölgesel kalkınmanın önü açılır denilerek, öneriler sıralanmıştır. Eren ve Dinç (2021) çalışmalarında, farklı kültürlerin izlerini taşıyan ve özgün yapılarından dolayı korunması gereken somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının, insanlığın ortak mirası, toplumun kimliği olduğu belirtilmiştir. Çalışma kapsamında 16 kişinin dahil olduğu görüşmelerde konuyla ilgili sorunlar ve çözüm önerileri sıralanmıştır. Buna göre ulusal ve uluslararası koruma sözleşmelerinin yanında, çocuklara önce ailede daha sonra ilkokulda, kültürel mirasın önemi ve korunması gerekliliği anlatılmalı, geziler düzenlenmeli, kültürel bir bilinç oluşturulmalıdır. Yine somut kültürel miras

unsurlarını tahrip edenlere verilecek caydırıcı cezaların yanında farklı seçenekler sıralanmıştır. Çalışma kapsamında Eskişehir de bulunan Yazılıkaya anıtı incelenmiştir. Batmaz ve Biçici (2021) çalışmalarında Türkiye'nin de dahil olduğu birçok tüzük ve sözleşmelerle korunan kültürel miras unsurlarının gelecek nesillere ulaştırılabilmesi için yerel halkın tutum ve davranışlarının sosyolojik açıdan incelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bulundukları yerin ayrılmaz parçaları olan kültürel miras unsurlarının korunmasına yönelik devletin koruyucu politikalar geliştirmesi gerektiği, yerel yönetimlerin bu konuda sorumluluk alarak miras unsurlarının tanıtımını yapması, bu unsurlarla ilgili halkı bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmaları yürütmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bunun yanında kültürel değerlerin korunmasında vakıf ve toplulukların da görev alması gerektiği yine eğitim noktasında okullarda gerekli bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Çalışma kapsamında Kırıkkale'nin Delice ilçesi incelenmiştir. Yıldırım (2021) çalışmasında yaşanan uluslararası gelişmelerin etkisiyle kültürel unsurların zarar görebileceğini belirterek, somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarına sahip çıkılması bu unsurların korunması gerektiği bunun da en etkili yolunun eğitimden geçtiğini söylemiştir. Özellikle somut olmayan kültürel miras unsurlarının çocuklara küçük yaşlarda öğretilmesi gerektiği böylece bu değerlerin kaybolmasının önüne geçilerek, kuşaktan kuşağa aktarılacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda (2018, 2020, 2021) yılı Hayat Bilgisi ders kitapları incelenmiştir. Sonuç olarak; 2018 yılı ders kitabının gerek görsel içerik gerekse de konu hakkında yapılan açıklama bakımından yetersiz olduğu sonucuna varılmış ve öneriler sıralanmıştır. Erdem ve Gülcan (2021) çalışmalarında; tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemi sürecinin insanların yaşam şekillerinde ciddi değişikliklere neden olduğunu ve ilk defa farklı kuşaktan aile fertlerinin birbirleriyle daha fazla zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu, evlerde kalmanın zorunlu olduğu bu süreçte internet, sosyal medya kullanımı arttığı ve bunların bağımlılık derecesine ulaşmaması, zamanın daha verimli kullanılması için SOKÜM envanterlerinden yararlanılabileceği ifade edilmiştir. SOKÜM unsurları açısından zengin bir konuma sahip olan Türkiye'de bu öğelerin rekreatif çalışmalara eklenmesi hem öğrenmeyi, bilinçlendirmeyi sağlayacak hem de sürdürülebilir bir yapı kazandıracağı ve bu anlamda kamu, STK ve akademik anlamda çalışma yürüten kesimlere önemli görevler düşmektedir tespiti yapılmış ve öneriler sıralanmıştır. Ying (2022) çalışmasında insanlığın, kültürel mirasın ve ulusal kimliğin yansması olan somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunarak geleceğe

taşınmasının oldukça önemli olduğuna değinmiştir. Teknolojide yaşanan gelişmelerin ve toplumsal değişimlerin somut olmayan kültürel miras unsurlarına zarar vermesine hatta yok olmasına sebep olabileceği ifade edilmiştir. Bu noktada özellikle teknolojiden yararlanarak, fotoğrafçılık, ses, video, panorama ve 3D gibi dijital gelişmeler kullanılarak somut olmayan kültürel miras unsurları koruma altına alınmalı bu değerlerin yok olması engellenmelidir sonucuna varılmıştır. Bunun da sağlanması için devletlerin bu projeler için fon oluşturması gerektiği çalışmada belirtilmiştir. Lonardi ve Unterpertinger (2022) çalışmalarında son zamanlarda kültür turistlerinin, somut olmayan kültürel miras unsurlarına ve azınlıkların yaşadığı yerlere özel bir ilgi gösterdiklerini belirtmiş bu kapsamda da Güney Tirol'ün Ladin mirasını ele almışlardır. Burada kullanılan geleneksel dilin yanında yaşam şeklinin, yöreye has giysilerin, buraların ziyaret edilmesinde ve sürdürülebilirlikte oldukça etkili olduğu belirtilmiştir. Saatci Savsa (2023) Çanakkale yöresine ait yemeklerin metaforik olarak incelediği çalışmada; Destinasyonların önemli çekiciliklerinden olan yöresel yemeklerin sunumu ve doğru kullanımının turistlerin buraları deneyimlelerinde etkili olduğuna değinmiştir. Araştırma kapsamında Çanakkale mutfağına ilişkin altı başlıkta toplanan metaforlara bakıldığında yerel halkın en çok Truva atı, balık ve yeşil simgeleri üzerinde durdukları görülmüştür. Destinasyonların tanıtımında önemli bir yeri olan yöresel ürünlerin, yerel halk tarafından geliştirilen metaforlarla desteklenmesinin pazarlanmada etkili olacağı belirtilmiştir.

2.3. Doğal Miras

Doğal miras; sahip olduğu özellikler bakımından benzersiz olan, kendine has bir güzelliğe ve çekiciliğe sahip alanlardır. Bunun yanında içinde barındırdığı tarihi, kültürel, bilimsel, biyolojik ve jeolojik çeşitliliklerden kaynaklı araştırılmasına ve korunmasına gerek duyulan evrensel nitelik taşıyan unsurlardır (UNESCO, 2022). Muhafaza edilmesi gereken emsaline az rastlanır, belli bir ekosisteme, işleyişe sahip, doğal ve kültürel miras özelliği bulunan bu alanların geleceğe taşınması oldukça önemlidir (Akten vd., 2008, s.755 ve Oban, 2008, s.602). Geçmişten günümüze insanların yaşamlarını yansıttığı, tarihi değeri bulunan eski inler, farklı özelliklere sahip ağaçlar, doğal niteliğe sahip dağlar, göller bunun yanında çeşitli dini ritüellerin sergilendiği alanlar, tarihi kentler ve park alanları da doğal miras alanları kapsamında değerlendirilmektedir (Özel, 1998, s.25). Doğal miras unsurlarını içinde; fiziki ve coğrafik alanlar, ender bulunan yok olma ve tükenmeyle karşı karşıya kalma durumu

bulunan bitki ve hayvan türleri, kıyı şekilleri, karstik ve volkanik alanlar, buzul, nehir, akarsu, fauna ve flora alanları da bu kapsamda değerlendirilen özel olarak sahip çıkılması gereken alanlardır (Doğaner, 1985, s.119; Doğaner, 2003, s.1-3).

UNESCO'ya göre doğal miras;

- Sahip olduğu farklı özellikler ve yapısı gereği estetik değer taşıyan, fizyolojik, biyolojik, jeomorfolojik anlamda evrensel bir öneme sahip unsurlar,.
- Korunması ve gelecek kuşaklara taşınması gereken alanlar, kısmen veya tamamen yok olma riski bulunan bitki ve hayvan türlerinin bulunduğu alanlar ile bulunduğu yerde sahip çıkılması gerekli olan unsurlar, habitatlar,.
- Alanları belirlenmiş olan çekici unsurlar, sahip çıkılması gerekli sit alanları ve evrensel kıymete sahip doğal unsurlar,.
- Deniz, kara, su ve kıyı şekilleri ile birlikte, doğa olayları neticesinde oluşan güzellikler yine gelişimi süren biyolojik ve çevreyle ilgili nadir örnekler şeklinde belirtilmiştir (UNESCO, 2019).

Doğal miras unsurları sahip olduğu benzersiz özellikleri ve kendine has özgün yapısıyla bulunduğu yerlerin sosyokültürel yapısına, ekonomik gelişimine önemli bir katkı sağlamaktadır. Çekici faktörler şeklinde ifade edilen (Çavuşoğlu ve Avcıkurt, 2021, s.392) bu alanlara gerekli hassasiyetin gösterilmesi ve buralarda gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Doğal miras unsurları için gerekli koruma çalışmalarının yapılmaması, bu eşsiz doğal unsurların yok olmasına neden olabilir bu yüzden bu değerlerin korunması ulusal ve evrensel açıdan önem arz etmektedir (Çolak, 2015, s. 31). Doğal miras alanları, sahip olduğu özellikler ve barındırdığı ekosistemden kaynaklı, mabet, mimari yapı veya başarılı bir ressamın elinden çıkan tablo gibi yeni baştan yaratılma imkânına sahip değildir (Lowenthal, 2005, s.85). Geleceğe miras olarak bırakacağımız yaşam ve esin kaynağımız olan doğal ve kültürel miras unsurlarımızın yerine koyabileceğimiz başka bir değer yoktur (Torcu, 2013, s.2). Bu nedenle bu değerlerimize gösterilecek anlam ve önem oldukça kıymetlidir.

2.3.1. Doğal mirasın korunması ve önemi

Doğa, sahip olduğu özellikler bakımından dünyadaki canlı ve cansız varlıkların yaşadığı kendini yenileyebilme özelliğine sahip, belli bir ekolojiyi ve ekosistemi içinde barındıran bir kavramdır. Canlı ve cansız etkenlerden oluşan belli bir organizmaya

sahip, doğal oluşumlarla birlikte birçok faktörü de içinde barındırır (Yücel ve Morgil, 1998, s.14-91). Bu faktörlerden biri olan, var olduğu süre boyunca doğayla iletişim ve etkileşim içerisinde olan insan, doğayla sürekli mücadele halinde olmuş, kendine yapay bir düzen kurarak doğanın üretken yapısında değişim, dönüşüm yaratmaya çalışmıştır (Haila ve Levins, 1992, s. 226; Ertürk, 1996, s. 47 ve Özer, 1998, s.2). Doğa ve insan etkileşimi sonucunda insanlar tarafından doğaya yapılan bu müdahaleler beraberinde başta iklimsel değişimler olmak üzere, çevre, su kirliliği, kuraklık vb. birçok soruna da sebebiyet vermiştir (Karaca, 2007, s.1-19). Büyük oranda sanayi devrimi ile birlikte meydana gelen doğal ve çevresel tahribatlar kültürel, tarihi alanları da etkilemiş, bu önemli değerlerin özelliklerini yitirmelerine hatta ortadan kalkmalarına neden olmuştu (Kiper, 2004, s.1-9). Bu olumsuz durumların yaşanmaması için insanlarda, doğaya ve çevreye karşı sahiplenme, koruma duygusu geliştirilmeye çalışılmıştır (Konak, 2010, Eryılmaz, 2017, Tuna, 2018). Böylece doğal kaynaklara sahip çıkmak ve gereken değeri vermek, ekolojik dengeye katkı sağlayacak, verimliliği arttırarak, toplumların gelişmesine de vesile olacaktır (Berkas ve Kışlalıoğlu, 1990, s. 258-261, 282-284).

İklimsel değişimlerin doğa üzerinde ciddi bir etkisi olduğu bilinmektedir. Bu etki sonucunda meydana gelen tahribatlar, bozulmalar yeri doldurulamaz ve geri getirilmesi mümkün olmayan alanların ortadan kalkmasına neden olabilmektedir (UNESCO, 2023). Bu nedenle ülkeler doğanın yok olmasını engellemek ve doğal kaynakların varlığını sürdürebilmesini sağlamak adına çeşitli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda doğal-kültürel alanlar, bitki-hayvan toplulukları, milli park alanları, su ve toprak kaynakları gibi tahribata maruz kalabilecek alanlar, habitat tahribi ile soyları gün geçtikçe azalan hayvanlar vb. için koruma stratejileri geliştirilmeye çalışılmıştır (Doğanay 2003, s.223-230 ve Demirayak, 2002). Doğanın korunmasına yönelik ilk ciddi çalışmalar 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. İnsanlar tarafından yoğun olarak kullanılan alanların yerine milli park anlayışı geliştirilerek buraların doğallığıyla korunmasına çalışılmış ve insanların bu alanlara gerekli hassasiyeti göstermesi sağlanmıştır. Bu dönemde, milli park alanlarıyla birlikte tarihi öneme sahip unsurlarında korunması gerektiği ABD’de düzenlenen kongreyle belirtilmiş, bunun yanı sıra 1903’te İngiltere’de doğal alanları koruma kapsamında STK’ lar üzerinden çalışmalar yürütülmüştür (Chape vd., 2005, s.443-455).Yine bu dönemde doğal alanların korunmasına yönelik komisyonların kurulması çalışmaları devam etmiş ve İsviçre’de Uluslararası Doğal Koruma çalışmaları başlatılmıştır (Yücel ve Babuş, 2005, s.151 - 175). Kültürel ve doğal alanlara sahip çıkılmasını sağlayan, bu

alandaki faaliyet yürüten, insanlığın ortak paydası olma özelliğinden kaynaklı herkesi bağlayan uluslararası sözleşme Dünya Miras Sözleşmesidir (Güneş, 2011, s.142). Sözleşme; doğal ve kültürel unsurların savaşlarda hasar görmelerini önlemek, bu alanlarda yaşanacak tahribatı, olumsuzlukları ortadan kaldırmak, bu değerlerin en iyi şekilde korunmasını sağlamak ve önlem almak gibi çok yönlü çalışmalar yürüten uluslararası bir yapıya sahiptir (Ahunbay, 2012, s.125). UNESCO'nun kültürel ve doğal miras unsurlarını koruma yönünde geliştirdiği en etkili dayanağı insanlığın evrensel değerlerini oluşturan Dünya Miras Listesidir. Kısmen ya da tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan önemli değerlerin listeye eklenmesiyle bu tehlike ortadan kaldırılmaya çalışılır. Yine bu değerleri, oluşacak risklere karşı koruma durumu olmayan taraf devletlere gerekli desteği sağlayarak bu unsurların geleceğe taşınmasına olanak sağlamaktadır (Akipek, 2001, s.15). Kültürel ve doğal unsurların etkili bir biçimde korunmasına yardımcı olan aynı zamanda UNESCO'nun danışma kuruluşlarından biride 1948' de kurulan Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) dir. Doğal alanların korunması konusuna geniş bir açıdan bakan ve buna uygun olarak tanımlama getiren (IUCN) biyolojik zenginliğin, kültürel kaynakların ve ekolojik yapının yasal düzenlemeyle güvence altına alınmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir (IUCN, 2020). Birliğin adı 1958 tarihinde Atina'da yapılan görüşmelerde "Uluslararası Doğa Koruma ve Doğal Hayatı Koruma Birliği" (IUCN) şeklinde yenilenmiştir. Ayrıca korunması gereken alanlarla ilgili önemli başlıklar eklenmiştir. Bu başlıklara bakıldığında; milli park alanları, doğal özelliğe sahip anıtlar, göç eden kuşların bulunduğu yerler, evcilleştirilmemiş hayvanların bulunduğu, yaban hayatı koruma alanları bunların yanında diğer önemli alanlar şeklinde tanımlama getirilmiştir (Yücel, 1995, s.255). Sahip olduğu iklim, bitki örtüsü, yer altı, yeryüzü şekilleri, konumu, barındırdığı biyolojik çeşitlilik, sahip olduğu ekolojik yapı, doğal ve kültürel miras unsurları, fauna, flora açısından Türkiye oldukça zengin bir ülkedir. Bu yönüyle de ciddi bir koruma politikası geliştirilmesi gerekmektedir. Mevzuat gereği ülkemizde korunması gerekli olan alanlara bakıldığında; Su ürünleri, Kara avcılığı, Milli park, Orman, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma alanları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Türkiye sahip olduğu eşsiz doğal miras unsurlarını korumak ve geleceğe bu mirası taşıyabilmek adına çeşitli koruma çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Belgrad Orman alanının 1951'de Muhafaza Ormanı şeklinde kabul edilmesiyle başlayan süreç (Teksöz vd., 2014, s.11-12) ardından 1956'da 6831 sayılı Orman kanununa Milli Park tanımı eklemesiyle devam etmiştir. Orman alanları sahip

oldukları niteliklere göre; “muhafaza”, “istihsal ormanları” ve “milli park” şeklinde tanımlanmış bu alanlara yönelik koruma politikaları geliştirilmiştir (Yücel ve Babuş 2005, s.151-175). 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu 1986 yılında Orman Kanunundan ayrılmıştır (Bayer, 1993, s.22-25). Doğal, biyolojik ve kültürel unsurların etkin bir şekilde korunması, bu tabi güzelliklerin doğallığını bozmadan kanunlar çerçevesinde korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması adına korunacak alanlar detaylı şekilde belirtilmiştir (Ongan, 1997, s.23).

Tablo 6. Ulusal Koruma Alanları

Milli Park	Sahip olduğu doğal, tabii ve kültürel özellikler bakımından nadir bulunan, turizm, dinlenme, koruma gibi alternatifler sunan bilimsel, çekici alanlardır (M.P. Kanunu-Madde 2a- 1983). Milli parklar IUCN koruma alanında bulunmaktadır. Bu alanda birçok faaliyet gerçekleştirilmektedir; Doğa yürüyüşü (trekking), kampçılık, bisiklet, kaya tırmanışı, kuş gözlemciliği, dağcılık, foto-safari, piknik, flora ve fauna vb. (DKMP, 2014).
Tabiat Parkı	İnsanların keyifli zaman geçirebilecekleri, istirahat edebilecekleri alanlara sahip, bitki örtüsü ve doğal yaban hayatı sayesinde oldukça ilgi gören tabiat parkı IUCN koruma alanında bulunmaktadır (DKMP, 2014).
Tabiat Anıtları ve ağaçlar	Milli parklar gibi korunan anıtlar tabiatın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bilimsel niteliğe sahip olan tabiat anıtları doğal yapısıyla kimi zaman bir şelale kimi zaman da bir kaya olabilmektedir. Anıt ağaçlar ise gerek yapısı gerekse de sahip olduğu özellikler bakımından diğerlerinden belli farklarla ayrılan, önemli tarihi olaylarla ilişkisi bulunan bazen nesilden nesile aktarılamayan tükenme tehlikesi olan, estetik güzelliğe sahip türlerdir (DKMP, 2014).
Tabiatı Koruma Alanı	Doğal olaylar sonucunda meydana gelen bilim ve eğitim açısından değerli ve nadir görülen estetik yapıya sahip bu alanlar kısmen ya da tamamen ortadan kaybolma gibi bir durumla karşı karşıya kalabilir. Bu nedenle korunması gereken hassas alanlardır (DKMP, 2014).
Yaban Hayatını Koruma Sahası	Bitki ve yaban hayvanları için mutlak korumanın sağlandığı, gerekli yaşam koşullarının oluşturulduğu, sürekliliğin esas alındığı alanlardır (DKMP, 2014).
Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları	Biyolojik ve doğal çeşitliliğin korunması av hayvanlarının yaşamlarını doğal olarak sürdürebilecekleri uygun ortamlar yaratılması bunun yanında göçmen çeşitlerinin göç yollarında yaşayacağı olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve beslenme, barınma noktasında gerekli önlemleri alarak bu türlerin çoğalmaları ve üremelerine olanak sağlayacak büyük popülasyon alanları bulunmalıdır (4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 11.07.2003 tarih ve 25165 sayılı Resmi Gazete).

Su Ürünleri İstihsal Yerleri	1971’ de kabul edilen 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu göre içinde veya üzerinde istihsal kurulmasına müsait olan su alanlarıdır. Su ürünleri ve avcılık yönünden bakıldığında önemi oldukça büyük olan istihsal alanlarına yönelik sınırlama, yasaklama getirebilebilir (1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu).
Muhafaza Ormanları	6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında, doğal olaylar sonucunda; erozyon, toprak kayması, çığ, göl ve nehir yataklarının dolması durumunda bu alanların korunması gerekmektedir. Memleket savunması için gerekli görülen önemli alanlardır (DKMP, 2014).
Doğal (Tabii) Sit	2863 sayılı kanunda belirtildiği üzere; doğal sit alanları, barındırdığı özellikler bakımından nadir bulunan, jeolojik devirlere ayrılabilen ve sahip olduğu güzellikler açısından korunması gerekli olan yer üstünde ve sualtında bulunan unsurlardır. Doğal sit alanlarının korunması için “Koruma Amaçlı İmar Planı” hazırlanır. 659 sayılı karar doğrultusunda bu alanlarda yapılacak her türlü çalışma için doğal sit alanları I. II. ve III. derece şeklinde tanımlanmıştır (Tuna, 2018, s.1-14). I. Derece Doğal (Tabii) Sit: Evrensel bir öneme, istisnai bir yapıya sahip olmasından kaynaklı bilimsel araştırmalar haricinde kesinlikle korunması gereken güzel ve ilgi çekici alanlardır. II. Derece Doğal (Tabii) Sit: Yapısı bakımından doğal olan bunun yanında belli durumlarda kamu yararı gözetilerek belli müdahaleler yapılabilen alanlardır. Bu alanlarda uygulanacak turizm yatırımları ve hizmetler dışında yapılaşma yasaktır. III. Derece Doğal (Tabii) Sit: Yapısı gereği korunması gerekli olan ve bulunduğu yerin durumuna göre konut yapımına izin verilen alanlardır. Bu alanların kullanılabilmesi için Koruma Amaçlı İmar Planı kararı doğrultusunda ilgili kurumların görüşlerinin alınması gerekmektedir.

Kaynak: (Bu tablo, tez kapsamında ilgili yasa ve yönetmeliklerden yararlanılarak oluşturulmuştur.)

Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan hızlı kentleşme, aşırı nüfus yoğunluğu, sanayi ve teknolojik gelişmeler, kimyasal madde kullanımının artması yine alışkanlıklarda yaşanan değişimler ekolojik yapıya, doğal alanlara zarar vermektedir. Bu etkenler hava, su gibi doğal kaynakları ve insan yaşamını olumsuz etkilemektedir (Arı, 2006, s.275-302). İklim değişiklikleri ve doğada yaşanan tahribatlar biyolojik çeşitliliğe, ekosisteme zarar vermiş bunun sonucunda, doğal kaynaklar kirlenmiş bazı türlerin nesilleri yok olmakla karşı karşıya kalmış, doğal afetler artmış, hastalıklara karşı direnç

düşüklüğü oluşmuş, üretim azalmıştır (Demirayak, 2002; Özbay, 2008). Canlıların yaşam alanı olan doğal alanların korunması; bitki ve hayvan türleri, ekolojik denge ile biyolojik çeşitlilik için oldukça önemlidir (Yücel, 1995). Bunun yanı sıra eşsiz güzelliğe sahip bu doğal ve kültürel alanların estetik (Çolak, 2001) rekreasyonel, sağlık, gezi, beslenme, barınma gibi nedenlerle korunması (Yücel, 1995; Çolak, 2001) bilimsel araştırmaların yapıldığı bu doğal laboratuvar alanlarının özenle değerlendirilmesi gerekmektedir (Yücel, 1995). Türkiye’de 1940’larda doğanın korunmasına yönelik adımlar atılmış, 1948’de Milli Park terimi kullanılmıştır (Yücel, 1995). Doğal unsurlar, tehlikede olan türler ve sulak yerlerin korunması için ülkemizin imzaladığı sözleşmeler olduğu gibi imzalamadıkları da bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu kapsamda Türkiye’nin imzaladığı uluslararası koruma sözleşmeleri şu şekildedir;

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü	İnsanların iklimler üzerinde oluşturduğu tehlikelere ve atmosferdeki sera gazı etkisine yönelik önleyici tedbirler almak. Türkiye 2009 yılında taraf olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2009).
Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern)	Sözleşme kapsamında flora ve fauna yaşam alanlarının korunması sağlanmaya çalışılmıştır. Türkiye 1984 yılında taraf olmuştur (KTB, 1984).
Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	Sanayileşme ve hızlı kentleşme gibi etkenler doğal ve biyolojik çeşitliliğin bozulmaya başlamasına sebep olmuş bu nedenle 1992 yılında sözleşme imzalanmıştır. Organizmaların ve bunların yaşamlarını sürdürdüğü çevresel alanların varlıklarını devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır. Türkiye bu kapsamda UBSEP hazırlamış ve 1997 yılında güncellemiştir(UBSEP, 2008).
Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)	1973 yılında imzalanan sözleşme kapsamında yabani bitki ve hayvan ticaretinin olumsuz durumlar yaratmaması için gerekli gözlem ve sınırlamaların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Nesli tehdit altında olan 33.000 den fazla tür bu sözleşmede yer almaktadır (Yücel, 2009.s. 81-102). Türkiye 1996 yılında sözleşmeye taraf olmuştur.

Özel Çevre Koruma Bölgesi	Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliği kapsayan bu anlaşma Akdeniz’de imzalanmıştır. Doğal, tarihi ve kültürel unsurların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirlerin alındığı, bu unsurların geleceğe taşınması amacıyla gerek ülkeler gerekse de dünya bazında öneme sahip çevreyle ilgili alanlardır Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB). Bu kapsamda değerlendirilecek alanların kriterlerini içeriklerle belirtilmiştir. Akdeniz’de bulunan doğal ve kültürel unsurların hasar görmemesi, Akdeniz’ de sadece denizin kirlenmesine karşı değil burada sürdürülebilir bir yaşam alanı geliştirmeyi de hedeflemektedir (ÖÇKKB, 2010; Yılmaz, 2004. s.1-24).
Ramsar Sözleşmesi	1971’de İran’ın Ramsar kentinde imzalanan sözleşme; uluslararası öneme sahip sulak alanları, su kuşları için uygun yaşam alanlarını, su kuşlarının yapmış olduğu göçü, sulak alanlarda su rejimlerinde yapılan düzenlemeleri, ekosistemin korunmasını vb. çalışmaları kapsamaktadır. Türkiye göç yolları üzerinde yer alan önemli bir merkezdir. Bu alanlarda yaşanan tahribatlar, iklimsel değişimler ve su sistemlerindeki bozulmalar birçok canlı türünün yok olmasına sebebiyet vermiştir (Ceran, 2005. s.11-15; Karadeniz, 2007).Türkiye 1994 yılında taraf olmuştur.
Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Sözleşmesi (Bükreş Sözleşmesi)	1992 yılında imzalanan sözleşme 1994 yılında onaylanmıştır
Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Floransa Sözleşmesi)	2000’de imzalanan ve 2004’te yürürlüğe giren sözleşmeyle; peyzajın önemi, çevreye etkisi, kültürel ve sosyal anlamda değer görmesi üzerinde durulmuştur. Türkiye 2003 yılında taraf olmuştur.
BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi	Amacı başta Afrika olmak üzere ülkelerde yaşanacak kuraklık ve çölleşmeye karşı önlemler almak yine bu etkilere maruz kalan ülkelere destek olmaktır. 1994’te yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeye Türkiye 1998 yılında taraf olmuştur(UÇMSEP, 2005).

2.3.2. Doğal miras ve turizm ilişkisi

Turizm, bölgesel farklılıkların giderilmesi, ulusal gelirin artması, işsizliğin azalması ve kalkınma hızı gibi pek çok alanı etkileme potansiyeline sahiptir (Lie, 2014, s.823-827). Bu nedenle ülkeler turizm sektörüne yönelik etkili politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Yani ekonomik anlamda gelir sağlayıcı ve yeni kaynaklar yaratabilen turizm, ülkelerin kalkınmaları için önemli yatırım aracı olmaktadır (Gossling, 2002,

s.179-191). Bu durum, turizm sektörünün ekonomik sistem içerisindeki lokomotif etkisiyle, ülkelerin üzerinde dikkatle durduğu ve turizm politikaları geliştirerek, turist potansiyelini arttırmaya yönelik çalışmalar yaptığı bir alan haline gelmiştir. Turizm hareketine katılan insanların yönelim şekilleri birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıkları değerlendirmek için turizm hareketine katılan insanlara farklı alternatifler sunmak gerekmektedir. Çünkü turizm faaliyetine katılanların sayısı, yaşı, ekonomik durumu ve hedefleri birbirinden farklılık gösterebilmektedir (Araboğa, 2018, s.8). Bunun yanında eğitim seviyesinin giderek yükselmesi, ihtiyaç ve beklentilerde devam eden değişimler bu alanlara yönelik alternatifler geliştirmeyi gerekli kılmıştır (Albayrak, 2013, s.7). Bu farklılıklarla beraber kitle turizminden alternatif turizme doğru bir yöneliş başlamıştır (Yavaş vd.,2017, s.2). Alternatif turizm insanlara spordan sağlığa, doğadan, inanç turizmine her alanda turizm hareketine katılma fırsatı sunar. Bakıldığında kuş gözlemciliği, kış turizmi yine ilgi alanlarına göre av, golf, kamp turizmi gibi farklı faaliyetleri içinde barındırdığını söylemek mümkündür (Zengin ve Sancar, 2014, s.144). Ülke ekonomisine ve yerel ekonomiye önemli katkıları olan alternatif turizm; kalkınmayı, yaşam kalitesini, sürdürülebilir politikalar geliştirmeyi, kültürel ve doğal miras unsurlarının korunması vb. birçok unsurun da gelişmesine imkân sağlamaktadır (Agaliotou, 2015, s.292). Alternatif turizm açısından Türkiye'ye baktığımızda sahip olduğu doğal kaynaklar, mevsimsel özellikler, kültürel ve doğal miras unsurları, yer altı ve yerüstü kaynaklar bakımından ciddi bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle özellikle; kongre ve fuar, kış, sağlık, deniz, termal, ekoturizm gibi alanlara yatırımlar yapılmaktadır. Bu alanlara yapılan yatırımların sonucunda bu potansiyelin gelişerek daha da ileriye taşıyacağını söyleyebiliriz (Gülbahar, 2009, s.174). Bu doğrultuda gerçekleştirilen 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında kültürel ve doğal miras unsurlarının korunması, turizmin tüm mevsimlere yayılabilmesinin sağlanması, turizm de çeşitliliğin artırılmasına çalışılmaktadır (Demirel ve Pirselimoglu, 2010, s.201-211). Turizmle, doğal miras arasında sıkı bir ilişki vardır. Ziyaret ettikleri bir destinasyonda farklı alternatifler arayan turistler; doğallığını yitirmemiş, tarihi çekiciliklere sahip, doğal ve kültürel miras unsurlarını yerinde deneyimleme ve bu alanlarda düzenlenen sosyal aktivitelere katılma imkânı bulabilmektedirler. Bu nedenle de insanlar doğallığını kaybetmemiş, kültürel öneme sahip alanları incelemek ve yerinde görmek amacıyla turistik seyahatlere katılmaktadırlar (Luzar, 1995, s.544-555).

Doğal turizm unsurları gerek bölge gerekse de ülke ekonomisinin büyümesine, gelişmesine olanak sağlamaktadır. Bu alanda gelir sağlayıcılığın devamlılığı içinde

doğal alan ile düzenlenen etkinlikler arasında bir uyumun olması gerekmektedir. Yani doğal ve kültürel unsurların çevresel etkenlerden dolayı bozulmalarının veya tahribata uğramalarının önüne geçilmeli bu alanlar korunmalıdır (Kuntay, 2004, s.77). Korunacak bu alanlar hem bulunduğu bölgenin ekonomisine hem de bu alanların korunmasına yardımcı olacak, aynı zamanda sürdürülebilir bir turizm anlayışına da imkân sağlayacaktır (Oliveira, 2005, s.24-49) Küreselleşmenin beraberinde getirdiği çevresel problemler hem doğal çeşitliliğe hem de ekolojik yapıya büyük zarar vermektedir. Bu tahribatlar doğal güzelliklerin yok olmasına neden olmakta ve gelecek kuşaklara aktarılmasını zorlaştırmaktadır (Eynalov ve Mammadov, 2013, s.49-52). Bu nedenle doğal miras unsurlarının korunmasına yönelik genel bir duyarlılık ve bilinç oluşturulmalı, bu mirasın en iyi şekilde korunması sağlanmalıdır. Sürdürülebilirliğin sağlanması için bölgesel çekiciliklere sahip çıkılmalı bu doğal alanların geleceğe taşınması amacıyla korunma politikaları geliştirilmelidir (Küçük, 2013, s.35-37).

2.3.3. Doğal miras ve turizm ile ilgili yapılan çalışmalar

Abacılar (2008) çalışmasında tarihi ve doğal miras unsurlarının, toplumların ortak değerleri olarak kabul gördüğünü, korunması gerekli olan bu hassas alanların son dönemde turizm hareketine katılanların ilgisini çektiği ve bu alanlara yönelik ziyaretlerin gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Kültür turizmi kapsamında değerlendirilen ve turizme kazandırılan kentsel ve doğal alanların gerek korunması gerekse de turizme kazandırılabilmesi için yönetim planına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş, bunun nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili çalışma alanı üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur. Kodaş ve Eröz (2012) çalışmalarında, turizm sektörünün sürekli bir gelişme içinde olduğu, bunun etkisiyle turizm hareketine katılan insanların da zaman içinde beklentilerinde farklılıkların oluştuğuna değinilmiştir. Belli dönemlerde yapılabilen kitle turizminden, her dönemde yararlanılabilen ve turistlerin beklentilerini karşılama noktasında daha aktif rol üslenen alternatif turizme yönelik ilginin arttığı belirtilmiştir. Sahip olduğu doğal ve kültürel güzelliklerin tanıtılmasını sağlayan, turizmi dönemsellikten kurtararak tüm yıla yayılmasına imkân tanıyan kırsal turizm; hem bu unsurların korunmasını sağlayarak gelecek nesillere ulaşmasına hem de turizmin tüm yıla yayılmasına yönelik alternatifler geliştirerek turizme canlılık kazandırmaya çalışmaktadır şeklinde ifade edilmiştir. Armaitiene vd. (2014) turizm destinasyonları arasında artan rekabet, yeni turizm politikaları geliştirilmeyi zorunlu kılmıştır tespitinde bulunmuşlardır. Özellikle son dönemde popülerlik kazanan doğa ve kültürel miras turizminin ön planda olduğu

belirtilen çalışmada bu alanlara yönelik eğilimlerin analizi yapılmış, ayrıca doğal miras, mirasın korunması, sağlık hizmetleri, turizmin gelişmesine dikkat çekilerek yerel yöneticilerin ve kurum temsilcilerinin de yer aldığı bir anket düzenlenmiştir. Gelişen turizm hareketiyle birlikte tek tip aktivitelerin bulunduğu destinasyonların diğerleriyle rekabette zorlanacağı, korunan doğal kaynakların yanında; destinasyonların sağlık turizm hizmeti, kıyı turizmi, kırsal ve eko- turizmle destelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Aldırmaz Akkaya ve Güngör (2016) çalışmalarında, kültürel, tarihi ve doğal çekiciliklerin turizmin gelişmesinde önemli bir yeri olduğu, turizme kazandırılan bu alanların hem korunması hem de gelecek kuşaklara aktarılmasının turizmle daha kolay olacağını belirtilmişlerdir. Turizm potansiyelinin büyümesini ve gelişmesini sağlayan bu önemli kaynakların yanında yöreye has unsurlarında çekicilikler arasında önemli bir yeri olduğu, turistlerin ilgilerini ciddi anlamda çektiği tespiti yapılmıştır. Alternatif turizmin önemli kaynaklarından olan doğal ve kültürel miras unsurlarının halkın refah düzeyini arttırdığı ayrıca turizm potansiyelini büyüttüğüne değinilmiş, bu potansiyelin geliştirilebilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Koday, Kaymaz ve Kaya (2018) turizmin, ekonomiye yapmış olduğu katkıdan dolayı ülkelerin bu alana yönelik faaliyetler düzenlediği, sahip oldukları doğal alanları bu anlamda değerlendirdikleri ve hak ettikleri seviyeye ulaşması için çalışmalar yürüttükleri ifade edilmiştir. Tabiat parklarının bu noktada ciddi bir çekim gücüne ve turizm potansiyeline sahip oldukları bu nedenle kendine has yapısı, tarihi, doğal ve kültürel turizm çekicilikleriyle bu unsurların geleceğe taşınması ve koruma altına alınması gerektiği ifade edilmiştir. Çalışma kapsamında Kuzalan Tabiat Parkı birçok yönüyle incelenmiştir. Kış vd. (2020) çalışmalarında, açık hava rekreasyonunu; doğayı, turizmi ve sürdürülebilirliği içine alan geniş bir boyutta incelemişlerdir. Bu turizm sistemine geçişin insanların sağlığını koruyacağını sosyal yönlerini geliştireceğini, kültürel, doğal mekânlarla buluşmasını sağlayacağını ve bu alanların korunmasını sağlayarak, ekonomik gelişmeyi de beraberinde getireceğini vurgulamışlardır. Çalışmada bu geçişin zor olacağı bunda da iklimsel değişimlerin, demografik yapının, ekosistemin, uzun vadede yapılacak planlamanın vb. durumların etkili olacağı belirtilmiştir. Bununda üstesinden gelmek için tüm yönetici ve kurumların, paydaşların, fayda sağlayıcıların, gençlerin hep beraber hareket ederek uzun vadede sürdürülebilir bir alt yapı oluşturması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kibrit ve Genç (2022) yaptıkları çalışmada kitle turizminin aksine, şehir stresinden, kalabalıktan ve küçülen yaşam alanlarından uzaklaşmak isteyen insanların genellikle tercih ettikleri doğa temelli turizmin, ziyaretçilere hem doğayla bütünleşme

hem de doğayı koruma olanağı sunduğu belirtilmiştir. Kaz Dağları'nda yapılan çalışmada, burayı ziyaret eden turistlerin demografik özellikleri, yerli halkla ilişkileri vb. değişkenlerin seyahat motivasyonuna etkisi olup olmadığı incelenerek bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin bu kapsamda strateji geliştirmelerine yardımcı olmaya çalışılmıştır. Sosyal ilişki yönünden bakıldığında gençlerin motivasyon olarak daha ilerde olduğu yine doğa temelli turizme katılımın gençlerde yüksek olduğu, yerel halkla kurulan ilişkilerin motivasyona olumlu etkisi bulunduğu belirtilmiş bu kapsamda hizmet veren işletmelerin stratejilerini bu doğrultuda geliştirmeleri önerilmiştir. Fenitra vd. (2022) çalışmalarında doğa ve kültür ikilisinin bir arada bulunduğu destinasyonların son dönemde çok tercih edildiği buna bağlı olarak yüksek bir trend yakaladığı belirtilmiştir. Turizm hareketine katılan insanların yoğun olarak tercih ettiği doğa temelli miras turizmi alanları, burayı ziyaret edenlerin tutum ve davranışlarından etkilenmekte olup özellikle çevre kirliliği, ekosistem sorunları vb. durumların ziyaretçi sayılarına etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda seçilen ve sıklıkla ziyaret edilen Endonezya'nın Java Adası'ndaki Yogyakarta Özel Bölgesi'nde 346 yerli turistle anket yapılarak, bilgi-inanç-normlar üzerinden hipotezler geliştirilmiş ve çözüm önerileri sıralanmıştır. Zhang vd. (2023) çalışmalarında, Dünya Doğal Miras alanları (WNHS) ile üstün evrensel değerlerin (OUV) turizm açısından çekici bir güç olduğunu ve sahip olduğu estetik değerlerin son dönem araştırmalarına konu dahil edildiğini belirtilmişlerdir. Bu kültürel ve doğal mekânların kırılgan ve savunmasız yapılarına dikkat çekilen araştırmada, bu alanlarda korumanın sağlanması, turizmin teşvik edilmesi gerektiği bunun içinde teknoloji ve bilimden yararlanılmasının önemine değinilmiştir. 194 dergi makalesinin bibliyometrik analizlerinin yapıldığı çalışmada çıktılar ortaya koyularak, gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler sıralanmıştır.

3.TURİZM ÜRÜNÜNÜ OLUŞTURAN FAKTÖRLER VE ÇEKİCİLİK

3.1.Turizm ürünü

Başta ekonomi olmak üzere sosyal, sanatsal, kültürel unsurların gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olan turizm, bunun yanında iş olanakları yaratması, kültürlerarası bir köprü kurması ve oluşturduğu refah ortamından dolayı gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sektördür (UNWTO, 2019). 1950'den sonra hızla gelişen turizm sektörü ülke ekonomilerine yüksek oranlarda kar sağlayan bir sektör durumundadır. Gösterdiği hızlı büyüme ile turizm sektörü gelişmiş ve gelişmekte olan dünya ülkeleri

tarafından üzerinde durulan çalışmalar ile ön plana çıkmaktadır. Bir bölgede turizm sektörünün gelişimi bununla birlikte artan turizm talebine ve bu talebe bağlı olarak yeni tesislerle bir çok yatırıma olanak sağlamaktadır (Kaçmaz, 2021, s.42). Bu alanın büyümesi, gelişmesi, turizm beklentilerini karşılmasına, ihtiyaçlara cevap olmasına insanların yaşamlarını pozitif yönde yansımaya bağlıdır (Latkova, 2008). Bu nedenle turizm politikası belirlenirken değişen ihtiyaçların tespit edilmesi buna yönelik planlamaların yapılması gelişim açısından önemlidir (Theodori, 2000, s. 35-38). Turizm hareketine katılan insanların yaş, eğitim durumu yani demografik özellikleri birbirinden farklılık gösterdiği için ihtiyaç ve beklentiler de sürekli değişebilmektedir. Turizm destinasyonlarının bu farklılıklara ve değişimlere göre kendini yenilemesi, tüketicilerin ilgisini çekecek, onların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde ürün geliştirmesi ve planlama yapması önemlidir. Turizm; sürekli değişen ve gelişen ürün ve politikalara ayak uydurmak zorundadır (Uygur, 2007, s.236). Bu amaçla atılacak önemli adımlardan bir tanesi de ürün çeşitliliğini sağlamaktır. (Meriç, 2007, s. 299).

Turizm hareketine katılan insanların yaşadıkları yerden ayrılmasıyla başlayan ve turizm faaliyetine katılım sağladıkları süre boyunca da devam eden her türlü hizmet, ihtiyaç veya isteğin karşılanması süreci turizm ürünü olarak ifade edilmektedir (Usal ve Oral, 2001, s.33). Farklı tanımlamaları bulunan ürün kavramı, onu üreten için fayda sağlayıcı iken, onu tüketen için ise ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan her şeydir (Kavak, Eryiğit ve Tektaş, 2016, s.3). Ürün, insanların temel ihtiyaçlarını, isteklerini doğadan somut olarak karşılayabildiği gibi soyut olarak da sosyal ve ruhsal açıdan da karşılayabilmektedir (Uygur, 2017, s.199). Yani ihtiyaçların giderilmesinde kullanıldığı gibi bir düşünceyi bir isteği soyut olarak tatmin etmesi şeklinde de değerlendirilebilmektedir (Ellialtı, 2009, s.18). Turizm ürünü birçok hizmetin bir arada sunulduğu karmaşık bir yapıya sahiptir. Yiyecek içecekten, ulaşım, geziden, haberleşmeye pek çok ürün, turizm hareketine katılacaklar için önemlidir. Turistler işletmelerden makul fiyatlı, kaliteli ve isteğine uygun olana en hızlı şekilde ulaşabilmeyi hedeflemektedir (Hacıoğlu, 2000, s.40). Endüstriyel işletmeler ve hizmet işletmeleri ise bu ürünleri tüketicinin hizmetine en iyi şekilde ulaştırmaya çalışmaktadır. Birçok faktörün bir araya gelmesiyle meydana gelen turistik ürün; Turizm hareketine katılan insanların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan paket turlar olabileceği gibi bir destinasyonun sahip olduğu; kültürel, doğal, tarihi ve dini mekânlar da olabilmektedir (Hacıoğlu, 2000, s.39). Turizm pazarlamasının önemli bir unsurunu oluşturan turistik ürün, bunların birlikteliğine dayanan önemli bir kavramdır (Akkılıç, 2002, s.24).

Turistik ürünlerin özelliklerine bakıldığında; somut olabileceği gibi çoğunluğunun soyut nitelik taşıdığı yani fiziki anlamda elle tutulamayacak özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Turizm ürünleri yapısal olarak stoklanamamakta, diğer ürün veya mallar gibi belli bir süre bekletilip kullanılamamaktadır (Hacıoğlu, 2000, s.41-42). Üretildiği yerde tüketilmesi gerekmekte, çevresel ve dış faktörlerden etkilenebilmektedir (Usal ve Oral, 2001, s.32-36). Sahip olduğu niteliklere bakıldığında aynısı yani kopyası yapılamaz, tüketici tatmini önemlidir ve her zaman sunulmaya hazır şekilde bulunması gerekmektedir. Geniş bir çerçevede değerlendirilen turizm ürünleri; çekici özelliklere sahip olmalı, ulaşılabilir ve yararlı olmalıdır (Burkard ve Medlik, 1981, s.195). Kozak, Kozak ve Kozak (2006) çekici unsurların ve ulaşılabilirliğin yanı sıra işletme, imaj ve faaliyetleri de ekleyerek turizm ürünlerini beş başlıkta değerlendirmiştir (s.41). Turizm ürünü açısından önemli bir yeri olan çekicilik; turizm hareketine katılan turistlerin çekici unsurları göz önünde bulundurarak iki veya daha fazla çekim yeri arasında tercihte bulunması şeklinde tanımlanmaktadır (Denizer, 1992, s.64).

3.2.Turizm çekicilikleri

Endüstrinin gelişmesinde büyük bir öneme sahip olan turizm, bu pazardan yeterince yararlanmak için yeni politikalar geliştirmeli, etkili çalışmalar yürütmelidir (Buhalis 2000; 97-116; Chon ve Olsen 1990, s.206-213). Yürütülecek bu çalışmalar destinasyonun geliştirilmesine ve benzerlerinden ayrılan yönlerini ön plana çıkararak bu pazardan en etkili şekilde yararlanmasına yönelik olmalıdır. Bir destinasyonu diğerlerinden ayıran özelliklerin başında sahip olduğu çekicilikler gelmektedir (Karasakal, 2019, s.225-245). Çekicilik bir destinasyonu ziyaret edenlerle orada bulunan tüm etkileyici unsurlar arasındaki bağı temsil etmektedir (Mac Cannel 1976, s.109-110). Çekici unsurlara sahip alanların diğer destinasyonlarla rekabet etmesi daha kolaydır. Bu unsurlar bölgenin doğası, tarihi ve kültürel mekanları başta olmak üzere fauna ve florası, sahip olduğu üstyapı ve işletmelerin varlığıyla ilgilidir. (Şen Demir 2010, s.1041-1054). Bu çekicilikler turizm hareketine katılacak turistlerin bu alanları ziyaret etmeye karar vermeleri ve burada satın alacakları her şeyi içine alan geniş bir alanı kapsamaktadır (Demir, 2010, s.1042). Bu çekici alanlar turistlerin seyahatlerinde önemli bir etken olmakla birlikte ziyaretçi tatmininde önemli bir yere sahiptir. (Yeşiltaş ve Öztürk 1997, s.24-27). Çekici unsurlar, doğal mekânlar olabileceği gibi sosyal ve sportif faaliyetler, kongre ve fuar, festivaller, şenlikler gibi etkinlikler de olabilmektedir

(Burkart ve Medlik, 1981, s.46). Turizm çekiciliklerine geniş bir perspektiften bakıldığında; kültürel ve doğal miras unsurların ön planda olduğu, tanınmış şahsiyetlerin varlığı, önemli tarihi olayların yaşandığı mekânlar, dini yapılar, sosyal ve sanatsal çalışmaların yapıldığı, iklimi ve tabiatıyla görülmeye değer alanlar olarak belirtilmiştir (Kusen, 2010, s.418). Bununla birlikte turistlerin motivasyonu, psikolojik durumları, içinde bulundukları sosyal ve kültürel yapı, merak unsuru çekicilik üzerinde etkili olabilmektedir (Alhemoud ve Armstrong 1996, s.76-80). Bir destinasyonun en güçlü kaynakları, çekicilik özelliklerine sahip unsurlarıdır. İçöz, Var ve İlhan (2002)'ye göre bu çekici unsurlar destinasyonun gelişiminde ve ziyaret edilmesinde ana görevi üstlenmektedir (s.144). Birçok bileşeni bulunan turizm çekicilikleri şu şekilde sıralanmıştır;

Tablo 7. Turizmin Çekici Unsurları

Doğal Çekicilikler	Denizler, göller, adalar, kıyı ve sahiller, iklim tipleri, dağlar, park alanları, rekreasyon faaliyetleri
İnsanYapımı Çekicilikler	İnsan emeğiyle ortaya çıkan; antikalar, ileri düzeyde geliştirilen fabrikalar, restoranlar, uzay üssü ve buna benzer gelişmiş sistemler
Tarihsel Çekicilikler	Tarihi ve arkeolojik alanlar, müze ve anıtlar, dini yapılar, tanınmış insanların kaldığı mekânlar, mimari yapılar
Din ve Kültüre Dayalı Çekicilikler	İnsanlar tarafından ziyaret edilen önemli dini merkezler ve kültürel yerler, mekânlar
Aile ve Arkadaşlar Ziyaretleri	İnsanların tanıdıklarının, sevdiklerinin ikamet ettikleri yerlere yönelik gerçekleştirmiş oldukları ziyaretlerdir
İlgi Alanları (Hobiler)	İlgi alanları doğrultusunda yapılan turizm faaliyetleridir. Örneğin kuş veya kelebek gözlemciliği, doğal yaşam alanlarına yönelik yapılan gözlem.
Ticari Hizmetler, Sağlık ve Kamu Hizmetleri	Ticaret ve sağlık amacıyla gerçekleştirilen ziyaretlerdir.
Gastronomi	Bulunduğu yerle bütünleşen mutfak turizmi, çekicilik yönünden oldukça önemli bir yere sahiptir,
Eğlenceye Yönelik Çekicilikler	Alışveriş merkezleri, kültürel ve sanatsal faaliyetler, eğlence mekânları
Rekreasyon	Tüm sportif faaliyet ve organizasyonlar

Kaynak: (Goeldner ve Ritchie. 2009, s.215).

Turizm hareketine katılacak insanları turistik mekânlara yönlendiren faktör sadece sahip olduğu çekicilikler değildir. Bunun yanında olanaklar da etkilidir (Baranaydın, 2016, s.10). Ulaşım hizmetlerinin iyi olması, kaliteli ve kendine has özellikler sunabilmesi, hizmet verecek işletmelerin varlığı ve motivasyonda bu etkenler içerisinde değerlendirilmektedir. Turistler hizmet alacakları yerlerde beklentilerinin karşılanmasına, gerekli şartların sağlanmış olmasına dikkat etmektedirler (Ünlüönen ve Çimen, 2011, s.356). Yani hizmet sağlayıcıların oluşturacağı memnuniyetin yanında motivasyonlarının arttırılması, istek ve taleplerin karşılanması da son derece önemlidir (Özdemir, 2008, s.31).

3.2.1.Doğal çekicilikler

Turizm hareketine katılacak insanlar gidecekleri yerleri belirlerken birçok etkeni göz önünde bulundururlar. Bu etkenler genellikle bireylerin kişisel özellikleri başta olmak üzere bununla birlikte, gitmeyi düşündükleri yerin çekici unsurları olmaktadır (İpar ve Doğan, 2013, s.133). Bu çekici unsurlara baktığımızda doğal çekiciliklerin turistlerin karar alma aşamasında önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir (Kozak, 2014, s.127). Turizm talebini büyüten ve önemli bir çekici unsur olan doğal çekicilikler, iklim ve bitki örtüsü başta olmak üzere sahip olduğu yer altı ve yerüstü güzellikler, hayvan türleri, kıyı şekilleri, tedavi amaçlı yararlanılan kaynaklar, denizler, göller, çağlayan ve şelaleler vb. birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Bulundukları yerden kısa süreliğine ayrılan insanlar bu çekicilikleri yerinde deneyimlemek istemekte, buralara dinlenme, eğlenme ve bilgilenme amaçlı seyahatler gerçekleştirmektedirler (Emekli, 2006, s.54). Nüfus yoğunluğunun fazla, kentleşmenin yoğun olduğu şehirlerde insanlar bu yoğunluk ve koşuşturmadan az da olsa kurtulabilmek için doğal, sakin alanları dinleme alanı olarak tercih etmektedir. Doğal çekicilikleri iyi değerlendiren ve bu alana uygun faaliyetler yürüten alanlar bu yoğunluktan kaçan insanların uğrak yeri haline gelmektedir (Gümüş ve Dilek, 2016, s.42). Doğal çekiciliklerin hak ettiği değeri görebilmesi için en iyi şekilde korunması, gerekli tanıtımlarının yapılması ve turizm amaçlı kullanılması gerekmektedir. Doğal çekiciliklerin ziyaret edilmesini sağlamak için hem insanlar tarafından yapılan çekici unsurları hem de doğal çekicilikleri bir bütün halinde değerlendirmek ve buna yönelik çalışmalar yapmak gerekmektedir (Tisdell, 2005, s.226). Yapısı gereği doğal çekiciliklerin sahip olduğu özgün yapıyla uyumlu olması önemlidir. Bunu sağlamayı başaran doğal unsurların çekicilik özelliklerini

koruduğu görülebilir (Usta, 2016, s.117). İnsanların ruh halleri üzerinde de etkisi olan doğal çekicilikler ziyaretçiler için ciddi bir motivasyon kaynağıdır (Boziç vd., 2017, s.98). Bu açıdan bakıldığında, kendine özgü yapısı ve yarattığı ziyaretçi kitlesiyle doğal çekicilikler, sürdürülebilir turizm potansiyeli kapsamında değerlendirilmektedir (Sezgin ve Karaman, 2008, s.432).

3.2.2. Sosyokültürel çekicilikler

Farklı coğrafyalarda yaşamlarını sürdüren, farklı kültürel özelliklere ve sosyal yapıya sahip insanlar; kendi kültürlerinin yanında diğer kültürleri, medeniyetlerin izlerini yakından tanımak, mekânları yerinde deneyimlemek amacıyla turizm hareketine katılırlar (Arınç, 2002, s.101). Farklı kültürler arasında yakınlaşmaya ve etkileşime olanak sağlayan turizm, sosyokültürel anlamda bir değişime dönüşüme de neden olabilmektedir. İnsanların hayata bakış açılarından tutun sosyal, siyasal ve ekonomik özellikleri başta olmak üzere, inanç yapısı da dahil pek çok alanda bu değişim ve dönüşümü görebiliriz (Doğan, 1987, s.1-3). Turizm hareketine katılan insanlar için önemli bir çekici faktör olan sosyokültürel çekicilikler, halkın örf, adet, gelenek, görenekleri, yaşam şekilleri, önemli günler; düğünler, doğum ve ölüm vb. olmakla birlikte bulunduğu yere değer katan tarihi ve kültürel mekanlar, ibadethaneler, sahip olduğu gelişim düzeyi olarak belirtilebilir (Kozak vd., 2006, s.42). Bunun yanında ilgi çekici simaların oturduğu ya da tarihi mekânlara konu olan hikâyeler, insanların yöresel giysileri, mutfak kültürü, el işçiliği, zanaat, dinsel objeler gibi sanatsal ve kültürel öğeler turizm unsuru olarak değerlendirilebilmektedir (Yılmaz ve Çizel, 2000, s.457). Kültürel çekicilikler arasında önemli bir yeri olan ve insanların ilgisini çeken; festivaller, sergiler, halkoyunlar, tiyatro gösterimleri toplumların yaşam tarzlarını, gelenek göreneklerini yansıtan etkinlikler kültürel turizm açısından önemlidir (Aydın, 1990, s.27). Bu etkinlikler kültürel çekiciliklerin bulunduğu alana şu imkânları da sağlamaktadır (Dinçer ve Ertuğrul, 2000. s.70).

- Turistlerin kendilerini geliştirmelerini ve yerel halkla etkili iletişim kurmasını sağlar.
- Destinasyonun sahip olduğu çekici unsurların yanında yeni ürünlerin geliştirilmesine imkân tanır.

- Turizm hareketine katılanlara yeni deneyimler farklı alternatifler sunar.
- (3 S) nin dışında kalan çekiciliklere yönelik yeni bakış açıları kazandırır.
- Turizmin tüm yıla yayılmasını sağlayarak, farklı etkinlikler planlanmasına olanak sağlar.

Sosyokültürel çekicilikleri merak ederek bu alanları ziyaret eden turistlerin yeni tanıştığı farklı kültürleri tanınması hem bilgi düzeylerini hem de kültür seviyelerini yükseltmekte ayrıca farklı kültürler arasında bir köprü kurarak, hoşgörüyü, saygıyı arttırmaktadır. Sosyokültürel çekicilikler sonucu oluşan turizm hareketliliği, toplumun davranış ve kuralları yani sosyal yapısı üzerinde etkili olabilmektedir (Gürbüz, 2002, s,50).

3.2.3. Doğal ve kültürel çekiciliklerin pazarlanması

Müşterilerin gereksinimlerinden yola çıkarak meydana getirilen her türlü mal, hizmet, düşünce ve teşkilatlanmanın üretiminden tüketiciye yani kullanacak kişiye teslim edilene kadar gerçekleşen süreç ve işletmelerin hedeflerine ulaşmak için bu unsurları kullanması şeklinde ifade edilen pazarlama kavramı turizmin de temelini oluşturmaktadır (Usta, 2001, s.193). Geliştirilen hizmet ile ürünün bir araya gelmesiyle oluşan turizm pazarlaması, turizm hareketine katılacakların isteklerini, ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan ve ortaya çıkacak beklentilere, ihtiyaçlara cevap olabilecek yöntemleri ortaya koymaktadır (Hacıoğlu, 2008, s. 2-9). Farklı kültürlerin bir araya geldiği turizm hareketinde istekler ve beklentiler de farklılık gösterdiği için nitel ve nicel açıdan seçenekler değerlendirilmektedir (Avan, 2010,s. 51). Bu yüzden de turizm pazarlamasında, genel çalışmalardansa daha esnek ve değişime uygun politikalar geliştirilmektedir (Bilgiç, 2007, s.64). Turizm pazarlamasında destinasyon ve işletmelerin amacı, turizm ürünlerini kârlı bir şekilde pazara sürmektir. Bunu yaparken de değişen turizm talepleri doğrultusunda yeni ürünler geliştirmeye ve karar alma süreçlerine dahil olmaya çalışılmaktadır (Uygur, 2007, s.71). Seaton ve Bennett (1997)'e göre turizm pazarlaması kapsamında uygulanan stratejilere ve bu doğrultuda yapılan çalışmalara bakıldığında; pazar araştırması yaparak beklentileri karşılayacak ürünler geliştirmek ve ürünlerde çeşitlilik sağlamak, turizm potansiyelini geniş bir alana yayarak alternatif turizm olanaklarını geliştirmek, el sanatları, gelenek ve görenekleri koruyarak toplumda turizm bilinci oluşturmak, yapılacak tanıtımlar ve oluşturulacak pazarlama faaliyetleriyle iç pazarda hareketlilik sağlamak, yeni pazar

alanları geliştirmek bu uygulamalarla gerek turizm şletmelerine gerekse de halka gelir sağlamak şeklinde sıralanabilir. Turizm pazarlamasının önemli bileşenlerinden biri de turizm hareketine katılan insanların evlerinden ayrılarak ziyaret etmeyi dūřundukları yeri, ziyaret alanını veya coğrafı alanı temsil eden destinasyon kavramıdır. (Buhalis, 2000) destinasyonu meydana getiren unsurları; çekicilikler, ulaşılabilirlik, şletmeler, organizasyon, faaliyetler ve kolaylaştırıcı hizmetler şeklinde açıklamıştır (s.98-102). Aktař, (2007)'a göre; destinasyonların turizm pazarlamasında etkili olabilmeleri için var olan ürün ve çekicilikleri iyi değerlendirmesi bunun yanında turizm hareketine katılacak olanlara bu önemli kaynakları doğru bir pazarlama yöntemiyle sunması gerekmektedir. Turizm çekiciliklerine sahip bir destinasyonun ziyaret edilmesinde çekici unsurların payı büyüktür (Dann, 1996, s.44, Dann, 2000, s.477). Özellikle turizm hareketine katılacak insanların karar alma süreçlerinde çekicilik önemli bir yere sahiptir (Yıldırım, 2014, s.3). Ritchie ve Crouch (2003) rekabet gücünü arttırmak, sahip oldukları çekici unsurları turizm pazarlamasına dâhil ederek turizm potansiyelini büyötmek isteyen destinasyonların, bu bileşenleri en iyi şekilde değerlendirmesi gerektiğini belirtmiş, bileşenleri şöyle sıralamıştır (s.68-69).

Fiziksel Doğal Çevre: Doğal ve fiziksel çekicilikler destinasyonun önemli bir parçasıdır. Korunması gerekli olan bu alanlara yapılacak her türlü müdahale geriye dönölmez hasarlara neden olacaktır. İklim ve mevsim şatlarının da etkili olduğu bu görölmeğe değer eşsiz çekicilikler, ziyaretçilere unutulmaz tatil fırsatı sunmalarının yanında unutamayacakları anılar biriktirmelerine de olanak sağlar (Dwyer ve Kim 2003; Chi ve Qu 2008; Crouch 2011; Kim 2014).

Költer ve Geçmiş: Destinasyonlara yapılacak ziyaretlerde költürel ve tarihi unsurların varlığı önemli bir etkidir. Költürün bir yansıması olan ilgi çekici unsurlar arasında; gelenek görenekler, yöreye ait geleneksel yemekler ve içecekler, el sanatları, giyim, dil, müzikal çalışmalar ve diğer önemli költürel öğeler gelmekte olup bu öğelerle etkileşimde bulunan turistlere unutamayacakları deneyimler yaşatarak destinasyonun çekiciliği arttırılmaktadır (Dwyer ve Kim 2003; Kim, 2014). Bunun yanı sıra tarihi belge niteliği taşıyan ve destinasyonların önemli çekiciliklerinden olan; arkeolojik sit alanları, müze ve anıtlar önemli birer rekabet unsudur.

Karma Turizm Aktiviteleri: Birçok bileşenin bir araya geldiği karma turizm aktivitelerinde költürel ve doğal çekicilikler destinasyona olan talebi arttırmakta, bununla beraber eğlence, istirahat, verilen eğitimler vb. aktiviteler destinasyon pazarlaması açısından önemlidir. Turistlere sunulan bu hizmetler onların tercihlerini

olumlu yönde etkileyecek, burada geçirdikleri zaman ve yaptıkları masraf için pişmanlık duymayacaklardır (Driscoll vd. 1994; Kozak 2001; Dwyer ve Kim 2003; Chi ve Qu 2008).

Özel Etkinlikler: Destinasyonların önemli birer çekim merkezi olabilmesi için ziyaretçilerin ilgisini çekecek faaliyetlere, kongre ve festivallere ağırlık vermesi gerekmektedir. Bunun dışında gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yapılacak büyük organizasyonlara ev sahipliği yapılması, insanların sıradan faaliyetlerinden sıyrılarak bu etkinliklere katılmalarına vesile olacak bu da ilgiyi arttırarak rekabeti kolaylaştıracaktır (Pine ve Gilmore 1999; Dwyer vd. 2000; Dwyer ve Kim 2003; Kim 2014).

Turistik Üst Yapı: Doğal ve kültürel çekiciler bir destinasyonunun önemli unsurlarındandır. Fakat bu çekicilikler turizm hareketine katılacaklar için tek başına yeterli değildir. Turistlerin, yaşadığı yerden ayrılmalarıyla başlayan turizm hareketi, beraberinde birçok ihtiyacın karşılanması da başlangıcı olmaktadır. İşte bu beklenti ve ihtiyaçları karşılayacak olan da destinasyonların turizm üst yapılarıdır. Rahat ve güvenli ulaşımın sağlanmasıyla turizme ve çekiciliklere olan ilgi arttırılarak pozitif bir hava yaratılabilir (Kaul 1985; Driscoll vd. 1994; Buhalis 2000; Dwyer ve Kim 2003; Khadaroo ve Seetanah 2008). İnsanların konaklayacağı mekânlar, yeme içme ihtiyaçlarını karşılayacakları tesis ve işletmeler, eğlence yerleri ve aktivitelerin yapıldığı alanlar vb. alternatif faaliyetler üst yapı içinde değerlendirilir Mossberg (2007) bu çekicilikler rekabet gücünü arttıran önemli unsurlardır.

Eğlence: Turizm hareketine katılan insanlar, genellikle zamanlarını en güzel şekilde değerlendirmek, kültürlenmek ve sosyalleşmek için bu olanakları sağlayan alanlara yönelirler. Bu çekicilikler; tiyatro, sinema, festival, konser, eğlence mekânları kültürel ve sanatsal çalışmaların yapıldığı alanlar, destinasyonun ziyaret edilmesinde önemli unsurlardandır. Destinasyonların sağlayacağı kaliteli hizmet, güven, eğlence ve farklı deneyimler onların bu yarışta fark yaratmasına olanak sağlar (Otto ve Ritchie 1996; Kim, 2014).

Pazar Yönelimleri: Turistik bir destinasyonun önemli bir ayağını da orada yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Turistler ile orada yaşayan insanlar arasında kurulacak kültürel ve sosyal bağ, dini mekânların gezilmesi, sportif amaçlı turlar, aile ve akraba ziyaretleri bu çekicilikler arasında gösterilmektedir. Yerel halkın turistlere karşı göstereceği ilgi ve misafirperverlik onların algılarını olumlu yönde etkileyecek böylece çekicilikleri yeniden deneyimleme isteği artacaktır (Machlis ve Burch 1983; Driscoll vd. 1994).

Turizm destinasyonlarının beklediği ilgiyi görebilmesi için kendine has bazı unsurları iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Bu unsurların temelini de çekicilikler oluşturmaktadır ve çekici unsurlar aynı zamanda düzenlenecek turların ve faaliyetlerin somut çıktısını yani çekici gücünü de ifade etmektedir (Atay, 2003, s.30). Çekicilik özelliğine sahip kaynakları iyi kullanabilen turizm bölgeleri hem gelir artışını ve ekonomik gelişimi hem de rekabet etme potansiyelini büyütmektedir (Armenski ve vd., 2012, s.487). Bu potansiyeli iyi değerlendiremeyen ve kaynakları etkili bir şekilde kullanamayan destinasyonlar ise rekabet güçlerini kaybederler. Çünkü destinasyonların sahip olduğu doğal ve kültürel unsurlar başta olmak üzere diğer çekicilikler turizm hareketine katılacakların karar alma süreçlerinde oldukça etkili olmaktadır (Goeldner, 2009, s.213; Kusen, 2010.s.413, Uysal vd., 2011, s.99). Ciddi bir hareketlilik ve motivasyon kaynağı olan çekici unsurlar, turistlerin bu duygularını tatmin etme, faaliyet ve etkinliklere katılma, karar alma nedenleridir (Salazar vd., 2001). Bu nedenlerin etkili bir biçimde pazarlanması ve akılda kalması için destinasyonuna ait ürün çeşitliliği sağlanmalıdır (Buhalis, 2000, s.98). Bu çekicilikler turistlerin gezip gördükleri, temel ihtiyaçlarını karşıladıkları somut hizmetler ve bu hizmeti talep ederken maruz kaldıkları pozitif veya negatif soyut durumlardır (Cengiz, 2012). Tüketici memnuniyetinin yanında destinasyona hareketlilik kazandıran onun rekabet gücünü arttıran ve çekici unsurlarının ön plana çıkmasında etkili olan faaliyetler; eğlenceli etkinlikler, şenlikler, kongre, fuar ve festivaller vb. çalışmalar bu alanın güçlenmesini sağlayacaktır (Kozak, 2008, s.141). Destinasyonun sahip olduğu çekicilikleri bu gibi etkinliklerle geniş alana yayabilen ve turistlerin karar almalarında etkili olan destinasyonlar; sosyal, kültürel ve ekonomik gelişim anlamında sürdürülebilir bir turizm anlayışı geliştirirken, çekicilikleri yeterince pazarlayamayan destinasyonlar bu gelişimden sınırlı düzeyde yararlanabilmektedir (Kızılırmak, 2006, s.195).

3.2.4 Kültürel miras ve doğal çekicilikle ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi

Ugulan vd. (2010) çalışmalarında turizmde rekabetçi anlayışın arttığını, bu durumun kendini özellikle seyahatlerde ve turizm endüstrisinde açıkça gösterdiğini ifade etmişlerdir. Kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizmde yaşanan bu büyümede, gelişmede büyük rol oynadığı belirtilmiş, Orta - Doğu Avrupa ülkelerinin bu unsurlardan yararlanması gerektiği vurgulanmıştır. Böylelikle rekabet etme gücü artacak, uluslararası ticaret büyüyecek, destinasyonlar daha çekici hale gelecek bunun

soncunda da gelir artışı yaşanacaktır. Özdemir ve Kervankıran (2012) çalışmalarında; Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, eğitilmiş insan sayısının artması, yaşam standartlarının yükselmesi vb. nedenler turistlerin destinasyon tercihlerine de yansımış, turizm hareketine katılan insanların son dönemde doğal güzelliklere tarihi ve kültürel çekiciliklere sahip alanlara yöneldiği belirtilmiştir. Çalışmanın yapıldığı Afyonkarahisar'ın termal kaynaklar ve doğal çekicilikler yönünden zengin olduğu ifade edilmiş bu önemli çekiciliklerin geliştirilmesine yönelik yapılması gereken çalışmalara değinilmiştir. Okuyucu ve Somuncu (2012) çalışmalarında; kültürel mirasın bulunduğu alanlarda yaşayan yerel halkın, bu unsurlarla birebir temas halinde olduğu için buraların korunmasında, geleceğe taşınmasında ve turizm amaçlı kullanılmasında oldukça etkili oldukları belirtilmiştir. Çalışmada kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılması hem bu alanların korunmasını sağlamakta hem de yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır şeklinde ifade edilmiştir. Bunun da oluşabilmesi için yerel halkın kültürel miras unsurlarının turizm açısından değerlendirilmesine yönelik olumlu bir tavır sergilemesi ve buna yönelik çalışmalara dahil olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yapılan değerlendirmede; çalışmaya konu olan Osmaniye ilçe merkezinde yerel halkın kültürel miras unsurlarının turizm açısından değerlendirilmesini istedikleri bunun oluşabilmesi için de yerel halkın, turizm hareketine katılması teşvik edilmeli ve turizme yönelik olumsuz algılamaların önüne geçilmelidir şeklinde ifade edilmiştir. Aysu (2013) çeşitli sebeplerle zarar görme ya da tamamen ortadan kalkma gibi risklerle karşı karşıya kalma durumu olan kültür ve tabiat varlıklarının, korunması gerektiği, halkla ilişkilerin oluşturduğu örgütlerin ve düzenleyeceği faaliyetlerin korumada etkili olabileceği tespiti yapılmıştır. Çalışmada yönetsel bir rolü de bulunan halkla ilişkilerin koruma alanıyla olan yakın teması ve ilişkisi üzerinde durulmuştur. Gündüz (2016) çalışmasında, turizm çekicilikleri arasında sayılan inanç turizminin, birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve onların kültürel miras unsurlarını içinde barındıran ülkemiz için önemli bir çekici gücü bulunmaktadır şeklinde ifade etmiştir. Farklı uygarlıkların merkezi olan, bir çok dini yapı ve inanç sistemini içinde barındıran kutsal Anadolu topraklarının son dönemlerde turizm hareketine katılan insanların ziyaret ettikleri mekânlar haline geldiği belirtilmiş, bu alanlara yönelik turizm hareketliliğinin artması için insanlığın ortak değeri olan kültürel miras unsurlarının korunması, hiçbir ayırım yapılmadan bütün dini mekânlara sahip çıkılması ve zarar görmelerinin önüne geçilmesi, yapısal sorunların giderilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Wei-Jue vd. (2016) Turizmin gelişmekte olan bölgeler için önemine değinilen çalışmada; pek çok turizm destinasyonunun kültürel miras unsurları

ve doğal çekicilikler bakımından zengin olmadığı bu yüzden de çekiciliği arttırmak için yeni ve etkili faaliyetler geliştirmelidir denmiştir. Araştırma kapsamında ziyaretçilerin ikincil miras unsurlarına yönelik motivasyonları belirlenmeye çalışılmış, miras turizmi dışındaki alternatif faaliyetler tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda eğlenceye ve öğrenmeye yönelik faaliyetlerin etkisinin, doğal çekiciliklere ve sportif aktivitelere göre düşük olduğu tespiti yapılmıştır. Miras çekiciliklerinin yanında bu alanın dışında sunulacak ikincil çekicilikler buralara olan ilgiyi arttıracaktır şeklinde ifade edilmiştir. Atak, Tatar ve Tunaseli (2017) çalışmalarında, sosyal ve kültürel çekiciliklerin tanıtılmasında kullanılan araçlardan bir tanesinin de farklı kültür ve medeniyetleri bir araya getiren, kültür mozaïği oluşturan festivaller olduğunu ifade etmişlerdir. Festivallerin kültür, sanat, rekreasyon, inanç, bilgi, sportif vb. amaçlarla düzenlenmekte olduğu, bu faaliyetlere katılan insanların festivalin yapıldığı yerin çekiciliklerden faydalandığı alanı deneyimleme imkanı bulduğu belirtilmiştir. Ayrıca kültürel miras kapsamında Fethiye’de düzenlenen Müzik Köyü etkinliklerine destek verilmesi gerektiği ve bu etkinlikte yer alan sanatçıların ve kullanılan unsurların kültürel miras kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sezer (2017) çalışmasında, kültürel miras çekicilikleri arasında değerlendirilen unsurların ziyaretçilerin ilgisini çektiği; merak duygusu, kültürleri yakından tanıma isteği, bilgilenme gibi nedenlerle farklı kültürlerle sahip insanların buralara ziyaretler gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Çalışmada, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, önemli kültürel özellikleri içinde barındıran Kastamonu’nun Taşköprü ilçesinin kültürel miras turizmi açısından değerlendirilmesi gereken bir alan olduğu belirtilmiştir. Kültürel miras çekicilikleri arasında yer alan; tarihi yapı ve kalıntıların, mimari yapıların bunun yanında gelenek göreneklerin, yöresel unsurların, gastronominin, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yöreye değer kattığı fakat turizm açısından hak ettiği seviyede olmadığına değinilmiş, yapılacak etkili çalışma ve yatırımlarla bu çekiciliklerin ekonomik büyümeyi hızlandıracağı ifade edilmiştir. Aylar ve Zeybek (2018) çalışmalarında; Doğal çekicilikler yönünden zengin bir alana sahip olan Türkiye’de şelalelerin de ciddi bir çekicilik unsuru olduğu ve turizm destinasyonlarının bu alanlara yönelik çalışmalar yapması gerektiği ifade edilmiştir. Doğal ve biyolojik çekiciliklerin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi, yerel ekonomiye katkı sağlayacak böylece yoksulluk ve göçün ortadan kalkmasına olanak sağlayacaktır denmiştir. Doğal ve kültürel çekiciliklerin turizme kazandırılması beraberinde bu alanların korunmasını da sağlayacaktır ancak bunun gerçekleşebilmesi için yöre halkının da bu alanda yapılacak

her türlü çalışma ve projeye dahil edilmesi gerektiği tespiti yapılmış ve doğal çekiciliklerden olan Susuz (Güm Güm) şelalesinin sahip olduğu özelliklerden kaynaklı yöre halkı için önemli turizm potansiyeline sahip olduğu ifade edilmiştir. Kardeş (2018) çalışmasında turizmin, bölgeye hem ekonomik hem de sosyal anlamda katkı sağladığını belirtmiş bu nedenle turistlerin taleplerini dikkate almanın ve bölgeye ait çekici unsurlara yönelik faaliyetler gerçekleştirmenin gerekli olduğuna değinmiştir. Yine son dönemde turizm hareketine katılan insanların doğal alanlara yöneldiklerine bu alanların korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirdiklerine ve çevre duyarlılıklarının giderek arttığına dikkat çekilmiştir. Turizmin birçok neden dolayı kitlesellikten uzaklaşarak, doğa temelli geliştiği özellikle ekoturizmin bu noktada büyük yol kat ettiği dile getirilmiştir. Çalışmada Sakarya'nın sahip olduğu özelliklerden dolayı ekoturizm potansiyeli taşıdığı ve bunun tespit edilmesi ve gerekli çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Kan (2019) çalışmasında, turizm hareketine katılan insanların farklı istek ve ihtiyaçlarının alternatif turizmin önünü açtığına, buna bağlı olarak doğal çekicilikler yönünden zengin olan yörelerin alternatif turizm kapsamında değerlendirildiğine değinmiştir. Çalışmasında kent ormanı ve çevresinin, doğal, kültürel yönden zengin olmasına, alternatif turizme kazandırılacak özellikler taşımasına rağmen hak ettiği seviyeye ulaşmadığını belirtmiş neden olarak da yerel yönetimlerin ve halkın bu alanda yeterince çalışma yapmamasını göstermiştir. Doğal çekiciliklerin korunmasında ve geliştirilmesinde paydaşlara önemli görevler düştüğü ifade edilmiştir. Demirci (2019) çalışmada kültürel miras unsurlarının korunması ve geleceğe aktarılabilmesi için yerel halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve sorumluluk hissetmesi gerektiği böylece sürdürülebilir bir yapıya ulaşacağı üzerinde durulmuştur. Görüşme metinlerinin tematik yöntem ile analizi sonucunda dört ana tema ve on bir alt tema ortaya çıkarılmış buna göre; Kültürel mirasın korunmasına karşı bir bilinç ve sahiplenme duygusu geliştirilmediği sürece yapılacak çalışmaların hedefine ulaşamayacağı belirtilmiş, araştırmaya konu olan Bergama ilçesinde halkın bu konuda öğrenmeye ve bilinçlendirilmeye açık olduğu fakat sorumluluk almaları için bu çalışmaların etkili bir şekilde yapılması gerektiği dile getirilmiştir. Kalaycı ve Özçatalbaş (2021) çalışmalarında, insanlığın ortak değeri olan kültürel mirasın, kuşaklar arasında bir köprü konumunda olduğu, özgün yapılarını koruyabilen bu unsurların sürdürülebilir turizm anlayışıyla geliştirilmesi ve bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Alternatif turizm çeşitleri arasında sayılan kırsal turizmin, sahip olduğu kültürel miras ve doğal unsurları etkili bir şekilde özgün yapısıyla

değerlendirmesi durumunda, ekonomik büyümenin gerçekleşeceği buna bağlı olarak istihdamın arttıracacağı kırsal kesimden kentlere doğru yapılan göçün azalacağı çıkarımı yapılmış, çalışmada alanda atılması gereken adımlar maddeler halinde sıralanmıştır. Düzgün (2021) çalışmasında, tüm dünyayı etkisi altına alan ve insanların yaşam şekillerinde değişime neden olan Covid -19 pandemi sürecinin, her alanda olduğu gibi turizm alanında da kısıtlamalara neden olduğuna, insanların bu dönemde salgından korunmak için yoğunluğun az olduğu, turizm açısından doğal çekiciliklere sahip güvenli alanları tercih ettiğine değinilmiştir. Alternatif turizm faaliyetleriyle bu dönemin atlatılmaya çalışıldığına, pandemi döneminde insanların ilgisini çeken ve onların bu alana yönelmelerini sağlayan turizm çeşitliliklerinden “glamping turizmi”nin bunlardan bir tanesi olduğu ve doğayla bütünleşmek isteyen aynı zamanda rahatlık ve güvenli bir ortam arayan insanların tercih ettiği son dönemin popüler tercihlerinden, çekici unsurlarından bir tanesi olduğu dile getirilmiştir.

4.GEVAŞ'A İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

4.1. Gevaş ilçesinin tarihçesi

Tarihi eskilere dayanan Gevaş'ın ilk yerleşim dönemi MÖ. 8-9 yy.'da Urartuların bu alana yerleşmesiyle başlamıştır (Uluçam, 2002, s.209). Tarihte birçok devlete, topluluğa ev sahipliği yapan Gevaş için “Vastan”, “Ostan” şeklinde isimler kullanılmıştır (Sami, 1996, s.2147). Yine bazı belgelerde Vastaina adıyla anılırken Arap ve Selçuklular döneminde Vustan, Vestan isimleri de kullanılmıştır. Bazı tahminlere göre Gevaş ilçesi adını yörede bulunun akarsudan almaktadır (Alaeddinoğlu, 2007, s.88). Gevaş ilçesinin dâhil olduğu Van'ın geçmiş tarihi incelendiğinde bu alanda yapılan arkeolojik çalışmalar ve bulgular bölge tarihinin M.Ö. 5000 tarihine kadar indiğini göstermektedir (Çilingiroğlu, 1997, s.12). Belirtilen dönem içinde Sümerler'in burayı kullanarak Mezopotamya'ya geçtiği aynı dönemde Metelerin ve Asurların saldırılarına uğradığı belirtilmektedir (VANTSO, 2020). Yakın zaman sonra Pers İmparatoru Koror zamanında ise en iyi dönemlerini yaşadığı rivayet edilmektedir. İlçe M.S. 639 tarihinde Hz. Ömer döneminde komutan Abdurrahman zamanında alınarak İslam topraklarına katılmıştır (DAKA, 2016). Abasiler bu tarihlerde Ermeni eyaleti olarak (640- 885) eski adı Vestan olan Gevaş ilçesinin idaresini ostikan denen ve merkezden gönderilen Valiler tarafından sağlamışlardır (Karaca, 2016, s.155). Abbasi halifesi Muktedir, Ardzruni prensi Gagik'e 908 de krallık unvanı vererek merkezi

Gevaş olan; Van, Bargiri, Ercis, Hakkâri, Hosap, Tebriz ve Maku'yu da içine alan içişlerinde serbest olan dış işlerinde Abbasilere bağlı olan Vaspurakan Krallığını kurdurtmuştur (Uras, 1987, s.192 ve Honigman, 1970, s.168). Orta Çağ sonlarında ise önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Süreç içinde Araplar ve Bizanslılar arasında el değiştiren ilçe, Selçukluların 1054 yılında Tuğrul Bey zamanında buraya yerleşmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Malazgirt Zaferi (1071) ile Anadolu kapılarının Türklere açılmasıyla Vaspurakan olarak bilinen Gevaş ilçesi bir Türk şehri olmuştur. Van sancağına bağlı, önemli bir nahiye olan Gevaş, dönemin önemli ticaret merkezi konumundadır (Uluçam, 2000). İlhanlıların istilaları ve bununla birlikte beyler arasında meydana gelen sorunlardan çok az etkilenen ilçe, en parlak dönemini Akkoyunlular, Mir İzzettin Şir zamanında yaşamış bu dönem barışın, huzurun ve zenginliğin dönemi olmuştur. Karakoyunluların ve Akkoyunluların egemenliğinde (14-15.yy) bulunan Gevaş 16. yy.'da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Baş, 2018, s.324-325). Rusların Doğu Anadolu'yu 1914 yılında işgal etmeleriyle birlikte Ermeniler de bölgede işgale başlamıştır. 31 Mart 1918 yılında Gevaş, Rus işgalinden kurtarılarak Türklerin egemenliğine girmiştir (DAKA, 2016).

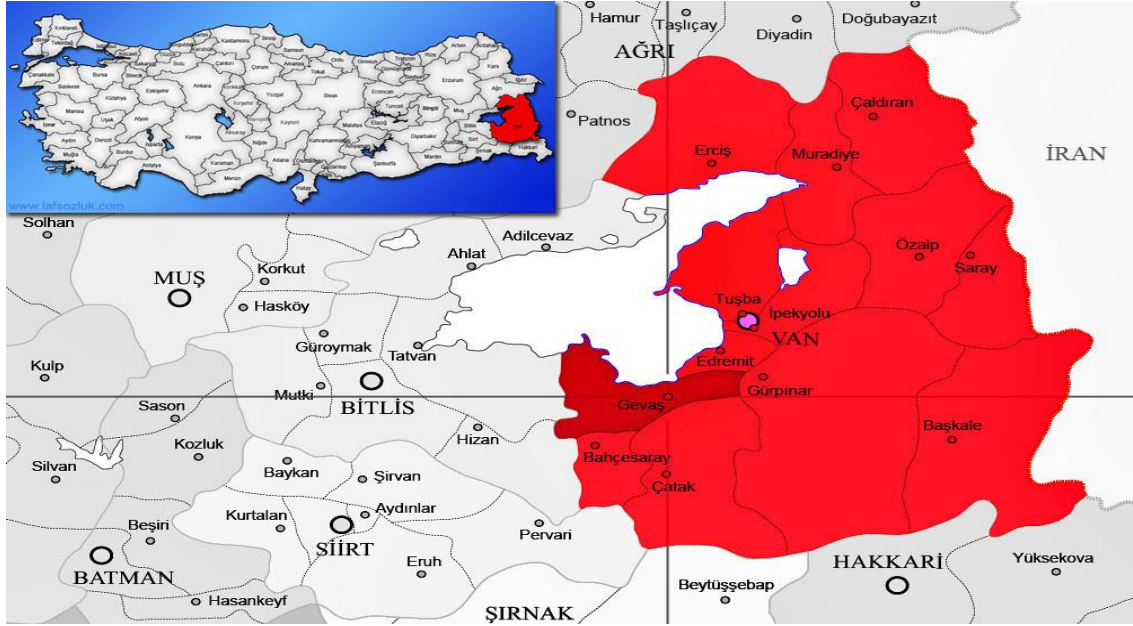

Fotoğraf 1. Gevaş'tan genel bir görünüm (Yazar tarafından çekilmiştir).

4.1.2. Gevaş ilçesinin coğrafi konumu ve yapısı

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Van Bölümü'nde yer alan Gevaş ilçesi; 42-44° doğu boylamları ile 37 - 39° kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. İlçe, yüksekliği (3650 m) olan ve çadır dağı olarak da bilinen Güneydoğu Torosların

devamı Kavuşahap dağlarının yüksekliği en fazla olan Artos dağının etek kısmında köyaltı deresinin oluşturduğu vadiye kurulmuştur (Bozkoyun, vd., 2019, s. 429). İlçe 727,5 km² lik yüzölçümü ve denizden 1750 m yüksekliğiyle geniş bir alana kurulmuştur. İl merkezine 40 km uzaklıkta bulunan ilçenin kuzeyinde Van gölü, güneyinde Çatak ilçesi, doğusunda Gürpınar ilçesi, batısında Bitlis'e bağlı Hizan ve Tatvan ilçeleri, kuzey doğusunda Edremit ilçesi, güneybatısında Bahçesaray ilçesi bulunmaktadır (Yalçın, 2013, s.2).

Harita 1. Gevaş ilçesinin konumu (<https://www.lafsozluk.com/2009/06/gevas-neredendir-nereye-baglidir-gevas.html>).

4.1.3. Gevaş ilçesinin nüfusu

Gevaş ilçesi, Cumhuriyet döneminden 1950'li yıllara kadar nüfusu 2000 civarında küçük bir yerleşim yeri iken aldığı göçle birlikte nüfusu 10 bini geçmiştir. 31 Aralık 2022 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre Gevaş'ın toplam nüfusu 26.918 olarak hesaplanmıştır. Erkek sayısı 13.566 iken kadın sayısı 13.352 kişidir.

Tablo 8. İlçenin Nüfusu

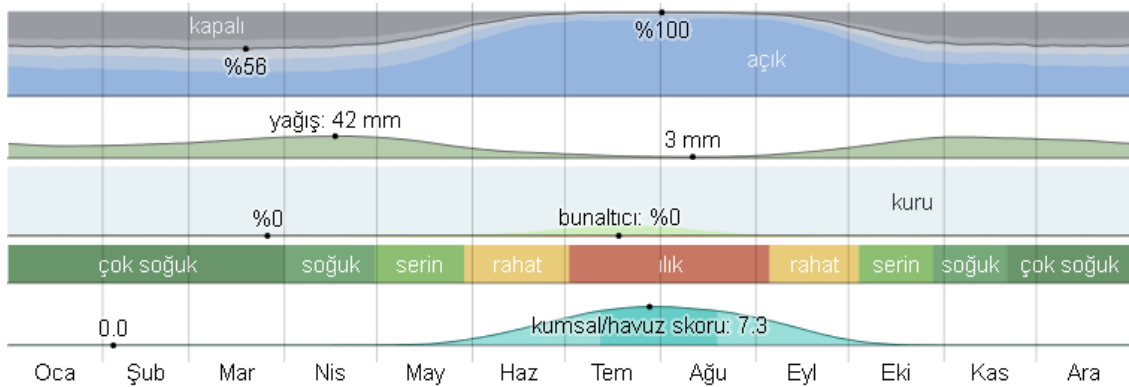
İlçenin bağlı olduğu İl	Van
Toplam Nüfus	26.918
Toplam Erkek Nüfusu	13.566

Toplam Kadın Nüfusu	13.352
İlçeye Bağlı Mahalle Sayısı	41

Kaynak: (https://www.nufusu.com/ilce/gevas_van-nufusu).

4.1.4. Gevaş ilçesinin iklimi

Yeşilliği ve zengin bitki örtüsüyle bilinen Gevaş ilçesinin iklimine bakıldığında, kışları sert ve soğuk, yazları ise sıcak ve kuraktır. İlçede kış aylarında hava yumuşak yazın ise serin olmakta yani gölün ılıman etkisi kendisini hissettirmektedir. Sıcaklığın en yüksek olduğu temmuz ve ağustos aylarında ortalama sıcaklıklar 20 °C nin üzerinde iken yağışın büyük oranda kar şeklinde düştüğü kış mevsiminde sıcaklıklar 0 °C'nin altına düşmektedir. Karın yerde kalma süresinin uzun olduğu ilçede doğu kesimleri yıllık ortalama 450-550 mm yağış alırken, batı kesimleri 650-750 mm arasında yağış almaktadır. Özellikle, sonbahar aylarında şiddetli fırtınalar ilçede ciddi sorunlara neden olmaktadır (DAKA, 2016). Yine yaşanan iklim değişikliklerinden kaynaklı Van Gölü'nde su seviyesinin belli dönemlerde yükseldiği ve bazı dönemlerde ise seviyenin düştüğü görülmektedir. Su seviyesinin yükseldiği dönemlerde kıyıya yakın olan arazilerin su altında kaldığı bununla birlikte su seviyesinin düştüğü dönemlerde ise suların çekilmesiyle birlikte arazilerin gün yüzüne çıktığı görülmekte fakat bu arazilerde suyun sodalı olmasından kaynaklı tarım yapılamadığını görülmektedir (Yıldız ve Deniz, 2005, s.25). Van gölü sahilinde yer alan ilçede ortalama sıcaklıkların 20°C nin üzerinde olduğu yaz aylarında sahil kenarında, yüzme, kamp ve piknik gibi çeşitli aktiviteler gerçekleştirilirken karın uzun süre yerde kaldığı kış aylarında da kayak sporu yapılabilir (VANTSO, 2020).

Harita2.Gevaş bölgesinde iklim (<https://tr.weatherspark.com/y/102783/Geva%C5%9F-T%C3%BCrkiye-Ortalama-Hava-Durumu-Y%C4%B1l-Boyunca#Figures-Summary>).

4.1.5. Gevaş ilçesinin ekonomisi

Gevaş ilçesinin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçenin Van Gölü kıyısında bulunması ve Gevaş deresinin oluşturmuş olduğu verimli ova sayesinde tarım ürünü çeşidi, tarım potansiyeli bakımından önemli bir konumdadır. Sulu ve kuru tarımın yapıldığı alanların dışında kalan yerlerin mera olarak kullanıldığı ilçede, başta buğday olmak üzere arpa ve şekerpancarı ekimi yoğun olarak yapılmaktadır.

Fotoğraf 2. Şekerpancarı tarlası ot temizliği (Davut TATLI'dan izin alınarak yayımlanmıştır).

Bunların dışında sebze, meyve, fasulye ve patates ekimi yapılan diğer ürünlerdir (Alaeddinoğlu, 2007, s.105-106). Son zamanlarda seracılık ve meyvecilik alanında da yoğun çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Tablo 9. Türkiye İstatistik Kurumu

Tarım Alanı	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı - Dekar	021	7859
	Nadas alanı - dekar	021	13064
	Sebze alanı - dekar	021	12810
	Süs bitkileri alanı - dekar	021	0
	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı - Dekar	021	93384

Kaynak: (TÜİK, 2021).

Geniş mera alanlarına sahip olan ilçenin, önemli bir diğer geçim kaynağı da hayvancılıktır. Büyük ve küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı ilçede son dönemlerde özellikle arıcılık ve bal üretimi faaliyetlerinin geniş alanda yürütüldüğü görülmektedir. 2021 yılı itibariyle 227,28 ton bal elde edilmiştir. Sadece Van Gölü'nde yaşayabilen Van balığı ya da İnci Kefali yine ilçe ekonomisi açısından önemli bir geçim kaynağıdır.

Fotoğraf 3. İnci Kefal Balığı avlama (Derviş TAĞMAT'tan izin alınarak yayımlanmıştır).

Van Gölü kıyısında yer alan Gevaş ilçesi sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal miras unsurları ve diğer alanlarıyla önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Yine kıyı boyunca uzanan doğal koylar, sahiller, mahalleler, su sporları ve doğa yürüyüşüne uygun alanların varlığı, göl üzerinde bulunan adalar yine kış turizminde önemli bir turizm aracı olan Abalı Kayak Merkezi, yayla ve kültür turizmi gibi önemli unsurlar ilçenin ekonomik anlamda gelişmesinde önemli turizm çekicilikleri arasında değerlendirilebilir. Sahil kenarında bulunan ilçenin bir diğer önemli gelir kaynağı, piknik ve kamp alanlarına uygun alanlarının bulunmasıdır (VANTSO, 2020).

4.2. GEVAŞ'IN GELENEK VE GÖRENEKLERİ

4.2.1. Gevaş ilçesinin yerel gastronomi, el sanatları ve folklorü

Tarihi eskilere dayanan Gevaş ilçesi, sahip olduğu folklorik, sanatsal ve kültürel değerlerle de ön plana çıkmaktadır (Bayezit, 2019, s.48-51). Çeşitli efsaneler, düğün, ölüm, gelenek- görenek, evlenme, bayramlaşma, uğurlama vb. unsurlar bakımından oldukça zengin kültürel değerlere sahiptir (Kartal, 2020). Özellikle, geçmişten bugüne dilden dile anlatılarak gelen ve merakla dinlenen efsanelerden bir tanesi “Artos Dağı Efsanesi’dir.” Efsaneye göre; insanların saygı duyduğu, değer verdiği, misafirperverliği, cömertliği ve güzel yemek yapmasıyla tanınan Gevi Ana herkese ikramda bulunan ve evinde misafiri eksik olmayan bir kadındır. Yöreye gelen misafirler Gevi Ananın aşına gidelim diyerek ona misafir olurlar. İlçenin isminin de Gevi Ana’dan esinlenerek Gevaş olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir (Gevaş Kaymakamlığı, 2023). Bir diğer önemli efsane ise “Akdamar Efsanesi’dir.” Efsaneye göre; baş keşişin Tamara adında güzeller güzeli bir kızı vardır. İlçede çobanlık yapan Müslüman genç Tamara’yı görür ve ona aşık olur. Çoban her gece kızla buluşmak için adaya yüzerek geçmektedir. Tamara gece karanlığında sevdiği gence yerini göstermek için bir fener yakmakta ve genç fenerin ışığına doğru yüzmektedir. Olayı öğrenen keşiş çok sinirlenir ve fırtınalı bir gecede eline bir fener alır ve ışığını yakar. Fenere doğru yüzen çobanı gören keşiş sürekli yer değiştirerek çobanın iyice yorulmasını sağlar. Gücü tükenen genç daha fazla dayanamaz ve Ah Tamara diye bağırır ve gölde kaybolur gider. Bunu gören Tamara da kayalıklardan göle atlar o günden bugüne buranın isminin Ahtamar daha sonda Akdamar olarak kaldığı söylenmektedir (Güzeloğlu, 1989, s.1-3). Gelenek ve göreneklerin yaşatılmaya çalışıldığı Gevaş ilçesi, zengin folklorik öğelere, oyunlara sahiptir. Özellikle düğünlerde, bu gelenekler sürdürülmeye çalışılmaktadır. Eskiden düğünlerde sözlü olarak halay başı tarafından söylenen ve diğer oynayanlar tarafından tekrar edilen düğün türküleri bugün yerini müzik ekiplerine bırakmıştır. Düğünler üç veya dört gün sürmekte ve düğüne gelen misafirler çalınan müzikler eşliğinde geç saate kadar halay çekmektedirler. Gelin, evinden alınırken yine geleneksel türküler söylenmektedir. Eskiden düğün yemekleri akraba ve komşuların yardımıyla yapılırdı fakat günümüzde bu gelenek devam etmekle birlikte büyük ölçüde yemek şirketleri tarafından yapılmaktadır. Düğünlerde genellikle oynanan oyunlar; bablekan, kelekvan, gırgırani, koçeri, tekayak, dokuzlu vb. oyunlardır. Yardımlaşma ve dayanışmanın

devam ettiği ilçede cenaze merasimlerine katılma oranı oldukça yüksektir. Genellikle taziyeler üç ya da dört gün sürmekte ve cenaze evinde yemek pişirilmemekte bu ihtiyaç komşular, akrabalar tarafından sağlanmaktadır. Günümüzde her mahallede kurulan taziye evlerinde yemek verilmektedir. Yine bayramlaşma, asker ve hacı uğurlamaları vb. diğeri önemli günlerdendir (Kartal, 2020, s.20-21) Van kahvaltısı kültürünü devam ettiren Gevaş ilçesi ayrıca zengin bir yemek kültürüne de sahiptir. Önemli günlerde yaygın şekilde yapılan yöresel yemekler diğeri günlerde de sıklıkla yapılmaktadır. Bu yöresel yemeklerden bazıları şunlardır: Helise, Keledoş, Tırşık, Ayran Aşısı, Tandırda Van Balığı, Pişirok, Cırbır vb. yemeklerdir (Gevaş Kaymakamlığı, 2023).

Fotoğraf 4. Yöresel yemeklerin sergilendiği etkinlik (Yazar tarafından çekilmiştir).

İlçede küçükbaş hayvancılık yaygın olarak yapıldığından çorap örmeciliği de yaygın şekilde yapılmaktadır. Kültürel motiflerin yaygın bir şekilde kullanıldığı çorap örmeciliğinde bu kültürel motifler cinsiyete ya da yaşa göre değişebilmektedir (Kalay, 2017, s.369-392).

Fotoğraf 5. Çorap örmeciliği (Ebubekir ERGENÇ'ten izin alınarak yayımlanmıştır).

Her ne kadar unutulmaya yüz tutmuş olsa da özellikle mahallelerde melekani, kuze, dominik, gure (çorap) yüzük, topa garane veya topa kılı (Van usulü beyzbol) vb. oyunlar oynanmaya devam etmektedir (Anadolu Ajansı, 2021). İlçede geleneksel çocuk oyunlarının unutulmaması için çeşitli projelerle bu oyunlar çocuklara öğretilmektedir.

4.2.2.Gevaş ilçesinde festival ve şenlikler

Gevaş ilçesinin tarihi mekânlarını, doğal güzelliklerini turizme kazandırmak, ilçenin tanıtılmasını sağlamak amacıyla çeşitli festival yada şenlikler düzenlenmektedir. Bu kapsamda ilçede 27.08. 2012 tarihinde “Gevaş Turizm Festivali” düzenlenmiştir (Gazetevan, 2012). Aynı zamanda yönetmenliğini Yılmaz Erdoğan ve Ömer Faruk Sorak’ın yaptığı, senaryosunu da Yılmaz Erdoğan’ın yazdığı Vizonte filmi ile yine 70’li yıllarda televizyonla tanışan köy halkının 80’li yıllardaki hikâyesi anlatan 2004 yapımı Vizonte Tuuba filmleri Gevaş’ta çekilmiştir. Gevaş Belediyesi tarafından filmin çekildiği ilçe olan Gevaş’ın tanıtımını yapmak ve insanları doğayla buluşturmak adına ilkinin 28.05.2016 da düzenlediği “Vizonte Deli Emin Bisiklet ve Doğa Şenliği” sonraki yıllarda devam etmiştir. Gevaş Belediyesi ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) tarafından üçüncüsü düzenlenen “Vizonte Deli Emin Bisiklet ve Doğa Şenliği”ne filmlerin yönetmenliğini yapan ve filmdeki “Deli Emin” karakterini canlandıran, Yılmaz Erdoğan, sanatçılar, bisiklet kulüpleri ve halk katılmıştır (Türkiye Gazetesi,2018).

Fotoğraf 6. Deli Emin Bisiklet ve Doğa Şenliği.

(<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/vizonte-deli-emin-bisiklet-ve-doga-senligi/1254106>).

Yine doğunun ilk ve tek gençlik festivali olarak kabul edilen “Gezginfest Van” 7-8-9 Eylül 2018 tarihlerinde Gevaş ilçesi Akdamar Adası iskelesinde yapılmıştır. Katılımın yoğun olduğu festival 3 gün sürmüş ve 22 sanatçı ve müzik grupları programda sahne almıştır. Yaklaşık olarak 65 bin kişinin katıldığı festival bir sonraki yıl yapılmamıştır (Şehrivan, 2019).

Fotoğraf 7.Gezginfest etkinlik alanı

(<https://www.evrensel.net/haber/360939/gezginfest-vanda-binlerce-kisieglendi>)

İlçenin önemli turizm mekânlarında da festivaller yapılmıştır. Van Büyükşehir Belediyesi tarafından ilçede önemli bir turizm potansiyeli taşıyan Abalı Kayak Merkezi’nde kış turizminin geliştirilmesi ve tanıtımının yapılması amacıyla 06.02. 2022 tarihinde “Kayak Festivali” düzenlenmiştir. Çevre illerden de katılımın olduğu festivalde folklor, paraşüt, güreş ve kayak gösterileri yapılmıştır. Kayak festivalinde ayrıca yöresel yemekler tanıtılmaya çalışılmış bu kapsamda, festivale katılanlara ayrılan aşısı ve Van Balığı ikram edilmiştir. Festivalde ayrıca konserler düzenlenmiş ve halaylar çekilmiştir (Yeni Şafak, 2022).

Fotoğraf 8. Abalı Kayak Festivali (<https://van.bel.tr/HaberDetay/kayak-festivalimiz-renkli-goruntulere-sahne-oldu-06022022163147.html>).

Her yıl nisan ve mayıs aylarında Akdamar Adası'nda bulunan badem ağaçları çiçek açmakta ve bu durum Akdamar Adasına olan ilgiyi arttırmaktadır. Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü koordinesinde Van Valiliği ve Büyükşehir Belediyesi tarafından 28 Nisan 2022'de "Akdamar Badem Çiçeği Festivali" nin ilki yapılmıştır. Gevaş'ta startı verilen festivale, kurum ve kuruluşlar, STK temsilcileri, halk katılmıştır. Fotoğraf tutkunlarının özellikle katıldığı festivalde; konser, fotoğraf sergisi, foto safari ödül töreni, şiir dinletisi ve yamaç paraşütü gösterisi yer almıştır. Akdamar Adasını ve adanın sahip olduğu kültürel ve doğal güzellikleri tanıtmak amacıyla düzenlenen festivalin sonraki yıllarda da yapılacağı belirtilmiştir (DHA, 2022).

Fotoğraf 9. Akdamar Adası Badem Çiçeği Festivali (Yazar tarafından çekilmiştir)

Gevaş Belediyesi tarafından ilçenin doğal alanlarının tanıtılması amacıyla 22 Mayıs 2022 tarihinde Askahni yaylasında “1. Geleneksel Askahni Yayla Şenliği” düzenlenmiştir. Doğa yürüyüşü, geleneksel oyunlar, uçurtma şenliği, canlı müzik ve yarışmaların olduğu şenliğe binlerce kişi katılım sağlamıştır.

Fotoğraf 10. Askahni Yayla Şenliği (Yazar tarafından çekilmiştir).

4.2.3. Gevaş ilçesinde konaklama ve işletmeler

Turizmin çekicilik faktörlerinden olan konaklama ve turistik işletmeler, turistlerin yeme içme, dinlenme ve rekreasyon gibi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet veren önemli ticari tesislerdir (Usta, 2014, s.41). Turizmin gelişmesiyle birlikte konaklama ve işletme sektörü de büyümektedir (Rogerson, 2012, s.73). Tarihi, kültürel ve turistik açıdan önemli bir konumda olan Gevaş ilçesinde, konaklama ve işletmelerde bu büyüme görülebilmektedir. İlçede her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilen Akdamar Adası'nın tam karşısına kurulan Orient Hotel yüzme havuzu, saunası, etkinlik ve sosyal faaliyet alanlarıyla yakın zamanda hizmet vermeye hazırlanmaktadır. İnşaatı devam eden ve 2023 yılı haziran ayının sonunda bitirilmesi hedeflenen otelde 45 oda bulunmaktadır. Otelin faaliyete girmesiyle birlikte en az 50 kişinin istihdam edilmesi planlanmaktadır.

Fotoğraf 11. Orient Otel (Yazar tarafından çekilmiştir).

Gevaş'ta Van Gölü kıyısına yer alan tesislerden bir diğeri DSİ 17. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Gevaş Eğitim ve Dinlenme Tesisidir. Konaklama tesisi 41 adet tek katlı, 4-7 yataklı odalarla hizmet vermektedir. Her türlü ihtiyaç malzemesinin bulunduğu tesiste; çocuk ve yetişkin yüzme havuzu, açık büfe serpm servisi, kahvaltı, akşam yemeği, kantin ve çay hizmeti verilmektedir. Van Gölü tekne turları ve müzikli eğlence programlarının da düzenlendiği tesiste, 6 günlük devreler şeklinde konaklama sağlanmaktadır (DSİ, 2021).

Fotoğraf 12. DSİ 17. Bölge Müdürlüğü Gevaş Eğitim ve Dinlenme Tesis (Yazar tarafından çekilmiştir).

Fotoğraf 13. DSİ 17. Bölge Müdürlüğü Gevaş Eğitim ve Dinlenme Tesis (Yazar tarafından çekilmiştir).

Yaz ve kış turizminin önemli merkezlerinden olan Gevaş ilçesinin barınma problemini çözmek, ilçeyi ziyaret eden turistlerin konaklamalarını sağlamak amacıyla 2022 yılında Ahtamara Otel hizmet vermeye başlamıştır. İlçede Öğretmenevi, Aspava Otel konaklama hizmeti veren diğer tesislerdir. Gevaş ilçesinde turistik amaçlı faaliyet gösteren restoran ve tesisler Van Gölü sahiline kurulmuştur. Her yıl binlerce kişinin ziyaret ettiği Akdamar Adası'na ulaşımın sağlandığı iskeleye kurulan Grand Deniz Dinlenme tesisi ile Akdamar İskelesi'nin karşısına kurulan Akdamar turizm işletmeleri ziyaretçilerine bu hizmeti sağlamaktadır (Hürriyet, 2021).

Fotoğraf 14. Grand Deniz Dinlenme tesisi **Fotoğraf 15.** Akdamar Restaurant (Yazar tarafından çekilmiştir).

4.3.GEVAŞ'IN DOĞAL TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ

4.3.1. Akdamar Adası

Van ve Bitlis arasında, Gevaş ilçesi sınırları içerisinde bulunan Akdamar Adası, Van Gölünün üzerinde bulunduğu dört adadan biri aynı zamanda en büyüğüdür. Akdamar Adasının yüzölçümü 70.000 m² olup, kıyı uzunluğu 3 km dir. Akdamar Adasının deniz seviyesinden yüksekliği 1912 metre olup, yüksekliği bazı yerlerde 80 metreyi bulan dik kayalıklarla çevrilidir (Güzeloğlu, 1996, s.53-54).

Fotoğraf 16. Akdamar Adasından genel bir görünüm (Lokman DEMİR'den izin alınarak yayımlanmıştır).

Turizm hareketliliğinin yoğun olduğu Akdamar Adasına teknelerle ulaşım sağlanmaktadır. Van Büyükşehir Belediyesi Ulaştırma Dairesi Başkanlığı tarafından iki deniz otobüsü ve bunun yanında taşıma kapasitesi 150 ile 250 kişilik olan iki vapurlarla Edremit iskelesinden Akdamar Adasına taşıma hizmeti sunulmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle bu seferlere belli bir süre ara verilmiştir. Fakat normalleşmenin başlamasıyla birlikte bu vapurlar ziyaretçilere hizmet vermeye devam etmiştir. Gevaş ilçesinden Akdamar Adasına tekne veya motorlarla yapılan tur hizmetleri, özel ve kooperatifler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu alanda hizmet veren teknelerin çoğunluğu, Gevaş Akdamar Adası Göl Motorlu Taşıtlar Kooperatifi' ne aittir (Aygül, 2021, s.6-8). Grand Deniz Turizm Tesisleri'nden de yedi tekneyle adaya taşımacılık yapılmaktadır. Van merkezine 47 km Gevaş ilçesine 13 km uzaklıkta bulunan ada iskelesine gitmek için ilçeye bağlı hat minibüsleri ve Büyükşehir

Belediyesi tarafından belli saatlerde otobüs seferleri düzenlemektedir (Van Büyük Şehir Belediyesi, 2023). Yerli ve yabancı ziyaretçiler ile fotoğraf tutkunlarının her mevsim ziyaret ettiği Akdamar Adasındaki yoğunluk, badem ağaçlarının çiçek açmasıyla artmaktadır. Akdamar Adasında bulunan, tarihi ve kültürel açıdan önemli yeri olan Akdamar Kilisesi, Ermeniler tarafından hac merkezi olarak görülmekte ve bu yönüyle yerli ve yabancılar tarafından ziyaret edilmektedir (Kaya vd., 2013, s.13-24). Her yıl çeşitli sportif aktivitelerin düzenlendiği Van Gölü'nde yaz aylarında kıyı iskelesinden Akdamar Adası'na yüzme etkinlikleri düzenlenmektedir. Yine adada belli dönemlerde fotoğraf sergileri ve müzik organizasyonları yapılmaktadır (Anadolu Ajansı, 2022).

4.3.2. Artos Dağı

Van'ın Gevaş ilçesinin güney kısmında ve Bitlis İlinin doğu ucunda bulunan Artos Dağı ya da görüntüsü nedeniyle Çadır Dağı olarak da bilenen dağ, Doğu Toroslar'ın devamı şeklindedir. Artos Dağı 38, 22°K enlemi ve 43,15°D boylamında İhtiyar Şahap (Kavuşahap) dağlarıyla çevrilidir (Doğa Derneği, 2023). Gevaş ilçesi, yüksekliği 3537 m olan Artos Dağı eteklerine kurulmuştur. Artos Dağının kuzey ve güney yamaçları Van Gölü'nün etkisiyle oluşan mikroklima özelliğinden dolayı iklimsel açıdan farklılık gösterebilmektedir. Rüzgâr enerji üretimine uygun olan Artos Dağı'ı kükürt madeni bakımından da zengindir. Sert bir iklim sahasında bulunan Artos Dağı'nda odunsu bitkilerin bilinçsizce kesilmesi ve hayvanların aşırı otlatılmasından kaynaklı bitki örtüsü bozkırdır. Özellikle güney yamaçlarında küçük ardıç, meşe ve katran ardıçlarına rastlanmaktadır (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Fotoğraf 17. Artos Dağı'ndan Kış Görüntüsü (Cihat YAVUZ'dan izin alınarak yayımlanmıştır).

Bitki çeşitliliğinin oldukça fazla olduğu Artos Dağında özellikle nisan ve mayıs aylarında yöre halkı tarafından hem yemeklerde kullanılmak üzere hem de ekonomik değere sahip yabani bitkiler toplanmaktadır. Geçmişten bugüne tüketilen bu yabani bitkilerin hem sağlık açısından önemli bir yeri olduğunu hem de yöresel yemeklerde kullanıldığını söyleyebiliriz. Pazarlarda da satılan bu bitkiler otlu peynirin yapımında da kullanılmaktadır. Bu otlardan bazıları: İt soğanı (Kuzukulağı), Mendi, Siyabo, Kenger, Işkın, Heliz, mantar vb. bitkilerdir (Doğan, 2016, s.22-37). Zengin bitki çeşitliliğine sahip olan Artos Dağı, Önemli Doğa Alanları (ÖDA) şartlarını taşıyan 29 bitki çeşidinin yetiştiği bir alandır. Bu zengin alanda yetişebilen *Isatis spatella* ve *Limoniopsis davisii* dünya üzerinde başka yerde yetişemeyen endemik türlerdendir (Doğa Derneği, 2023). Artos Dağı yapısı ve sahip olduğu fauna ve florasıyla da öne çıkan önemli bir dağdır. Botanikçilerin ve doğaseverlerin ilgi odağı olan Artos Dağı dünya üzerinde kelebek popülasyonunun en fazla olduğu alanlardan bir tanesidir. Bilimsel çalışma yapanlar ve kelebek gözlemcileri tarafından sıklıkla ziyaret edilen Artos Dağında 200 den fazla kelebek türü yaşamaktadır (Aşur, 2017, s.506-515). Dağcılık ve doğa sporları yapılmasına uygun alanların bulunduğu Artos Dağında; trekking, kayak etkinlikleri, yayla ve ekolojik turizm yapılabilmektedir (DAKA, 2016, s.10-11). Yönetmenliğini Yılmaz Erdoğan'ın yaptığı *Vizontele* ve *Vizontele Tuuba* filmlerinin çekildiği mekân olan Artos Dağı tüm heybetiyle fotoğraf meraklılarının da sıklıkla ziyaret ettiği bir yerdir. Artos Dağı, Yeni Zelan'da ile benzer özelliklere sahiptir (Çiftçi vd., 2008, s.45-77).

Fotoğraf 18. Artos Dağı ilkbahar görüntüsü (Yusuf İDİZ'den izin alınarak yayımlanmıştır.)

4.3.3. Van Gölü

Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Van Gölü, Van ve Bitlis sınırları içerisinde 38° 38' boylam ve 42° 49' enlemleri arasında yer almaktadır (Çiftçi vd., 2008; Yıldız ve Yener, 2010). Van Gölü 3.713 km² ye sahip yüzölçümüyle, Türkiye'nin en büyük gölü olup dünyanın da en büyük dördüncü kapalı havzasıdır (Aytek, Kişi ve Güven, 2014, s.529-539). Etrafı yüksek dağlarla çevrili olan Van Gölü'nün doğusunda Erek Dağı, batısında Nemrut Krater Gölü, kuzeyinde Süphan Dağı, doğusunda Artos Dağı bulunmaktadır (Düzen, 2011). Nemrut volkanında yaşanan hareketlilik sonucunda, kraterde suların birikmesiyle bu volkanik set gölü meydana gelmiştir (Yiğit vd., 2017, s.169-179). Suyu büyük oranda tuzlu ve sodalı olan Van Gölü'nün tuz oranı %22 civarındadır. Doğu-batı yönünde 70 km genişliğe sahip olan Van Gölü'nün ortalama derinliği 171 metre, en büyük derinliği 451 metre, kıyı uzunluğu ise 430 km'dir (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Van Gölü'nün çevresinde; Erciş, Muradiye, Tuşpa, Edremit ve Gevaş Bitlis'te Tatvan, Ahlât ve Adilcevaz ilçeleri bulunmaktadır. Van Gölü'nde yaşamayı başaran endemik balık türü İnci Kefali'dir (Alburnus tarichi).

Fotoğraf 19. Keretaş mevkiinden Van Gölü görüntüsü (Yazar tarafından çekilmiştir).

Son dönemde yapılan çalışmalarla birlikte Van Gölü Küçük Mercan Balığı (*Oxynoemacheilus ercisianus*) endemik türünün de gölde yaşadığı görülmüştür (Akkuş vd., 2021, s.181-189). Van balığı ya da diğer adıyla İnci Kefal balığı her ne kadar Van Gölü'nde yaşayan endemik bir tür olsa da gölün sodalı ve tuzlu olmasından kaynaklı üremeyi gölde gerçekleştirememekte bu sebeple de gölü besleyen tatlı su kaynaklarına

doğru üreme yolculuğuna çıkmaktadır (Danulat ve Selçuk, 1992, s.105-125). Bu endemik türü koruyabilmek için Van Gölü'nde 15 Nisan-15 Temmuz arasında avlanma yasağı uygulanmaktadır. Halkın temel geçim kaynaklarından biri olan balıkçılık, avlanma yasağının kalkmasıyla birlikte başlamaktadır. Ekonomik olarak büyük öneme sahip olan balıkçılık, Türkiye'deki üretimin 1/3'ünü oluştururken göl çevresinde bu işle uğraşan insanların da temel geçim kaynağıdır (TUİK, 2021). Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü üzerinde taşımacılık faaliyetleri de yürütülmektedir. Demir yolu bağlantısının göl üzerinden feribotlarla yapılması yine yolcu, tren vagonu ve araçların taşınması denizcilik faaliyetlerini geliştirmiştir. Van Gölü üzerinde; Gevaş ilçesinin kıyısında bulunan Akdamar Adası ve Kuş Adası yine doğusunda yer alan Çarpanak Adası ve kuzeydoğusunda Adır Adası gibi önemli adaların bulunması bu adalara turların düzenlenmesini sağlamıştır (Aslan, 2022, s.5-10). Van Gölü üzerinde ve çevresinde yer alan turistik çekicilikler başta gezi turları olmak üzere, çeşitli su sporları ve plaj etkinliklerine de imkân sağlamaktadır. Özellikle Gevaş İlçesi kıyısında bulunan ve restore edilen Akdamar Kilisesi yıl boyunca ziyaretçi çekmektedir (Öztürk, 2019, s.860-874). Gevaş ilçesinden özel ve kooperatifler tarafından sağlanan taşıma hizmeti Gevaş dışında Edremit iskelesinden deniz otobüsleri ile de sağlanmaktadır.

Fotoğraf 20.Akdamar Adası İskelesi (Cihat YAVUZ'dan izin alınarak yayımlanmıştır.)

Van gölü sularının dibinde bulunan tarihi kalıntılar ve eski dönemlere ait batık teknelerin varlığı bu alanların fotoğraflanmasına ayrıca bu alanlarda dalış yapılmasına vesile olmuş bu da dalış turizminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Van Gölü kıyısında

bulunan Gevaş ilçesi, kıyıda yer alan ve doğal koylara sahip mahalleleriyle de turizm açısından oldukça önemli bir destinasyondur. Sahilde yer alan tarihi, kültürel ve doğal özellikler barındıran İn Mahallesi ve Ağın koyları, Göründü ve Altınsaç Mahalleleri genellikle göl üzerinden yapılan seferlerle ziyaret edilmektedir. Aynı zamanda bu koy ve sahiller kamp alanı için uygun yerler olup buralarda belli dönemlerde kamplar kurulmaktadır (Bingöl, 2016, s.40-41).

4.3.4.Gevaş'ın Mahalle Koy ve Sahilleri

Van'ın Gevaş ilçesine bağlı 41 mahalle bulunmaktadır. Karayoluyla ulaşımın sağlandığı mahalleler turizm çekicilikleri bakımından zengindir ve bu yönüyle de ziyaret edilmektedir. Van'a 57 km ilçeye 17 km uzaklıkta bulunan Dilmetaş Mahallesi; Ters Lale Mezarlığı sıklıkla ziyaret edilen turizm çekiciliği barındıran mahallelerden bir tanesidir. Ağlayan gelin, hüznün simgesi olarak *Fritillaria imperialis*, olarak bilinen, dini ve kültürel değere sahip olan Ters Lale için Meryem'in gözyaşları, Şahtuğu, Şerefli Lale vb. isimler kullanılmaktadır. Soğanlı bitkilerden olan ters laleden tıbbi yönden de yararlanılmaktadır (Alp, 2006; Rahimi vd., 2013). Özellikle son zamanlarda Dilmetaş Mahallesi, fotoğraf meraklılarının ve doğaseverlerin yoğun olarak ziyaret ettikleri mekânlardan bir tanesi olmuştur. Ters Lalelerin bulunduğu alanda yer alan türbe yoğun olarak ziyaret edilmekte olup, nisan ve mayıs aylarında 15-20 günlük ömürleri bulunan ağlayan gelin ya da ters laleler mahalle sakinleri tarafından korunmaktadır. Yine endemik bir tür olan ters lalelere zarar veren ya da laleleri koparanlara para cezası verilmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

Fotoğraf 21. Dilmetaş Mahallesi Ters Laleler (Burak Demir'den izin alınarak yayımlanmıştır).

Van Gölü kıyısında yer alan İn Mahallesi, Altınsaç ve Göründü mahalleleri ziyaretçiler tarafından sıklıkla ziyaret edilen mahallelerdendir (Hürriyet, 2018). Van Gölü kıyısında yer alan, Van'a 70 km ilçeye 30 km uzaklıkta bulunan Göründü Mahallesi doğal ve temiz koy ve sahilleriyle ziyaretçi potansiyeli yüksek bir mahalledir. Doğal özelliklerinin yanında tarihi bir öneme sahip mahallenin kuzeyinde, sıklıkla ziyaret edilen Aziz Astuacacin Manastırı (Kırmızı Kilise) bulunmaktadır. Van Gölü'nün güneyinde Gevaş ilçesinin kuzeybatısında yer alan, Göründü Sulak Alanı iyi korunan yapısı ve sahip olduğu habitatlarla önemli turizm çekiciliği barındıran alanlardandır. Pek çok kuş türüne ev sahipliği yapan yine yumurtlama döneminde inci kefal balığının da göç ettiği Göründü Sazlık Alanı kuş gözlemciliği, foto safari vb. faaliyetlerin yapıldığı bir alandır (Van Çevre Durum Raporu, 2017).

Fotoğraf 22. Gevaş Sahil Alanı (Yazar tarafından çekilmiştir).

Van Gölü kıyısında yer alan doğal alanları, koyları ve önemli tarihi yapıların bulunduğu, turizm çekiciliklerini içinde barındıran mahallelerden bir tanesi de yine Altınsaç Mahallesi'dir. Van merkezine 86 km Gevaş'a 46 km uzaklıkta bulunan mahalleye hem karayoluyla hem de teknelerle ulaşım sağlanabilmektedir. Varis Koyu'nun batı kısmında mahallenin içinde yer alan ve birbirine bitişik olarak inşa edilmiş iki kilise bulunmaktadır (Karaca, 2018, s.126-169). Kuzey Kilise (Tanrı Anası Meryem) ve Güney Kilise yapılarının dışında Altınsaç Mahallesi'nin 5 km kuzeybatısında yer alan Saint Thomas Manastırı da oldukça ziyaretçisi olan tarihi mekânlardandır.

Fotoğraf 23. Altınsaç Mahallesi doğa yürüyüşü (Ergin ALKAN'dan izin alınarak yayımlanmıştır).

Fotoğraf tutkunlarının ve doğaseverlerin sıklıkla ziyaret ettikleri Altınsaç Mahallesi doğa yürüyüşleri düzenlenmekte ayrıca burada yamaç paraşütü faaliyetleri de yapılmaktadır (Sabah, 2021). Yerli ve yabancı turistler tarafından sıklıkla ziyaret edilen diğer önemli bir mahalle İn Mahallesi'dir. Gevaş'ın Kuzeybatısında bulunan İn Mahallesi Van merkeze 88 km Gevaş ilçesine 48 km uzaklıkta bulunmaktadır. Karayoluyla ulaşımın zor olduğu mahalleye teknelerle ulaşım sağlanmaktadır. Doğal koyları, temiz sahilleri, tarihi ve doğal yapısı, sahip olduğu fauna ve florasıyla öne çıkan Ağın Mezrası ile Deveboynu Mevkii teknelerle ziyaret edilen tabiat harikası alanlardır.

Fotoğraf 24. Ağın Mezrası ile Deveboynu Mevkii.

<https://www.iha.com.tr/foto-van-golunun-sakli-koylari-ziyaretcilerini-mest-ediyor-21097/sayfa-3/>

Doğal yapısının yanı sıra Bağmeşe koyunda bulunan, yüzlerce keşişin yaşadığı tahmin edilen ve XV-XVII yy. arasına tarihlenen Saint Etienne Manastırı (Nakaravank), Gençler (Ağın) Mezrası'nın kuzeyinde kurulmuş olup tarihi alana iki, üç saatlik tekne yolculuğunun ardından gidilebilmektedir (Thierry, 1975, s.382-385). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünce 30.12.2020 tarih ve 281279 sayılı oluru ile doğal sit nitelikli doğal koruma alanı olarak tescillenmiştir.

4.4.GEVAŞ İLÇESİNİN KÜLTÜREL TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ

4.4.1. Akdamar Kilisesi

Pek çok medeniyete yurtluk yapan Van şehri, Hıristiyan sanatının önemli dini yapılarından olan kiliseler bakımından oldukça zengindir. Van'a 42 km uzaklıkta bulunan Akdamar Kilisesi bu zengin kültürel miras unsurları içinde değerlendirilmekle birlikte Ermenilerin hac merkezi olarak kabul edilmektedir (Kaya vd., 2013, s.13). Gevaş ilçesi sınırları içinde bulunan ve kıyıdan yaklaşık olarak 4 km uzaklıkta bulunan kilise adanın kuzeydoğusunda yer almaktadır (Güney, 2000, s.110). Vaspurakan Kralı I. Gagik, kiliseyi Mimar Keşiş Manuel'e 915-921 yılları arasında "Kutsal Hac" adına yaptırmıştır (Güzel, 2003, s.25). Çeşitli eklemelerin ve onarımların yapıldığı kilise yapısı dışında; Şapel ve Jamatun, çan kulesi, sarnıç, keşiş hücreleri, hizmet ve servis bölümleri, mezarlık alanı, teraslı bahçeler ve iskele bölümlerinden oluşmaktadır (Cuneo,1988, s.556; Kökler, 2005, s.325). Merkezi kubbeli ve dört yapraklı yonca biçiminde bir haç planına sahip olan kilisenin, kubbeli ve kare şeklinde olan orta kısmını biri apsis görevi üstlenen, yarım kubbelerle çevrili dört niş sarmaktadır. Yapıda kahverengi volkanik tüflü kesme taşlar kullanılmış ve dış cephe üzerinde taş kabartmalar bulunmaktadır. İncil ve Tevrat'tan sahnelerin yer aldığı kilisenin alınlık kısmında İncil yazarlarını da görebilmekteyiz (Arslan ve Yıldız, 2017, s.6).

Fotoğraf 25. Akdamar Kilisesi (Mehmet KILIÇ'tan izin alınarak yayımlanmıştır).

Kilisenin ilgi çeken özellikleri arasında cephelerinde yer alan taş kabartmalar, süslemeler ve işlenen figürler sayılabilmektedir. İnsan, hayvan ve fantastik yaratık figürlerinin işlendiği cephelerde; Yunus Peygamber'in denize atılması söylencesi, Adem ile Havva'nın Cennet'ten Kovulması, Hz. Meryem ve kucağında İsa, Hz. Davut ile Kral Goliat'ın mücadelesi, Samson Filistinli ikilisi, ateşte üç ibrani genci, Aslan ininde Daniel ve kilise maketini sunan Kral Gagik gibi sahneler işlenmiştir (DAKA, 2016). Bu sahnelerin yanı sıra kilise sahip olduğu bitkisel ve geometrik süslemelerle de dikkat çekmektedir. Yine av sahneleri, güreşçiler ve saray temalı sahnelerin işlendiği kilise, 1800'lerin sonlarına kadar Ermeni Patrikliğinin merkezi olarak hizmet vermiştir (Aytekin, 2012, s.1081).

Akdamar Adasındaki yapılar, 1979 tarihinde 1. Derece sit alanı olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restorasyon çalışmalarının hız kazanması 20 Mayıs 2005 yılında başlamış, 21 Temmuz 2006' da tamamlanmıştır. Kilise de yapılan düzenleme ve restorasyonun ardından 29 Mart 2007 tarihinde uluslararası bir açılışla kilise yapısı anıt müzeye dönüştürülmüştür (DOSİMM, 2017).

Fotoğraf 26. Akdamar Kilisesinde Ayin
(https://www.yenisafak.com/foto_galeri/gundem/akdamar-kilisesinde-3-yil-aradan-sonra-ilk-ayin-2031434).

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın özel izniyle Akdamar Kilisesi 95 yıl aradan sonra ibadete açılmış, 2010 yılının eylül ayında ilk ayin yapılmıştır. Ayine Kanada, ABD ve Avrupa başta olmak üzere yaklaşık 4 bin kişi katılmış ve Türkiye Ermenileri Patrikliği Genel Vekili Aram Ateşyan ayini yönetmiştir (BBC News, 2010). Bu yılda 04.09.2022 tarihinde Akdamar Surp Haç Kilisesi’nde 10’uncusu düzenlenen ayine, Patriğe bağlı din adamları ile yurt içinden ve yurt dışından yüzlerce kişi katılmış, ayini Rahip Harutyun Damadyan yönetmiştir (Şehrivan, 2022). Ayin izinin verilmesiyle birlikte tarihi ve doğal öneme sahip Akdamar Kilisesine yapılan ziyaretler her yıl artarak devam etmiştir diyebiliriz (Sevinç ve Azgün, 2012, s.20; Kaya vd., 2013, s.13).

Tablo 10. Van Akdamar Adası Anıt Müze Geçiş Verileri

Van Akdamar Anıt Müzesi Geçiş Verileri					
	Bilet Adet	Ücretsiz Adet	Kart Adet	Acente Adet	Toplam Adet
021	57.843	46.688	29.362	677	134.570
022	67.645	52.706	51.677	911	172.939
01.01.2022 den 12.09.2022 tarihine kadar olan verilerdir.					

Kaynak: Van Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü’nden alınmıştır (<https://van.ktb.gov.tr/>).

4.4.2. İzzettin Şir Cami

Gevaş ilçesi, Hişet Mahallesinde bulunan caminin yapımına ilişkin herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte caminin isminden hareketle İzzeddin Şir zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Yaklaşık olarak XIV-XV. yüzyılları arasına tarihlenen cami kare planlı olup harim kısmının üzeri beşik tonozlarla örtülü üç sahından oluşmakta ve kuzeyine sonradan yapılan medreseyle kompleks bir yapı göstermektedir. Kuzey cephesinin ortasında bulunan bir kapıdan camiye girilmektedir. Birkaç basamak inilerek geçilen harimde girişin karşısında kible duvarına yerleştirilmiş mihrab bulunmaktadır. Yapılan onarım çalışmaları sonunda bozulmalar olsa da mihrabın doğal yapısı korunmuştur. Üç taraftan süslemesiz geniş bir silmeyle çerçevelenmekte olan Mihrab, yarım sekizgen şeklinde niş ve onu örten yarım küre kavsaradan meydana gelmiştir. Kuzey cephesine yapılan medrese bölümü dikdörtgen planlı olup orta kısmında avlu ve üç tarafında üzeri beşik tonozla örtülü olan “U” şeklinde odalardan oluşmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarım çalışmaları sonucunda özgün özelliklerini büyük ölçüde kaybeden cami ve medrese günümüze ulaşmıştır. Yapının batı kısmına sonradan bir minare inşa edilmiştir (Top,1999, s.18-21).

Fotoğraf 27.İzzettin Şir Camisi (Yazar tarafından çekilmiştir).

4.4.3. Halime Hatun Kümbeti

Gevaş ilçe merkezine 2km uzaklıkta Van –Tatvan karayolu mevkiinde bulunan Halime Hatun Kümbeti, Selçuklu mezarlığının doğu kısmında yer almaktadır. Kümbetin giriş bölümünde yer alan kitabe Hakkâri Beylerinden Emir Umiddin'in oğlu olan Melik İzzettin Şir tarafından 1335 yılında Halime Hatun adına yaptırıldığı belirtilmiştir. Ustası Ahlâtlı Esed bin Havent olan kümbet 600 x 1200 m2 bir alanda yer almaktadır (Çavuşoğlu, 1995, s.56). İki katlı yapının alt kısmı kare planlı olup merdivenle cenazelik bölümüne inilmektedir. Düzgün kesme taşların kullanıldığı kümbet, köşeleri pahlanan kare kaide üzerine onikigen gövdeli şeklinde yapılmıştır. Üstten piramidal bir örtü ile örtülmüş olan kümbetin çeplerinde şeritler şeklinde madalyon, bitkisel ve geometrik şekillerle yazılardan meydana gelen süslemeler kullanılmıştır (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Fotoğraf 28. Halime Hatun Kümbeti (Fatih YILMAZ'dan izin alınarak yayımlanmıştır).

Halime Hatun Kümbeti'nin arka tarafına 2007 yılında bir öğrenci yurdu inşa edilmiş ve kümbetin silueti bozulmuştu. İlçe halkı ve turizmcilerin büyük tepkisini çeken yurt binasının yıkılması için girişimlerde bulunulmuş bunun sonucunda da 10.12.2022 tarihinde yurt binası yıkım çalışmaları başlamıştır. Böylelikle tarihi öneme sahip Kümbetin doğal yapısı korunmuştur (İhlâs Haber Ajansı, 2022).

4.4.4. Gevaş Selçuklu Mezarlığı (Hişet Mezarlığı)

Van-Tatvan karayolu üzerinde bulunan Selçuklu Mezarlığı, Van'a 38 km uzaklıkta güneybatı kısımda yer almaktadır (Tarha, Sevim ve Aşan, 1988, s.19-27). Yaklaşık 6 hektarlık bir alana kurulmuş olan mezarlık, Kültür Bakanlığı tarafından 1988'de arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. Hişet Mezarlığı içerisinde yer alan ve ilçenin önemli tarihi anıtlarından olan Halime Hatun Kümbeti burada bulunan yaklaşık 620 mezar taşıyla Ahlât'tan sonra en büyük mezarlık olarak da kabul edilmektedir (Hakan, 2019, s.33). Genellikle XIV. yüzyılın ikinci yarısına ait olan bu mezar taşları, sanduka ve şahideler hem süsleme bakımından hem de sahip olduğu işçilik ve hat sanatı açısından oldukça önemlidir (Başak, 2008, s.113). Van Müzesi başkanlığında, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden alanında uzman akademisyenler tarafından alanda yapılan çalışmalarla hem taşların restorasyonu yapılıyor hem de tarihi doku ortaya çıkarılmaya çalışılıyor. Saha çalışması tamamlandığında, alanın açık hava müzesi olarak turizme büyük katkı sağlayacağı belirtilmiştir (Anadolu Ajansı,2022).

Fotoğraf 29. Gevaş Selçuklu Mezarlığı (Mehmet KILIÇ'tan izin alınarak yayımlanmıştır).

4.4.5. Hişet Kalesi

İlk çağlardan bu yana kullanıldığı bilinen eski yerleşim yerlerinden biri olan Hişet kalesi; Artos Dağı'nın kuzeybatı kısmında yer alan, korunaklı ve alana hâkim bir

tepeye kurulmuştur. Van Gölü ve Güneydoğu Toroslar arasında kalan tepede yer alan kale uzun süre kullanılmıştır. Tarihi, Urartular'a (MÖ 900-600) kadar inen kalenin bu hâkim alana kurulmasında, doğu-batı ve kuzey-güney yönlü kara ulaşımının buradan yapılması ve bu alanın güvenliği etkili olmuştur. Ayrıca ovaya hâkim bir alanda kurulan Hişet kalesi'nin içme ve kullanma suyuna yakın olması, verimli tarım arazilerinin bulunması da yine bu alana inşa edilmesinde etkili olmuştur (Alaeddinoğlu, 2007, s.88-89). Büyük bölümü gün yüzüne çıkarılmamış olan tarihi Hişet Kalesi'nin, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun 6. maddesinde belirtilen nitelikleri taşıdığı ve aynı kanunun 7. maddesi gereğince de bu alanın tescillenmesine I. Derecede Arkeolojik Sit alanı olarak belirlenmesine 22.01.2015 tarihinde karar verilmiştir (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Fotoğraf 30.Hişet Kalesi, gün yüzünde olan kısmı (Yazar tarafından çekilmiştir).

4.4.6. Altınsaç (Saint Thomas) Manastırı

Van'a 86 km Gevaş'a 46 km uzaklıkta bulunan, Altınsaç Mahallesinde yer alan önemli tarihi yapılardan bir tanesi de Saint Thomas Manastırıdır. Altınsaç Mahallesinin kuzeybatısında bulunan ve Van Gölü'ne bakan bir yamaca kurulu Saint Thomas Kilisesi, Mahalleye 5 km uzaklıkta yer almaktadır. Kilisenin ne zaman yapıldığını bildiren herhangi bir kitabeye rastlanılmamış fakat Ardżruni Sülalesi tarafından yapıldığı, planı ve mimari özellikleri değerlendirildiğinde 10-11.yüzyıllar arasına tarihlendiği belirtilmiştir. Havarilerden Saint Thomas'un mukaddes eşyalarını korumak amacıyla inşa edilen kilise yapısı 1671 yılında onarım geçirmiş ve batı kısmına bir

jamatun ilave edilmiştir (Thierry ve Donabedian, 1989, s.173-525). 17 yy. sonlarında tahribata uğrayan manastırda 1801 yılında onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Uluçam, 2002, s.209). Kilise dıştan 8,95 x 11,93 m ölçülerinde dikdörtgen, tek nefli ve Yunan haçı şeklinde inşa edilmiştir. Doğu-batı istikametinde ilerleyen ve meyilli bir alana kurulan dikdörtgen planlı Manastırın doğu kısmı kayalık bir zemine yerleştirilmiştir. Eğimli alana yerleştirilen yapının kod farkını kapatmak için de 3 metrelik teras duvar örülmüştür. Jamatunun birleştiği batı cephesinin orta kısmında yer alan kapıdan iç mekânın batı haç koluna geçiş sağlanmaktadır (Top, vd., 2006, s.281). Doğu kısmında apsis, ön kısmında naos ve giriş bölümünde narteksle üç kısımdan oluşan iç mekânı aydınlatan pencereler kubbe kasnağına ve cephelere açılmıştır. Dolgu duvar şeklinde inşa edilen yapıda yontulmuş, kesme taş ve moloz taşlar kullanılmıştır. Kazıma tekniği kullanılarak duvarlarda yer alan bazı taşların üzerine haç işaretleri çizilmiştir. Yıkıntının ve taş molozun fazla olduğu yapı civarında kilise ve jamatun dışında başka bölümlerin olup olmadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte yapının batı kısmında bir mezarlığın olduğu tahmin edilmektedir. Araziye dağınık şekilde yayılmış olan mezar taşlarının üzeri haç işareti, geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. Manastır, farklı ölçülerde ve kısmen tahrip olmuş çevre duvarı ile dıştan çevrilmiştir (Karaca, 2010, s.153-159).

Fotoğraf 31. Saint Thomas Manastırı (Mehmet KILIÇ'tan izin alınarak yayımlanmıştır).

4.4.7. Kırmızı Kilise (Saint Astuacacın Manastırı)

Van merkeze 70 km Gevaş'a 30 km uzaklıkta bulunan Göründü (Mihrapit) mahallesinde yer alan Kırmızı Kilise, mahallenin 5 km kuzeyinde bulunmaktadır. Etrafı duvarla örülmüş olan; ana klişe, şapel, hizmet binası ve keşiş odalarından oluşan yapının 10.yy.' da yapıldığı düşünülmektedir (Karaca, 2016, s.166). Dikdörtgen planlı tek nefli 12.15 x 5.80 metre büyüklüğündeki yapının birçok bölümü günümüze ulaşmamıştır. Sivri kemerlere yerleştirilen kubbenin örttüğü kilise, kesme ve kaba yontulmuş taşlarla inşa edilmiştir. Kilisenin cephelerine yer alan taşların üzerinde yazı ve haç motifleri yer almaktadır. Kilise, 13.yy.'ın ikinci yarısında onarımdan geçmiş ve kuzey kısmına şapel eklenmiştir (Thierry,1967, s.179). Defineciler tarafından büyük oranda tahrip edilen kilisenin etrafında çok sayıda büyük çukurlar kazılmıştır.

Fotoğraf 32.Kırmızı Kilise (Saint Astuacacın Manastırı (Yazar tarafından çekilmiştir).

4.5. GEVAŞ'IN SPORTİF ÇEKİCİLİKLERİ

4.5.1. Alternatif Sporlar

Alternatif sporlara uygun alanların bulunduğu Gevaş'ta, özellikle Doğu Torosların devamı olan ve 3537 metre yüksekliğinde bulunan Artos Dağı ya da diğer

adıylı Çadırl Dağı sportif aktivitelere yapılabilirdiğı önemli bir yerdir. Tabi güzelliğleri ve eşsiz doğasıyla her mevsim alternatif sportif faaliyetlerin yapılabilirdiğı Artos Dağı'nda trekking, dağcılık, kayak, snowboard, yamaç paraşütü, bisiklet şenlikleri, su sporları gibi sporlar yapılabilirmektedir (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Dağcılık kulüpleri tarafından her mevsim Artos Dağı'na tırmanışlar gerçekleştirilmektedir. Kampların kurulduğu tırmanışlarda ilçenin sahip olduğı doğal güzelliklere dikkat çekilmektedir.

Fotoğraf 33. Artos Dağı Tırmanışı (Musa SEZGİN'den izin alınarak yayımlanmıştır).

Gevaş ilçesinin sahip olduğı doğal ve kültürel güzelliklere dikkat çekmek amacıyla 30. 06. 2022 tarihinde Türkiye'de ilk kez Artos Ultra Sky Maratonu düzenlendi. Van Büyükşehir Belediyesi'nce Artos Dağı'nda organize edilen, 50K Artos Ultra Sky Maraton, 30K Akdamar Run, 15K Vizontele olmak üzere üç etapta düzenlenen yarışmaya yerli ve yabancı toplam 237 sporcu katıldı. Uluslararası Skyrinning Federasyonu'nca (ISF) onaylanan ilk maratonda sporcular Artos Dağı'nın sahip olduğı doğal güzellikleri yerinde deneyimleme fırsatı buldu (Türkiye Dağcılık Federasyonu, 2022).

Fotoğraf 34. Artos Ultra Sky Maratonu.

<https://van.bel.tr/HaberDetay/turkiye-nin-ilk-uluslararası-ultra-sky-trail-maratonu-van-da-basladi-30072022083620.html>

Van Gölü sahiline yakın yerde kurulmuş olan Gevaş ilçesinde su sporlarına yönelik faaliyetler de düzenlenmektedir. Pek çok sportif etkinliklerin yapıldığı ilçede; yüzme etkinlikleri, dalgıçlık eğitimleri, su kayağı, kano, yelken ve kürek sporu başta olmak üzere bunların dışında da çeşitli rekreasyonel etkinlikler yapılabilmektedir. Yine sahil yürüyüş alanları, doğa fotoğrafçılığı bunun yanında piknik ve kamp faaliyetleri ilçede yürütülen diğer faaliyetler arasında sayılabilmektedir (Aşur, 2017, s.134).

4.5.2. Abalı Kayak Merkezi

Alternatif turizm kaynakları içerisinde değerlendirilen kış turizmi, gelirin ve istihdamın artırılmasına bunun yanı sıra turizmin tüm yıla yayılmasına imkân sağlamaktadır (Davras, 2020, s.1-21). Aynı zamanda, sürdürülebilir bir yapıya sahip olan kış turizmi bulunduğu alana ekonomik anlamda büyük güç katmaktadır. (Gürbüz vd., 2019, s.35-46). Van'a 37 km Gevaş'a 11 km uzaklıkta yer alan Abalı kayak Merkezi, kış turizmi için önemli bir tanıtım alanı ve gelir sağlayıcıdır. Her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilen Abalı Kayak Merkezi birincisi (1890-1980) metre, ikisi 1980-2428 metre kotları arasında olan iki etaptan oluşmaktadır. Mekanik tesislerin yer aldığı birinci etapta 1000 metre uzunluğunda teleski bulunurken ikinci etapta 1450

metre uzunluğunda telesiyej bulunmaktadır. Kış aylarının ve karın yerde kalma süresinin uzun olduğu bir alana kurulu olan Abalı Kayak Merkezi, kayak keyfini uzun süre yaşamak isteyenler ile profesyonel kayakçılara bu hissi uzun süre yaşatabilecek bir konuma sahiptir. Bunun yanında kar kalınlığı, pistin eğimi ve uzunluğuyla da önemli kayak merkezleri arasında değerlendirilmektedir (DAKA, 2016). Konaklama tesisinin bulunmadığı Abalı Kayak Merkezi'nde sporcuların faydalanabildiği bir misafirhane ve 10 odanın yer aldığı iki hangar bulunmaktadır. Dışarıdan gelen kayak severlerin konaklaya bilmesi amacıyla Abalı Mahallesi'nin girişinde Abalı Otel hizmet vermektedir. Bunların dışında kayak merkezinde kafeterya, kayak evi, otopark ve kurumlara ait ofisler bulunmaktadır.

Fotoğraf 35. Abalı Kayak Merkezi

(<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/van-bir-ayda-20-bin-kayakseveri-agirladi-/1390077>)

4.5.3.Yamaç Paraşütü

Doğal alanların ve tarihi mekânların uçuş heyecanıyla bir araya geldiği yamaç paraşütü, uygun koşulların oluşmasıyla yapılan alternatif sporlardandır (Şahin,2009, s.84). Gevaş ilçesinde de özellikle Artos Dağı, Abalı, Altınsaç ile İn koyları yüksek atlayışlar için uygun alanlar arasındadır. Son dönemlerde paraşüt tutkunlarının ilgisini çeken bu doğal alanlarda hava şartlarının elverişli olduğu sürece her mevsim yapılabilmektedir (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Yamaç paraşütü için bu alanları kullanan toplulukların izlenimlerine göre bu doğal mekânlarda yamaç paraşütü yarışmaları ve festivalleri düzenlenebilir (Hürriyet, 2020).

Fotoğraf 36.YamaçParaşütü
(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/van/TurizmAktiviteleri/vangolu-semalarinda-yamac-parasutu>).

4.5.4.Kuş Gözlemciliği

Gevaş'ın kuzeybatısı ile Van Gölü'nün güney kısmında bulunan Göründü Mahallesi, sahip olduğu sulak alanıyla kuş gözlemcilerinin uğrak yerlerinden bir tanesi haline gelmiştir.

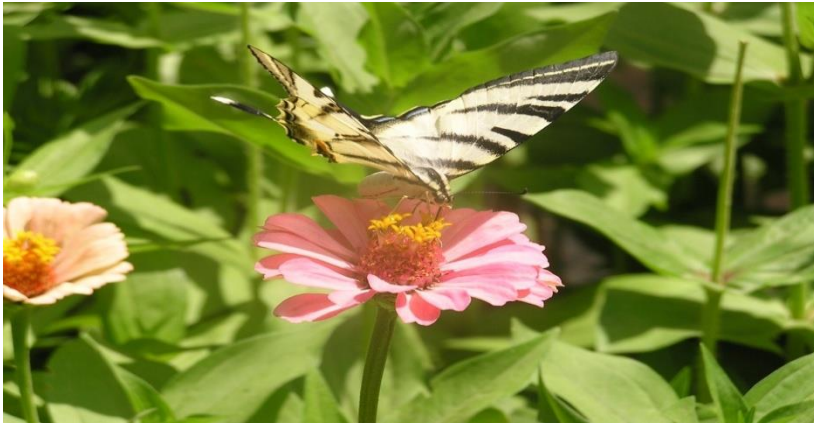
Fotoğraf 37.Göründü Sazlık Alanı (Yazar tarafından çekilmiştir).

Mahalleden uzakta yer aldığı için doğallığını koruyan sulak alan, gerek içerdiği habitatlar, kuş türleri gerekse de inci kefali balığının üreme alanı olması sebebiyle uluslararası bir öneme sahiptir (Çevre Durum Raporu, 2017). Göründü sazlık alanı, nesilleri tüm dünyada tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan Dikkuyruk (Oxyura

leucocephala), kışın Ötücü kuğu (*Cygnus cygnus*) ve Uludoğan (*Falco cherrug*) gibi kuş türlerinin yaşam alanıdır. Bu türlerin yanı sıra Küçük kerkenez (*Falco naumanni*) ve Küçük akbaba (*Neophron percnopterus*), Van Gölü martısı (*Larus armenicus*), Kaya kartalı (*Aquila chrysaetos*), yaban ördekleri, kazlar bu alanda yaşamlarını sürdüren diğer türlerdir (Durmuş ve Adızel, 2014). Zengin bitki örtüsü, etrafındaki tarihi ve doğal alanlarla oluşturduğu manzara bu alanda kuş gözlemciliğinin yanında foto safari ve doğa yürüyüşlerine de imkân sağlamaktadır (Aşur, s.512-513). Son olarak Türkiye’de ender olarak bulunan, Akçaylak kuşu Göründü sulak alanında fotoğrafçılar tarafından görüntülenmiştir (Sabah, 2021).

4.5.5. Kelebek Gözlemciliği

Turizm hareketine katılacak insanların, seyahat kararı almalarında gidecekleri yerin sahip olduğu çekici unsurlar oldukça etkilidir ki doğal çevrede bu çekiciliklerin başında yer alır (Usta, 2001). Türkiye sahip olduğu kültürel miras unsurlarının yanı sıra farklı iklim özelliklerine sahip yapısıyla ziyaretçilere alternatif turizm fırsatı da sunmaktadır (Arslan, 2000; Demir ve Çevirgen, 2006; Akşit, 2007). Bu seçeneklerden bir tanesi de sürdürülebilir turizm potansiyeline sahip, turizmin gelişmesine ve çeşitlenmesine olanak sağlayan özel ilgi turizmi içinde değerlendirilen kelebek gözlemciliğidir (Genç ve Seven, 2020). Ziyaretçilere farklı alternatifler sunan; iklimi, yapısı, fauna ve florasıyla kelebek çeşitliliği açısından sayılı bölgeler arasında yer alan Artos Dağı, 200 kelebek türünün yaşam alanıdır bu özelliğiyle de sıklıkla ziyaret edilmektedir (Aşur, 2017). Gevaş ilçesi sahip olduğu kültürel miras unsurlarına ve doğal çekiciliklere kelebek gözlemciliğini alternatif turizm türü olarak ekleyebilir. Kelebek gözlemciliği hem biyolojik çeşitliliğin korunmasını hem de kırsal alanlarda turizmin gelişmesini sağlar (Genç ve Seven, 2020).

Fotoğraf 38. Gevaş’tan bir kelebek türü (Yusuf İDİZ’den izin alınarak yayımlanmıştır)

5.ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE YÖNTEMİ

5.1.Araştırmanın Problemi

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında turizmin oldukça önemli bir yeri vardır. Sahip olduğu turizm potansiyelini kullanan destinasyonların hem gelişmişlik seviyesi yükselmekte hem de refah düzeyi artmaktadır. Wang (2008) bu seviyenin yakalanabilmesi için destinasyon pazarlamasının tüm dinamikleriyle bir araya gelmesi, ortak amaca yönelik çalışmalarda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Mohsin (2005) göre turizm çekiciliğine sahip destinasyonların güçlü yönlerini ortaya çıkaracak çalışmaların yetersiz olması ziyaretçi sayılarını da etkilemektedir. Gevaş ilçesi coğrafi konumu, sahip olduğu kültürel miras unsurları ve doğal çekicilikleriyle oldukça önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. İlçenin sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal turizm alanları, yaz ve kış turizmi, inanç turizmi, dizi ve film turizmi, festivaller ve şenlikler vb. alternatif turizm çeşitlerinin yanında folklorik özellikleri, el sanatları, gelenek ve görenekleri, yerel gastronomisi, fauna ve florası, zengin tabiatıyla önemli bir turizm potansiyeline sahip iken bu alanda hak ettiği seviyeye ulaşabilmiş değildir. Gevaş ilçesi birçok yönden araştırmalara konu olmuş ve incelenmiştir. Baytar ve Bozkoyun (2021) çalışmalarında Gevaş ilçesinin, tarihi ve doğal güzellikler açısından önemli bir noktada yer aldığını, cittaslow kriterlerinin birçoğuna doğal olarak sahip olduğunu, Gevaş ilçesine yönelik tanıtımların yapılması gerektiğini belirtmiştir. Dinç (2020) çalışmasında Gevaş ilçesinin SWOT analizini yaparak, ilçenin sahip olduğu kırsal turizm potansiyelinin desteklenmesi ve geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hakan (2019) çalışmasında ilçenin sahip olduğu tarihi ve kültürel yapının korunması, eserler üzerindeki tahribatın ortadan kaldırılarak bu alana yönelik koruma bilincinin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuş, bu olumsuzlukların kültürel yapıya olduğu kadar sosyal ve ekonomik gelişmelere zarar verdiğini belirtmiştir. Arslan Kalay ve Yıldız (2017) çalışmalarında Gevaş ilçesi sınırlarında yer alan Akdamar Anıt Müzesi'nin kültürel miras açısından oldukça önemli olduğunu fakat İli ziyaret eden turistlerin bazı çevresel sorunlardan kaynaklı burayı ziyaret etmediğini belirtmişlerdir. Arslan Kalay (2017) çalışmasında Anadolu kültürünün izlerini gelecek kuşaklara aktaran, Gevaş ilçesinde de önemli bir yeri bulunan dokumacılığın ve çorap örgücülüğünün yaşatılması gerektiğini, el sanatlarının turizme kazandırılmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Bingöl (2016) çalışmasında Gevaş'ın kırsal turizm potansiyelinin

yüksek olduğunu fakat ziyaretçilere alternatif turizm olanağı sağlayamadığı için gelişemediğini belirtmiştir. Karaca (2010) ilçede yer alan kutsal mekânların araştırılması ve uzun yıllar bir arada yaşamış olan toplumlar arasındaki birlikteliğin incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Başak (2008) Gevaş'ın sahip olduğu kültürel zenginliğin yansıması olan tarihi mezarlık alanlarına gereken önemin gösterilmesi bu alanların korunması için tedbirlerin alınması gerektiğini söylemiştir. 2022 yılı içinde 4 ayın toplamında alınan verilere göre ilçede bulunan Akdamar Adası ve Akdamar Anıt Müzesi'ni 26 bin 380 kişi ziyaret etmiştir (Habertürk, 2022). Hem bu veriler hem de pek çok açıdan incelemelere konu olan Gevaş ilçesinin, bir bütün olarak araştırılması; kültürel miras unsurları ve doğal çekiciliklerin, turizm pazarlaması kapsamında alanda faaliyet gösteren, turizmden direk etkilenen ve turizmi etkileme potansiyeline sahip, turizm paydaşlarıyla değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Turizmin gelişmesinde alanın sahip olduğu turistik potansiyelin yanında bu alanda söz sahibi olan turizme yön veren paydaşlarla, Gevaş ilçesinin sahip olduğu kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm pazarlamasında hak ettiği seviyeye ulaşması, turizm paydaşlarının sürece sunacakları katkılar, bunlara yönelik çözümlerin tartışılması, turizmin canlanması ve turistlerin ilçede kalış sürelerinin uzatılması, önemli kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması vb. sorunların çözümü için atılması gereken adımlar araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

5.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Gevaş ilçesinin sahip olduğu kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin belirlenmesi, bu unsurların etkili bir şekilde tanıtılarak turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmesidir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Gevaş ilçesinin kültürel ve doğal miras unsurların korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesi bu önemli değerlerin en iyi şekilde korunarak gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmaktadır. Turizm sektörünün önemli bir öznesi olan işletmeler, özel ve resmi kurum ve kuruluşlar, organizasyonlar, ilgili örgütler ve yine yerel halk turizm paydaşları olarak kabul edilmektedir (Byrd, 2003, s.5). Gevaş ilçesinde turizmin gelişmesinde önemli bir rolü bulunan ve turizme yön veren paydaşların turizme yönelik algıları, turizm çalışmalarına ne kadar dahil edildikleri, kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm kapsamında değerlendirilmesine yönelik bakış açıları, mevcut durumun tespiti, atılması gereken

adımlar ve iş birliği ile ilgili paydaşların düşünceleri çalışmanın diğer amacını oluşturmaktadır.

5.3.Araştırmanın Önemi

Turizm kaynağı yönünden zengin olan merkezler, kalkınma hızlarını ve ekonomilerini büyütmek için turizmi önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar (Saarinen vd., 2014, s. 8). Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Gevaş ilçesi; sahip olduğu kültürel miras unsurları, doğal çekicilikleri, gastronomisi, sosyoekonomik yapısı ve kendine has dinamikleriyle keşfedilmeyi bekleyen önemli bir merkezdir. Eşsiz tarihi dokusu ve doğal güzelliklerin yanında farklı alternatif çekicilikleri içinde barındıran ilçede bu özelliklerin fark edilmesi, tanıtım vb. çalışmaların yapılması beraberinde hem ziyaretçi hem de yatırımcı çekecek önemli bir turizm merkezine dönüşebilir. Sahip olduğu kültürel, doğal ve tarihi dokusuyla inanç turizmi, kültür ve doğa turizmi, film ve dizi turizmi, alternatif turizm ve kırsal turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen Gevaş ilçesi kalkınmışlık seviyesi yönünden istenilen seviyede değildir. Bu nedenle ilçenin önemli bir cazibe merkezi olabilmesi, turizmden yeterince pay alabilmesi için turizm paydaşlarının, sürece aktif bir şekilde dâhil olması, paydaşların biraraya gelerek ilçe turizminin geleceği hakkında fikir alışverişinde bulunmaları, tanıtım ve pazarlama noktasında rol almaları gerekmektedir. Turizm politikaları belirlenirken paydaşların sürece dâhil edilmeleri, planlamada yer almaları kendileri ve sektörün gelişimi açısından oldukça önemlidir (Baysal ve Yıldırım Saçılık, 2018, s.2429). Bu şekilde hem ilçenin turizm ekonomisine katkı sunarak, büyümeyi ve istihdamı sağlayacak hem de sürdürülebilir politikalar geliştirerek bu önemli unsurların geleceğe taşınması sağlanmış olacaktır. Yapılan literatür incelemesinde, kültürel ve doğal miras unsurların, turizm çekiciliklerinin destinasyon pazarlaması kapsamında turizm paydaşlarıyla değerlendirildiği sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Yine Gevaş ilçesinin turizm çekiciliklerinin her yönüyle ele alındığı ve turizm paydaşlarıyla tartışıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Gevaş ilçesinin yaşadığı destinasyon pazarlaması sorununun, turizm paydaşlarıyla derinlemesine ele alınarak çözüm önerilerinin sıralandığı çalışmanın literatüre ve sektöre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.4.Araştırmanın Soruları

Gevaş ilçesinin sahip olduğu Kültürel Miras Unsurlarının ve Doğal Çekiciliklerin Turizm Pazarlaması Kapsamında Değerlendirilmesi nasıl sağlanır? Çalışmanın temel sorusunu oluştururken, soruya kaynaklık edecek ve veri sağlayacak 11 soru hazırlanarak görüşmecilere sorulmuştur. Bu sorular;

1. Gevaş'ın hangi doğal ve kültürel çekiciliklere sahip olduğunu düşünüyor musunuz?
2. Gevaş'ın turist çeken bir destinasyon olduğunu düşünüyor musunuz?
3. Gevaş'ın turizmindeki gelişmişlik seviyesinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? İlçeye yerli veya yabancı turist ziyaretinin, yeterli olduğunu ve turizm gelirinden yeterli pay aldığını düşünüyor musunuz? Açıklayabilir misiniz?
4. Gevaş'ın sahip olduğu kültürel ve doğal miras unsurlarının turizm pazarlaması açısından yeterince tanıtılabildiğini düşünüyor musunuz? Gevaş'ın tanıtım çalışmalarının hangi çekicilikler üzerinden yapılmasının daha etkili olacağını düşünüyorsunuz?
5. Gevaş'ın yaşayan vatandaşların turizm bilincine sahip olduğu düşünüyor musunuz? İlçe halkının turizme bakışı ve turistlere olan tutumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
6. Gevaş'taki işletmelerin turizm pazarında değişen taleplere ve pazardaki hareketlere göre kendini uyarlayabildiğini düşünüyor musunuz?
7. Turizm pazarlaması açısından bakıldığında; Gevaş'ın turizm çekicilikleri, turizm yatırımları, alt yapı, üst yapı olanakları, festival ve konser türü etkinliklerin sayısı turizm işletmelerinde nitelikli personelin çalıştırılması gibi faaliyetlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Değilse bu kapsamda neler yapılabilir?
8. İlçe turizminde söz sahibi olan resmi veya sivil kuruluşlar ilçe tanıtımıyla ilgili çalışma yapıyor mu? Yapıyorlarsa sizce bu çalışmalar yeterli mi?
9. Gevaş'ta turizmin geliştirilebilmesi için turizm pazarlaması kapsamında, ilçede sizce ne tür çalışmalar yapılmalıdır?
10. İlçede turizm politikası oluşturulurken paydaşların bu sürece yeteri kadar dâhil edildiğini düşünüyor musunuz? Turizm paydaşları arasında yeteri kadar işbirliği olduğunu düşünüyor musunuz?"
11. Gevaş'ta faaliyet gösteren konaklama hizmeti ve yiyecek içecek işletmelerinin turizm açısından yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Yeterli değilse bunun nedenleri nelerdir? Bu alanlara gerekli yatırımların yapılması nasıl sağlanabilir?

5.5.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, Gevaş ilçesinin sahip olduğu kültürel miras unsurları ve doğal çekicilikler turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Gevaş ilçesinde bulunan ve turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilecek, kültürel, tarihi ve doğal alanlarla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Yapılan çalışmada turizm sektörü içinde söz sahibi olan ve aktif rol alan 16 kişilik paydaş grubuyla yüz yüze derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak ilgili kişilerin araştırmayla ilgili görüşleri alınmıştır. Görüşmeler 10 Eylül ile 23 Ekim 2022 tarihleri arasında, katılımcıların çalıştığı kurumlarda ve işletmelerde yapılmıştır. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar farklılık gösterdiği için görüşmeler 35-50 dakika arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem ve görüşme tekniğinin kullanıldığı, doküman incelemesinin yapıldığı nitel araştırma yönteminde olayların gerçekleştiği yerde, olduğu gibi bütünsel bir yaklaşımla verilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.39). Nitel araştırma yönteminde veriler; not tutma, görsel ve işitsel cihazlar yardımıyla toplanmaktadır (Creswell, 2003; Wu ve Volkar, 2009). Nitel araştırma; İnsanların davranışlarını, yaşam şekillerini, hikâyelerini, yapısal ve toplumsal değişimleri kavramaya yönelik bilgi toplama süreci olarak ifade edilmektedir. Sayısal verilere dayalı olan nicel araştırma yönteminden farklı olarak, nitel araştırma yönteminde insanların durum ve olaylara nasıl yaklaştıkları ile onlara yükledikleri anlam sorusuna cevap bulabilme süreci şeklinde ifade edilmektedir (Özdemir, 2010, s.326). Çalışmada nitel araştırmalarda çokça kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.119) bu teknik genel olarak verilerin sözlü iletişim yöntemiyle elde edilmesine dayanmaktadır (Karasar, 2009, s.165). Görüşmede çalışmaya dahil olan bireylerin konuyla ilgili duygularını ve düşüncelerini ortaya koymaktadırlar. Bu yöntemle görüşülen kişinin iç dünyasına inilmekle birlikte görüşülen kişinin araştırma konusuyla ilgili bilgisi, tecrübesi, fikirleri, konuyu algılayış biçimi, yorumlama, tutum ve niyet gibi gözlemlenemeyen bilgilere ulaşmak istenmektedir. Çalışmaya katılanların görüşlerini ve tecrübelerini, davranışlarını bütünsel bir yaklaşımla ele almak bu açıdan oldukça önemlidir (Yıldırım ve Şimşek 2013). Bu yöntemde katılımcıların normal günlük hayatlarında olduğu gibi rahat, sade bir dille sorulara cevap vermeleri ve bu şekilde veri toplamaya yardımcı olunması istenmektedir. Verilerin toplanmasında kullanılan görüşme tekniği, rahat bir yöntem olarak görülse de yöntemin sahip olduğu nitelikler, görüşme soruları üzerinde

yapılan çalışmalar, bu soruların hazırlanarak testten geçirilmesi yine çalışmaya dahil edilecek katılımcıların belirlenmesi onlarla yapılacak olan görüşmenin planlanması, verilerin incelenmesi vb. çok yönlü sistemli bir yöntem olup bu yönde çalışacak araştırmacıların iyi bir eğitimden geçmesi gerekmektedir (Yıldırım, 1999, s.10; Karataş, 2015, s.71). Yine araştırmada kullanılan yöntemin, pahalı olması ve çok zaman alması gibi dezavantajları bulunmaktadır (Arseven, 1993, s.123). Görüşme yönteminin; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme şeklinde teknikleri bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.120; Sönmez ve G. Alacapınar, 2011, s.108).

Yapılandırılmış Görüşme Yöntemi: Önceden belirlenen sorular görüşmeciyeye sorulur ve ondan önceden hazırlanmış olan seçeneklerden birini cevaplaması istenir (Türnüklü, 2000, s.546).

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemi: Bu yöntem esnek olup, görüşme soruları araştırmacı tarafından önceden hazırlanır. Görüşülen kişinin ilgisi ve bilgisi çerçevesinde hazırlanan bu sorulara cevap vermesi istenmektedir. Bu yöntemde soruların yerleri değiştirilebileceği gibi gerekli görüldüğü takdirde ek sorular da ilave edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.147).

Yapılandırılmamış Görüşme Yöntemi: Bu yöntemde öncesinde hazırlanmış soru bulunmamakta olup, kişiye ve ortama göre araştırmacının yönlendirmesiyle; soru sayısı ve sırasında, sorunun içeriğinde değişiklik yapılabilir (Kozak, 2014, s.90-91).

Bu çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak Gevaş turizminde söz sahibi olan paydaşlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar yorumlanmıştır.

5.6.Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmada, turizm paydaşlarıyla amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu yerel paydaşlar; Gevaş Kaymakamlığı, Gevaş Belediyesi, Gevaş Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü, Gevaş Meslek Yüksekokulu, Gevaş Esnaf Sanatkârlar Odası Başkanlığı, Gevaş Şoförler ve Otomobilciler Odası Başkanlığı, Gevaş Sivil Toplum İnisiyatifi, Gevaş Sesi Gazetesi ve Radyosu, Grand Deniz Turizm Tesisleri, Akdamar Restaurant, Ahtamara Turistik Tesisleri, Akdamar Alabalık Tesisleri, Gevaş Sahil Kamping, Akdamar Otel, Gevaş Artos Turizm, Gevaş Akdamar Kooperatifi örneklem grubunu oluşturmaktadır.

5.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da sınırlılıklar bulunmaktadır. Bunlar;

- Çalışmanın Gevaş özelinde yapılması sonuçların genellenebilmesi bakımından sınırlılık oluşturmaktadır.
- Gevaş ilçesinin sahip olduğu kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmesinin sadece yerel paydaşlarla yapılması kısıtlılık oluşturmaktadır.
- Çalışma kapsamında görüşülen turizm paydaşlarının yalnızca 16 kişiyle sınırlandırılmış olması yine kısıtlılık nedenidir.
- Çalışmada yalnızca nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniğinin kullanılması ve bu yöntemin araştırmacı açısından zaman alıcı olması, maddi zorlukları bulunmasından dolayı sınırlılık oluşturmaktadır.

5.8. Veri Toplama Materyali ve Süreci

Alternatif turizm potansiyeline sahip olan Gevaş ilçesinin kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerinin turizm pazarlamasına etkisini ortaya koymak ve bunlara cevap olabilmek amacıyla ilçe turizmi ile ilgili alanyazın taraması yapılarak haber metinleri taranmıştır. Bununla birlikte saha çalışması yapılarak ilçe turizmi ile ilgili durum tespiti yapılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda ilçe turizmini bir bütün olarak kapsayan soru havuzu oluşturularak toplamda 11 sorunun yer aldığı görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken soruların anlaşılabilirlik düzeyini tespit etmek amacıyla uzman kişilerin (3 kişi) fikirleri alınarak görüşme formuna son şekli verilmiştir. Öncesinde yapılan pilot bir çalışma ile soruların anlaşılabilirlik düzeyinde sorun olmadığı gözlemlenmiştir. Bu şekilde form saha çalışması için hazır hale getirilmiştir. Bu yönüyle iç geçerliliği de sağlanmıştır. Araştırmaya dahil edilen görüşmeciler yani turizm paydaşlarının seçimi titizlikle yapılmış olup, görüşme yapılan kişilerin turizm paydaşları arasında bulunmasına, ilçe turizminde söz sahibi olmalarına, turizm sektöründen etkilenen ve onu etkileyen bir konumda olmalarına özen gösterilmiştir. Çalışma kapsamında; Gevaş Kaymakamlığı, Gevaş Belediyesi, Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü, Gevaş Meslek Yüksekokulu, Gevaş Esnaf Sanatkârlar Odası Başkanlığı, Gevaş Şoförler ve Otomobilciler Odası Başkanlığı, Gevaş Sivil Toplum İnisiyatifi, Gevaş Sesi Gazetesi ve Radyosu, Grand Deniz Turizm Tesisleri, Akdamar Restaurant,

Ahtamara Turistik Tesisleri, Akdamar Alabalık Tesisleri, Gevaş Sahil Kamping, Akdamar Otel, Gevaş Artos Turzim, Gevaş Akdamar Kooperatifi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunun ilk kısmında görüşmecilerin, adı soyadı, çalıştığı kurum veya işletme, eğitim durumları, medeni halleri ve Gevaş ilçesinde kalış süreleri yer almaktadır. Görüşme öncesinde alınan bu bilgilerle birlikte, görüşmecilerin kimliklerini gizli tutmak amacıyla isimlerinin kodlama yoluyla (G1,G2,G3,G4,..... G11,G12,G13,G14,G15,G16) şeklinde işleneceği belirtilmiş bu doğrultuda gerekli bilgiler verilerek izin alınmıştır.

6.ANALİZ VE BULGULAR

6.1.Araştırmaya Yönelik Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşme öncesinde kendilerine çalışmanın önemi anlatılmış ve kendilerinin bu alana yönelik sunacakları katkı belirtilmiştir. Katılımcılarla görüşme tarihi ve saati belirlenmiş kendilerinin uygun buldukları mekânlarda görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılan çalışmada görüşmecilere 11 soru yöneltilmiştir ve bunlar ses kayıt cihazı, notlarla kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerin yer aldığı ses kayıt cihazı ve araştırmacı tarafından görüşme anında alınan notlar, analiz yapılmadan önce gözden geçirilmiştir. Toplamda 16 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmelerin tamamı analiz edilmiş ve bu görüşmeler değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada ses kayıt cihazı yardımıyla kayıt altına alınan sözlü verilerin tümü aynı şekilde yazıya aktarılmıştır ve toplamda 32 sayfa ham veri elde edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan bulgular yorumlanarak raporlaştırılmıştır.

6.2.Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Bir araştırmanın genel tarafından kabul görmesi, bilgi niteliği taşıması geçerliliğine ve güvenirliliğine bağlıdır. Araştırmada geçerlilik ile güvenirliliğin oran olarak belirgin hale gelmesinde, veri toplama yönteminin, analizin ve araştırma desenin önemli etkisi bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 289). Nitel araştırmada geçerlik, ele alınan konunun araştırmacı tarafından olduğu gibi tarafsız bir şekilde ortaya konulması, verilerin kodlanarak incelenmesi olarak ifade edilmektedir (Karaşahin, 2021, s.3-4). Araştırmacı tarafından elde edilen verilerin doğruluğu ve

problem çözmeye olan etkisinin yüksek olması çalışmanın geçerliğini arttırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.270). Araştırma yapılan sahada bulunmak, derinlemesine mülakat tekniğiyle görüşmelerin yüz yüze yapılması, gözlem yapılan ve bilgi toplanılan alanın gerektiğinde yeniden ziyaret edilebilmesi durumu, nitel araştırmada kullanılan geçerlik açısından önemlidir. Yine çalışma kapsamında elde edilen verilerin kayıt altına alınması ve raporlanması gibi yöntemler geçerliği sağlayan etkenlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.270). Araştırmada, geçerliliğin sağlanabilmesi için alınan önlemler ve dikkat edilen hususlar aşağıda belirtilmiştir;

- Çalışmaya dahil edilen görüşülenlerin; farklı sektörlerde çalışmaları, sektörün içinde aktif, alanında uzman ve bilgi sahibi kişilerden oluşmaları elde edilen verilerin niteliğini arttırmıştır.
- Görüşme soruları hazırlanırken uzman kişilerin (3 kişi) fikirleri alınmış görüşme formuna son şekli verilerek, seçilen 11 soru saha çalışması için hazır hale getirilmiştir.
- Katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmede sorulara verilen cevaplar teyit edilerek kayıt altına alınmıştır.
- Tez danışmanının rehberliğinde, araştırmada elde edilen verilerin analizi ve yorumlaması yapılmıştır.
- Araştırmanın bulgular bölümünde, görüşülenlerin verdiği cevaplar alıntılanarak veriler objektif şekilde verilmiştir.

Güvenirliliğin olmadığı yerde geçerlilikten söz edilemeyeceği gibi tutarlılığın olmadığı yerde inandırıcılıktan da söz edilmez (Lincoln ve Guba, 1985, s.316). Nitel araştırmada güvenilirlik, ortaya çıkan verilerin tutarlı olma durumu ile çalışmada yer alan kişiler ve raporu okuyanlar için verilerin anlamlı olması durumunu ifade eder (Mills, 2003). Güvenirlik; araştırmada elde edilen sonuçların benzer durumlarda aynı biçimde oluşup oluşmayacağını ortaya koyan dış güvenilirlik ile aynı verilerden yararlanan farklı araştırmacıların aynı sonucu elde edip edememe durumu olan iç güvenilirlik, olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (LeCompte ve Goetz, 1982, s.32). Araştırmada, güvenilirliğin sağlanabilmesi için alınan önlemler ve dikkat edilen hususlar aşağıda belirtilmiştir;

- Araştırmacının, literatür taramasından görüşmecileri tanımlamasına, soruların hazırlanması, verilerin toplanması ve analizine kadar çalışmanın tüm aşamalarında aktif olarak bulunması,
- Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan verilerin aktarıldığı doküman ve ses kayıtlarının gerektiğinde yeniden incelenmek üzere muhafaza altına alınması,
- Çalışma sürecine, alanında uzman kişiler dahil edilerek onların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanılması
- Çalışma kapsamında görüşülenlerin düşünceleri ve ortaya çıkan verilerin doğrudan alıntılanarak yazıya aktarılması, çalışmanın tüm aşamalarında tez danışmanı ile koordineli bir şekilde çalışma yürütülmesi, sürecin takip edilmesi güvenilirlik açısından oldukça önemlidir.

6.3. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında, katılımcılarla yapılan görüşmeler ele alınmıştır. Gevaş ilçesinin sahip olduğu kültürel miras unsurları ve doğal çekiciliklerin turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmesi, konuyla ilgili turizm paydaşlarının ve yetkili kişilerin görüşleri, önerileri ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Görüşmede ilk olarak demografik bilgiler sorulmuştur. Ardından Gevaş ilçesinin mevcut turizm potansiyeline ait bulgular elde edilmeye çalışılmış; daha sonra İlçenin turizm pazarlaması açısından yaşadığı problemlerin neler olduğuyla ilgili görüşler ortaya konulmuştur. Son olarak Gevaş ilçesinin sahip olduğu turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve hak ettiği seviyeye ulaşması için yapılacak çalışmalarla ilgili çözüm önerileri verilmiştir.

6.3.1. Görüşme Yapılan Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

Çalışma kapsamında 16 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerini tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni halleri, eğitim durumu ve görevleriyle ilgili sorular yöneltilerek demografik bulgulara ulaşılmıştır.

6.3.2. Görüşülen Yerel Paydaşların Demografik Bilgileri

Bu bölümde çalışma kapsamında görüşülen turizm paydaşlarıyla ilgili demografik bilgilere (cinsiyet, yaş, medeni durumu, eğitim durumu, ilçede ikamet süresi, yürüttüğü faaliyet ve sektöre yer verilmiştir.

Tablo 11.Görüşülenlerin bilgileri

Görüşme ci Kodu	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Gevaş'ta İkamet Süresi	Faaliyet Sektörü
G1	Erkek	45	Evli	Lise	45	STK
G2	Erkek	45	Evli	Ortaokul	40	Turizm (Kamping)
G3	Erkek	35	Evli	Lise	35	Turizm (Seyahat, Restaurant İşletmecisi)
G4	Erkek	62	Evli	Ön Lisans	50	STK
G5	Erkek	36	Bekar	Lise	25	Turizm (Restaurant İşletmecisi)
G6	Erkek	52	Evli	Lise	50	Turizm İşletmesi (seyahat, hediyelik eşya)
G7	Erkek	51	Evli	Ortaokul	49	Turizm (Kamping)
G8	Erkek	63	Evli	İlkokul	20	Turizm (Otel İşletmecisi)
G9	Erkek	54	Evli	Lisans	15	Turizm (Kamping)
G10	Erkek	36	Evli	Lise	25	Turizm İşletmesi (Seyahat İşletmesi)
G11	Erkek	63	Evli	Lisans	42	Kamu Görevlisi
G12	Erkek	45	Evli	Ön Lisans	30	Dernek Başkanlığı
G13	Erkek	36	Evli	Lisans	25	Kamu Görevlisi
G14	Kadın	41	Evli	Lisansüstü	8	Kamu Görevlisi
G15	Erkek	52	Evli	Ön Lisans	45	Kamu Görevlisi
G16	Erkek	55	Evli	Ön Lisans	45	Dernek Başkanlığı

6.3.3. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular

Kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmesi: Gevaş Örneği, çalışması kapsamında ilçenin turizminde söz sahibi olan 16 yerel turizm paydaşıyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmecilerin 15 tanesi erkek 1 tanesi kadındır. Görüşülenlerin 4 tanesi 30-40 yaş aralığında 4 tanesi 40-50 yaş aralığında 5 tanesi 50-60 yaş aralığında olup geriye kalan 3 kişi 60 yaş üstüdür. Görüşmeye katılan yerel paydaşların 2 tanesinin Gevaş'ta ikamet süresinin 20 yılın altında olduğu diğerlerinin 20 yıldan fazla süredir Gevaş'ta ikamet ettikleri görülmektedir.

Tablo 12. Gevaş'ın sahip olduğu doğal ve kültürel çekiciliklere ilişkin değerlendirmeler

Gevaş'ın sahip olduğu doğal ve kültürel çekicilikler		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Doğal Çekicilikler	Akdamar Adası, Artos Dağı, Doğal ve Yeşil Alanları, Ağın ve İn Koyları, Sahil kenarı, İnci Kefal Balığı, Ters Lale, Abalı Kayak Merkezi	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G7,G8,G9, G10,G11,G12,G13,G14,G15,G16
Kültürel Çekicilikler	Akdamar Kilisesi, Hişet Kalesi, İzzettin Şir Camisi, Halime Hatun Kümbeti ve Selçuklu Mezarlığı, El sanatları, Gastronomisi, Folklor, Oyunlar	

Yukarıda yer alan bulgular değerlendirildiğinde, Gevaş'ta tarihi, kültürel ve doğal çekicilikler denildiğinde ilk akla gelen mekânlar ve alanlar paydaşlar tarafından belirtilmiştir. Bunun yanında; tarihi, kültürel, doğal ve inanç turizmine olanak sağlayan her yıl ilçeye binlerce yerli, yabancı turistini gelmesini sağlayan Akdamar Adası ve Kilisenin en başta yer aldığını diğer önemli mekânların sıralamalarının değiştiğini söyleyebiliriz

Tablo 13. Gevaş'ı turist çeken bir destinasyon olarak görüp görmediklerine ilişkin değerlendirmeler

Gevaş turist çeken bir destinasyon mudur?		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Olumlu	Kültürel Miras Unsurları Doğal Çekicilikleri Konumu Destinasyon	G1,G2,G3,G4,G5,G6 G7,G8,G9,G10,G11 G12,G13, G15,G16
Olumsuz	Yatırım Pazarlama, tanıtım ve reklam Alt ve üst yapı eksikliği Koruma ve güvenlik	G1,G2,G4,G5,G7,G8, G9,G10,G12,G13,G14 G15,G16

Görüşme sağlanan turizm paydaşlarının verdiği bilgilere dayanarak; genel olarak, Gevaş'ın sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal çekiciliklerin yanı sıra burada hizmet veren işletme ve tesislerle Gevaş'ı turist çeken önemli bir destinasyon olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Görüşülen “G6” kendisine yöneltilen soruya; *“Evet kesinlikle turizm potansiyeli yüksek ve turist çeken bir yerdir Gevaş ilçemiz. Sizde görüyorsunuz yerli yabancı binlerce kişi geliyor buraya. Destinasyon olmasa buraya bu kadar insan niye gelsin ki bazen başımızı kaşıyacak zaman bulamıyoruz burada.”* şeklinde cevap verirken görüşülen “G14” *“Gevaş'ın turizm destinasyonu olduğunu düşünmüyorum. Evet çekici yönleri çok fazla kültürel ve doğal alanları oldukça fazla fakat bunlar bir destinasyon için yeterli değil. Bir cevher var ama işlenmemiş diyebiliriz. Tabi bunun da güvenlikten tutun yeterli yatırımın ve tanıtımın yapılmaması vb. daha pek çok neden sıralayabiliriz.”* Genel olarak baktığımızda, görüşülenlere göre destinasyonun gelişmesi önündeki en büyük engel, turizm yatırımlarının yetersizliği, alt ve üst yapı eksikliği, tanıtım, reklam, pazarlama, koruma, güvenlik vb. unsurlar olarak gördüklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 14. Gevaş'ın turizmdeki gelişmişlik seviyesine ilişkin değerlendirmeler.

Gevaş'ın turizmdeki gelişmişlik seviyesi ile ilgili düşünceler.			Gevaş'ın ziyaretçi ve pazarlama yeterliliği hakkında düşünceler		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci	Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Yeterli	-		Ziyaretçi Sayısı	Yerli ve yabancı turist	G1,G2,G3,G4,G5, G6,G7,G8,G9,G10 G11,G12,G13, G14,G15,G16
Yetersiz	Gelir, Alternatif Turizm, Tesis ve İşletmeler, Yatırım ve pazarlama	G1,G2,G3, G4,G5,G6, G7,G8,G9, G10,G11, G12,G13, G14,G15, G16	Pazarlama	Tanıtım, Ziyaretçilerin kalış süresi	G1,G2,G3,G4,G5, G6,G7,G8,G9,G10 ,G11,G12,G13, G14,G15,G16

Turizm paydaşlarının değerlendirmelerine göre; Gevaş ilçesinde turizm gelişmişlik seviyesi yeterli değildir. Görüşülen “G1” kendisine yöneltilen soruya; *“Kesinlikle düşünmüyorum. Gelişmeye açık bir yer olduğunu söyleyebilirim ama gelişmişlik anlamında yeterli değil.”* Yine “G13” ilçenin turizm açısından yeterli gelişmişliğe sahip olduğunu düşünmüyorum fakat çalışmalarında yapıldığını söyleyebilirim. Şeklinde ifade etmiştir. İlçeye düzenlenen yerli ve yabancı turistik ziyaretlerin genel olarak yeterli olduğu belirtilmiştir. Bu turist yoğunluğunun ilçede istenilen etkiyi gösteremediği, turizm işletmelerinin özellikle ilçe merkezinin bu yoğunluktan hiçbir şekilde etkilenmediği belirtilmiştir. Görüşülen “G3” *“bakın biz binlerce turistle ilgileniyoruz. Yerli, yabancı turist sayısı fazla, mesela İranlı turistler, binlerce İranlı turist geliyor tesisimize ama biz onları ilçede tutamıyoruz. Tesislerin çok donanımlı olmaları lazım belki de en büyük sorun Gevaş ilçe olarak turist çekiyor ama biz o turistleri çekemiyoruz. Turizmden yeteri kadar pay aldığını düşünmüyorum. Bu turist potansiyeli başka yerde olsaydı şimdi iki kat fazla gelişmiştir bence.”* Görüşülen “G4” *“Bakıldığında yerli ve yabancı turist çok geliyor. Hatta eskiden yabancı turist sayısı daha fazlaydı her ülkeden turist geliyordu Gevaş’ı görmeye bence farklı ülkelerden gelen turist sayısı azaldı. Daha çok yakın Ülkelerden turist geliyor örneğin İran, Irak falan. Gevaş turizmden yeterince pay alamıyor o yüzden de yavaş geliyor.”* Turizm paydaşları turist yoğunluğunu ilçede tutmak istediklerini söyleyerek bunun da beraberinde gelişmeyi ve hak ettiği seviyeye ulaşmayı getireceğini belirtmişlerdir.

Tablo 15. İlçenin sahip olduğu çekici unsurlara ilişkin değerlendirmeler.

Gevaş’ın sahip olduğu çekici unsurların tanıtımının yeteri kadar yapıp yapılmadığı ile ilgili düşünceler			Gevaş’ın tanıtımların hangi çekicilikler üzerinden yapılması gerektiği ile ilgili değerlendirmeler.		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci	Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Yeterli	-				

Yetersiz	İlçenin her alanda tanıtımı	G1,G2,G3,G4, G5,G6,G7,G8, G9,G10,G11, G12,G13,G14, G15,G16	İlçe tanıtımı	Kültürel ve doğal çekicilikler, İşletme ve tesislerin tanıtımı, Doğal Ürünler; İnci Kefal Balığı, Otlu peynir, fasulye, yaz ve kış turizmi	G1,G2,G3,G4,G5 G6,G7,G8,G9, G10,G11,G12, G13,G14,G15, G16
-----------------	-----------------------------	--	---------------	--	---

Yukarıda yer alan bulgulardan anlaşılabileceği üzere, turizm paydaşları ilçede yeteri kadar tanıtımın yapılmadığını buna yönelik yapılan çalışmaların eksik olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülen “G6” kendisine yöneltilen soruya; *“Hayır yeterince tanıtım yapılmıyor maalesef. Özellikle yerel yönetimlerin, STK ların paydaşların, bu konuda sorumluluk alması gerekiyor. Turizm şirketlerinden yararlanarak tanıtım amaçlı belgeseller çekilmelidir”* şeklinde cevap vermiş. Görüşülen “G9” *“Tanıtım noktasında ilçe çok zayıf diyebilirim. Bunun için turizm fuarları, tarım ve turizm kooperatifleri iş birliği içinde tanıtım çalışmaları yapmalı ve turizmi geliştirmeli.”* Genel olarak bakıldığında görüşülenler ilçenin her alanda tanıtılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun yanında; “G3” *“Gevaş’ın her şeyi tanıtılabilir sadece tarihi doğal alanları değil; yeşil fasulyesi, otlu peyniri, organik balı, kültürel değerleri bunların hepsi tanıtılabilir. Bakın Karadeniz de hamsinin her çeşit yemeği tanıtılıyor ama sadece Van Gölünde yaşayan İnce Kefal balığının tanıtımı yapılamıyor bunlara önem verilmeli özellikle turizm fuarlarına katılım sağlanmalı.”* demiştir, başka bir görüşülen “G13” *“Gevaş tarihi ve kültürüyle kadim bir ilçe bir çok uygarlığın dokusunu barındırıyor ve kültürel kodlara sahip bunlara yönelik çalışma yapılabilir. Yine doğal alanları ve çekicilikleri üzerinden bir tanıtım yapılabilir.”* demiştir. İlçede genel anlamda tarihi, kültürel, doğal alanların yanında yöresel yemeklerin, İnci Kefal Balığı, Van Gölü, Otlu peynir, yeşil Gevaş fasulyesi, organik bal sayılmıştır. Bu tanıtımların da fuarlar, konferans ve seminerlerle yapılabileceği belirtilmiştir.

Tablo 16. İlçe halkının turizm bilincine, turizme ve turistlere karşı tutumlarına ilişkin değerlendirmeler.

Gevaş halkının turizm bilinci ve turistlere karşı tutumları.		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Olumlu	Turistlere karşı tutumları Misafirperverlik Ziyaretçi talepleri	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G7,G8,G9,G10,G11,G12 G13,G14,G15,G16
Olumsuz	Turizm bilinci	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G7,G8,G9,G10,G11,G12 G13,G14,G15,G16

Bu konuda görüşmecilerin tamamı, ilçede yaşayan vatandaşların belli bir turizm bilincine sahip olmadığını düşünüyor. Görüşülen “G2” kendisine yöneltilen soruya; *“vatandaşların %10’u bile turizm bilincine sahip değil.”* şeklinde cevap verirken bir diğer görüşülen “G5” *“Kesinlikle turizm bilinci yok ama turistlerin ilçeye gelmesine seviniyorlar.”* şeklinde cevap vermiştir. Yine “G7” *“ilçe halkının belli bir turizm bilincine sahip olduğunu söylemek zor.”* demiştir. Tablo incelendiğinde ilçe halkının turizme ve turistlere karşı bakış açılarının olumlu olduğunu, önyargılı olmadıklarını söyleyebiliriz. Bu konuda; “G10” *“vatandaşlar özellikle de esnaflar turizmin gelişmesini turistlerin burayı ziyaret etmesini istiyor. Onlara çok sıcakkanlı yaklaşıyorlar.”* demiş “G13” te *“halk turizme kapalı değil, turistlere karşı hatta tüm yabancılara karşı çok iyimserler ve misafirperverler. Turistlerin gelmesini çok istiyorlar onların varlığı halkı mutlu ediyor.”* şeklinde düşüncesini ifade etmiştir. Bu konuda ilçe halkının turistlere karşı misafirperverlik gösterdiğini, halkın turistlerin ilçelerini ziyaret etmelerinden ve kendilerini tanımalarından mutluluk duyduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 17. Gevaş'taki işletmelerin turizm pazarına ilişkin değerlendirmeleri;

Gevaş'ta faaliyet gösteren işletmelerin turizm pazarına göre durumu		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Olumlu	Turizm pazarı Turizm işletmeleri Değişen turizm talepleri	G3,G5
Olumsuz	Turizm işletmeleri Değişen talepler İşletmelerin beklentileri Kendini uyarlama	G1,G2,G4,G6,G7,G8,G9,G10,G11, G12,G13,G14,G15,G16

Görüşmecilerin verdiği bilgiler doğrultusunda, değişen turizm pazarı ve pazar hareketlerine göre paydaşların kendilerini uyarlayamadıklarını söyleyebiliriz. Bunun da birçok nedeni olduğu, bunların başında da turistlerin belli yerler dışında ilçede çok fazla zaman geçirmemesi dile getirilmiştir. Bu konuda; “G16” *“turizm pazarına kendimizi uyarlamamız çok zor çünkü pazar hareketli bizde ise yeterince hareket yok bu yüzden işimiz zor.”* şeklinde görüş belirtmiştir. Bazı işletmelerin kendilerini bu anlamda yenilemeye çalıştığını, bazılarının da küçük de olsa değişiklikler yapmayı istediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda görüş belirten “G3” *“turizm pazarı sürekli değişen bir yapıya sahiptir. Bizde işletme olarak her yıl mekânsal anlamda işletmemizde değişiklikler ve yenilikler yapıyoruz. Özellikle taşımacılık anlamında konforu ön plana alıyor gerekli bakım ve onarımları zamanında yapıyoruz. Yine çalışanlarımızı eğitime gönderiyoruz. Her yıl kendimize hedef belirliyoruz ve kapasitemizi artırma planları yapıyoruz.”* demiştir.

Tablo 18. Gevaş'ın turizm çekiciliklerine ilişkin görüşler;

Gevaş'ın turizm çekicilikleri, yatırım, alt yapı ve üst yapı olanaklarının durumu			Gevaş'ta konser ve festivallerin yapılma durumu, sayıları, nitelikli eleman çalıştırma durumu		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci	Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci

Yeterli	Turizm çekicilikleri, Doğal ve kültürel çekicilikler	G1,G2,G3,G4, G5,G6,G7,G8, G9,G10,G11 G12,G13,G14, G15,G16	-	-	-
Yetersiz	Turizm yatırımları, Altyapı ve üstyapı olanakları	G1,G2,G3,G4, G5,G6,G7,G8, G9,G10,G11 G12,G13,G14 G15,G16	Organizasyon Personel	Festival Konser Nitelikli personel	G1,G2,G3, G4,G5,G6, G7,G8,G9, G10,G11 G12,G13, G14,G15 G16

Ortaya çıkan bulgulardan anlaşılabacağı üzere; Yerel paydaşlar İlçenin alt yapı ve üst yapı probleminin olduğunu, yatırımların yetersiz olduğunu turizmin gelişmesi açısından bu problemin ortadan kalkması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda “G3” *“turizm yatırımı neredeyse yok. İlçenin alt yapısı ve üst yapısı turizme uygun değil kesinlikle. Sahil kenarına kurulmuş bir turizm ilçesiyiz ama sahil yolumuz yok bu bile bizim neden gelişmediğimizi gösteriyor. Yine konaklama ve işletmeler yetersiz, olanlarda turizme çok uygun değil.”* Bir diğer görüşülen “G1” *“İlçenin alt- üst yapısı turizme uygun değil. Eğer ilçede turizm geliştirilmek isteniyorsa yol güzergâhları turistlerin ilçeyi görebileceği şekilde yapılmalı.”* İlçede ayrıca konser ve festival türü organizasyonların yapılması gerektiği ve bunun ilçe turizmine, tanıtıma büyük katkı sağlayacağı dile getirilmiştir. Buna örnek olarak turizm paydaşları, önceki yıllarda ilçede yapılan Gezginfest’i örnek göstererek bu tür büyük çaplı organizasyonların ilçede yerli ve yabancı turist hareketliliği sağladığını bunun sonucunda da turizm işletmelerine ve esnaflara fayda sağladığı tespiti yapılmıştır. Bu konuda “G2” *“Festivaller çok önemli, geçen senelerde Gezginfest yapıldı çok faydasını gördük işletme olarak. Turizmden belki de ilk defa bu kadar kazanç sağladık. Sadece biz değil herkes kazandı.”* şeklinde görüş belirtmiştir. Diğer görüşülen “G10” *“yapısal eksiklikler oldukça fazla*

fakat düzeltilebilir. Festival yapıldı daha önce ilçede büyük bir hareketlilik yaşandı. Turizm işletmeleri başta olmak üzere tüm esnaf kazandı. Yaklaşık 65 -70 bin kişi ilçede konakladı. Maalesef sonraki yıl iptal edildi. Biz turizm paydaşlarının bir araya gelerek bu festival ve konserlerin yapılmasını sağlamamız gerekiyor ancak bu şekilde turizm gelişebilir.” demiştir. Bazı yerel paydaşlar bu çaplı büyük organizasyonlar yapıldığında kendilerinin de sürece dahil edilmesini ilçenin ve bölgenin hassasiyetlerini de göz önünde bulundurması gerektiğini belirtmişlerdir. “G13” Konser ve festival bazlı etkinlikler tanıtım için çok önemlidir fakat ilçe hassasiyetlerini gözetken bu yörenin ruhuna yapısına uygun festival ve etkinliklerin yapılması tanıtımı arttıracaktır diye düşünüyorum. “G4” ise “Artos Dağı, İnci Kefali, yeşil fasulye, Kayak Festivali gibi festivaller düzenlenebilir.” demiştir. Yine ilçe turizmi için önemli bir yer teşkil eden nitelikli çalışan sorunu ilçede faaliyet gösteren tesis ve işletmelerin temel problemlerinden bir tanesidir. Görüşülen “G7” “nitelikli eleman maalesef bulamıyoruz ancak kendini burada geliştirebiliyorlar.” demiş “G12” ise “nitelikli eleman çalıştıran işletme sayısı azdır. Buna yönelik dil kursları, sertifika programları açılabilir.” şeklinde görüş belirtmiştir. Turistlerle iletişim halinde bulunan personelin nitelikli bir eğitim almasının önemine değinilmiştir.

Tablo 19. Paydaşların ilçe tanıtımına yönelik görüşleri;

Gevaş'ın turizmine yönelik resmi ve sivil kuruluşların tanıtım çalışmaları, yeterlilik		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Olumlu	İmkânlar ölçüsünde yapılan tanıtım	G11,G13,G15
Olumsuz	Turizm paydaşları Resmi kurumlar Sivil kuruluşlar Turizm çekicilikleri Tanıtım	G1,G2,G4,G5,G7,G8,G9,G10,G12,G13,G14,G15, G16

Görüşmecilerin verdiği bilgiler doğrultusunda, resmi ve sivil kuruluşların ilçe turizmi için yeterli tanıtım yapmadığı bu konuda eksikliklerin olduğu belirtilmiştir. Bu soruya “G1” “*turizm tanıtımında kurum ve kuruluşların birlikte çalışmaları, ortak*

hareket etmeleri çok önemli maalesef biz turizm cenneti ilçemizde bu birlikteliği göremiyoruz. Çalışmalar çok yetersiz diyebilirim.” şeklinde cevap verirken, bir diğer görüşülen “G13” “Turizm anlamında ilçemizde yeteri kadar tanıtım yapıldığını söyleyemem ama kurum ve kuruluşların imkanları dahilinde ellerinden geldiğince bu konuda çalıştığını söyleyebilirim.” şeklinde cevap vermiştir.

Tablo 20. İlçe turizminin gelişebilmesi için yapılacak çalışmalara ilişkin değerlendirmeler;

Gevaş'ta turizmin gelişmesi için hangi çalışmalar yapılabilir		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Gevaş turizmi	Yatırım	
	Eğitim	
	Paydaş işbirliği	
	Nitelikli eleman	
	Alt ve üst yapı sorunları	
Tanıtım	Kültürel ve doğal miras unsurları	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G7,G8, G9,G10,G11,G12,G13,G14, G15,G16
	Festival, konser etkinlikleri	
	Dizi turizmi	
	Karavan turizmi	
	Ekoturizm	
	Seminer ve konferanslar	
	Konaklama ve eğlence mekânları	
	Alternatif turizm	

İlçe turizminin gelişmesine yönelik bütün paydaşların etkili bir tanıtım yapılmasından yana görüş belirtmiştir. Bu konuda görüş belirten “G1” “Gevaş'ta öncelikle turizm paydaşlarından oluşan bir beyin takımı oluşturulmalı. Bu paydaşlar ilçe için uzun ve kısa vadede neler yapabiliriz diyerek projeler geliştirmeli, tanıtım yapmalı, aynı zamanda buna kaynak sağlamalıdır.” demiştir. İlçede turizmin gelişmesi önünde engel olarak görülen nedenler ve gelişmesi için yapılması gerekenler sıralanmıştır. Bu soruya “G7” “ilçenin alt ve üst yapısı geliştirilmeli. İşletmecilere teşvik kredileri verilmeli, büyük projeler geliştirilmeli en önemlisi tanıtım iyi bir tanıtım yapılmalı.” şeklinde cevap vermiştir. İlçenin doğasına ve yapısına uygun festivallerin yapılması bunun yanında farklı faaliyetlerin yapılmasının ilçe turizmine katkı

sağlayacağı belirtilmiş yine paydaşların işbirliği yapmasının önemine değinilmiştir. Bu soruya “G9” *“Etkili bir tanıtım, paydaşların işbirliği ile projeler geliştirilmeli, yöreye has festivaller düzenlenebilir (Organik Bal, Yeşil Fasulye, Artos Dağı, İnci Kefali vb.) sahil bandı yapılabilir plajlar uygun hale gelebilir. Mesela bir kadınlar plajı yapılabilir.”* şeklinde cevap verirken bir diğer görüşülen “G12” *“öncelikle iyi bir tanıtım yapılmalı. Yamaç paraşütü etkinlikleri, doğa yürüyüş alanları, at çiftliği vb. çalışmalar yapılabilir. Yine keretaş bölgesinde ATV türü araçlarla etkinlikler düzenlenebilir. Dağ bisikleti şenlikleri yapılabilir. Festivaller, konserler düzenlenebilir.”* demiştir.

Tablo 21. İlçede turizm politikası oluşturulurken paydaşların sürece dâhil edilmesine yine paydaşlar arasında işbirliğine ilişkin değerlendirmeler;

Gevaş'ta yerel paydaşların turizme dahil edilmesi ve işbirliği		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Yeterli	-	
Yetersiz	İlçe turizmi Yerel paydaşlar Turizm çalışmaları Paydaşlar arasında işbirliği	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G7,G8,G9 G10,G11,G12,G13,G14,G15,G16

Bu konuda bütün görüşmeciler, turizmi geliştirme ya da turizm politikası oluşturma sürecine paydaşların dahil edilmesinin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Yöneltilen soruya “G2” *“bugüne kadar bize ilçemizde düzenlenen turizm organizasyonları öncesinde bir bilgilendirme yapılmadı. Aslında paydaş olarak bize sorulsa elimizden geldiğince sürece dâhil olur ve katkıda bulunuruz.”* şeklinde cevap vermiştir. Bu konuda görüşülenlerin çoğu turizm paydaşlığının nasıl olması gerektiğini, paydaşların kimlerden oluştuğunu, ilçede turizmin gelişmesine nasıl katkı sağlayacaklarını tam olarak bilmediklerini dile getirmişlerdir. “G10” *“işletme olarak turizme hizmet vermeye çalışıyoruz fakat bu güne kadar hiçbir turizm paydaşıyla bir araya gelerek istişarede bulunmadık, kaç kişiyiz ne yapmamız gerekir bunları bilmiyoruz maalesef.”* demiştir. İlçe turizminde söz sahibi olan paydaşların yeterince

sürece dahil edilmedikleri, paydaşlık ve paydaş olmanın nasıl sorumlulukları olduğunu netleştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Tablo 22. Gevaş'ta faaliyet gösteren turizm tesis ve işletmelerin yeterli olup olmadığına, bu alanda yapılması gereken çalışmalara ilişkin değerlendirmeler;

Gevaş'ta faaliyet gösteren turizm işletmeleri ve tesislerin yeterliliği, atılması gereken adımlar		
Ana Tema	Alt Tema	Görüşmeci
Yeterli	Turizm işletmeleri Tesisler Konaklama Yiyecek ve içecek işletmeleri Kamp alanları Eğlence mekânları Yöresel yemekler	G3,G5,G6
Yetersiz	Turizm işletmeleri Tesisler Konaklama Yiyecek ve içecek işletmeleri Kamp alanları Eğlence mekânları Yöresel yemekler	G1,G2,G4,G7,G8,G9, G10,G11,G12,G13 G14,G15,G16

Turizm paydaşları, genel olarak turizm faaliyetine hizmet eden işletme, tesis ve konaklamanın yetersiz olduğunu düşünmekte bununla birlikte özellikle son zamanlarda yapılan konaklama tesislerinin umut verici olduğunu düşünmektedirler. Bu soruya “G6” *“yiyecek içecek olarak baktığımızda işletme ve tesislerin yeterli olduğunu düşünüyorum. Son zamanlarda konaklama için bir otel yapıldı. Şu an bir tane daha yapılıyor sahile bence bunlar güzel gelişmeler daha fazlası için yatırımcılar teşvik edilmeli”* şeklinde cevap vermiştir. “G14” *“Bu konuda çok yetersiz ihtiyaçlara cevap vermiyor maalesef. Turzmin en önemli ayaklarından bir tanesi de yiyecek ve içecek, konaklama ve eğlence merkezleridir. İşletmeler buna cevap vermiyorsa orada gelişme sağlamak zordur. Yeni yatırımlar yapılmalı, bu da yine tanıtım, reklam ve pazarlamayla olur.”* şeklinde cevap vermiştir. İlçede yapılacak etkili bir tanıtım çalışmasının ardından, iş adamları ve yatırımcılar ilçede misafir edilebilir. Turizm alanında

yatırımcılara sağlanacak kolaylıklar ve teşvikler bu alanda gelişmeyi de beraberinde getirecektir. Bu noktada “G1” *“turizme hizmet eden birkaç işletme dışında diğerleri, hem mekan olarak hem de çalışan olarak yetersiz. Zamanında iş adamları yatırım yapmak istedi, hatta tatil köyü yapılacaktı buralar ama izin verilmedi. Bu iş insanları yeniden çağırılmalı gerekli kolaylıklar sağlanmalı halk turizm konusunda bilinçlendirilmeli bu olmadan turizm gelişemez burada.”* diyerek soruyu cevaplamıştır.

SONUÇ

Turizmin, ülkelerin gelişmesinde ve büyümesinde etkisi oldukça büyüktür. Bu pazardan yeterince pay almayı amaçlayan destinasyonlar, değişen turizm taleplerine göre kendilerini dizayn etmekte ve bu hizmeti en iyi şekilde sunmaya çalışmaktadır. Turizm hareketine katılan insanların sayılarının artmasıyla beraber turistlerin destinasyonlardan beklentileri de değişebilmektedir. Bu durum beraberinde alternatif turizm faaliyetlerini ve turizm kaynaklarını çeşitlendirmeyi getirmektedir. Özellikle son dönemlerde turizm hareketine katılan insanların daha çok kültürel miras unsurlarını keşfetmeye yöneldiklerini, doğal ve otantik alanları deneyimlemek istediklerini söyleyebiliriz. Bu imkânlara sahip olan destinasyonlar bu çekici unsurları kullanarak turizm pazarından yeterince yararlanabilmekte ve gelişebilmektedir. Bu genellemeyi bütün destinasyonlar için yapmak zordur çünkü turizm çekiciliklerine sahip birçok destinasyonda gerekli şartlar oluşturulamadığından, yöre halkının turizme yönelik çalışmalara ağırlık vermemesinden, tanıtım, pazarlama, paydaşların sürece yeterince dahil edilmemesinden vb. sorunlardan kaynaklı gelişmeye açık olan bu alanların gerekli büyümeyi gösteremedikleri görülmektedir. Turizm paydaşlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda Gevaş ilçesinin de bu gelişmeyi sağlayamayan destinasyonlardan biri olduğunu sonucu ortaya çıkmıştır. Kültürel miras unsurları ve doğal çekiciliğin yanında yaz ve kış turizmi, kırsal turizm, dizi-film turizmi, sağlık turizmi gibi alternatif turizm çeşitliliğine de sahip olan Gevaş ilçesi kendine has yapısı ve dinamikleriyle Cittaslow (Sakin Şehir) olma potansiyeline sahip bir yerleşim yeridir. Fakat, sahip olduğu kültürel miras unsurları ve doğal çekiciliklerle insanların ilgisini çeken, turistlerin yoğun olarak ziyaret ettikleri, gelişmeye açık bir destinasyon olan Gevaş ilçesi, turizm pazarından hak ettiği payı alamamaktadır. Yapılan bu çalışmayla, ilçenin turizminde söz sahibi olan ve karar alma konumunda bulunan turizm paydaşlarının görüşleri alınarak, yörenin turizm pazarından hak ettiği payı alamamasının nedenleri, destinasyon sorunları ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Yapılan görüşmelerde Gevaş ilçesinin; Akdamar Kilisesi, İzzettin Şir Camisi, Halime Hatun Kümbeti, Selçuklu Mezarlığı, Hişet Kalesi, Saint Thomas Manastırı, Altınsaç Varis Mezrası Mevkii Kilisesi, Göründü Manastırı, Hasbey Şapeli, Kuzu/ Kuş Adası ve Şapeli (Gire Kavran), Bağlama Kilisesi, vb. dışında pek çok kilise, manastır, şapel ve mezarlık alanları bulunmaktadır. Kültürel miras unsurlarının yanında Akdamar Adası, Artos Dağı, İn Mahallesi, Altınsaç Mahallesi, Ağın Deveboynu Mevkii, Göründü

Sazlıkları, Kuzu/ Kuş Adası (Gire Kavran), Van Gölü Sahili gibi doğal güzelliklere ev sahipliği yaptığı ortaya çıkmıştır.

Gevaş ilçesi turistlerin ilgisini çekecek alternatif turizm potansiyeline sahiptir. Doğa yürüyüşleri (trekking), festival ve konser için uygun doğal alanlar, dağ tırmanışı, macera alanları, kelebek ve kuş gözlemciliği, kamp ve karavan faaliyeti, tekne gezileri, yamaç paraşütü, su sporlarına uygun sahil alanları, gastronomi, fauna ve florası, bisiklet etkinlikleri için uygun alanlar, foto safari, kültürel, geleneksel ve folklorik öğeler vb. alternatif turizm olanakları da sağlayabilmektedir.

Tarihi eskilere dayanan Gevaş ilçesi, pek çok medeniyete yurtluk yapmış dolayısıyla da bu kültür ve uygarlıkların izlerini, dokusunu içinde barındırarak günümüze ulaştırmıştır. İlçede İslam dönemi eserlerinin yanısıra Hristiyanlık mimarisine ait (kilise, manastır, şapel, mezarlık alanları vb.) mekânlar bulunmaktadır. Yaptığımız saha araştırmasında gördük ki bazı tarihi yapıların bütünlüğü korunsun da genel olarak bu yapılar ciddi bir tahribatla karşı karşıya kalmıştır. Bu yıkım ve tahribat çevresel etkenlerden kaynaklı olduğu gibi insanlar tarafından bu alanların bilinçsizce ve özensizce kullanılması sonucu oluştuğunu da söyleyebiliriz. Yine İzzettin Şir Cami'sinde yapılan restorasyon çalışmaları aslına uygun yapılmadığından tarihi yapının bütünlüğü ve kendine has özellikleri kaybolmuştur. Anadolu mimarisinin önemli eserlerinden olan Halime Hatun Kümbeti'nin arka kısmına inşa edilen ve tarihi yapının silüetini bozan yurt binasının yıkılması, umut verici bir gelişme olup tarihi kümbetin çevresel bütünlüğü de korunmuştur. Kültürel miras unsurları açısından önemli bir konumda olan Gevaş ilçesinin bu zenginlikleri, turizm çekicilikleri korunmalı, aslına uygun şekilde onarılarak geleceğe kazandırılmalıdır.

Görüşmeler sonucunda ilçenin önemli sorunlarından bir tanesinin tanıtım eksikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Kültürel miras unsurları ve doğal çekicilikleriyle önemli bir destinasyon olan Gevaş ilçesinin, yeterince tanıtılamadığı paydaşlar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Tanıtımın sadece Akdamar Adası ve Kilisesi ile sınırlı olduğu ilçenin kendine has yapısı ve çekiciliklerinin yeterince ön plana çıkarılmadığı ortaya çıkmıştır. Oysaki Gevaş ilçesi kültürel miras unsurları ve doğal çekiciliklerinin yanı sıra gastronomisi, (Helise, Keledoş, Tırşık, Ayran Aşı, Tandırda Van Balığı, Pişirok, Cırbır, vb.) yöresel yemekleriyle, Van Kahvaltısıyla (Otlı peynir, kavut, murtuğa, yayık tereyağı, cacık, tandır ekmeği vb.) gelenek görenekleri ve folklorik öğeleriyle (Bablekan, kelekvan, gırgırani, koçeri, tekayak, dokuzlu, sincane vb.) unutulmaya yüz tutmuş oyunları, el sanatları ve çorap örmeciliğiyle benzersiz

özellikler barındırdığı fakat bu çekiciliklerin turizm açısından yeterince tanıtılamadığı ortaya çıkmıştır. Yine ilçe tanıtımı için gerekli olan turizm, işletmelerinin ve esnafın önemli gelir elde ettikleri festival ve konserler türü faaliyetlerin yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bazı paydaşlar düzenlenen festival ya da konserlere müdahale edilmemesi ve bunun turizm açısından değerlendirilmesi gerektiğini belirtirken, bazı paydaşlar festivallerde ilçenin hassasiyetlerini göz önünde bulunduran, ilçenin kültürünü yansıtan yöreye has çekiciliklerin yer aldığı konser ya da festivallerin düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak festival ve konser türü etkinliklerin yapılmasının ilçenin tanıtımında ve gelişmesinde etkili olacağı ortaya çıkmıştır.

Yapılan araştırma ve elde edilen bulgular neticesinde; ilçenin sahip olduğu turizm çekiciliklerini turizm pazarlaması kapsamında yeterince değerlendiremediği bunun sonucunda da Gevaş'ın turizmden hak ettiği ölçüde yararlanmadığı ortaya çıkmıştır. Yine pazarlama karması içinde değerlendirilen üründen tutundurmaya ve dağıtımına kadar geniş bir alanda çalışmanın yapılması gerektiği tespiti yapılmıştır. Gevaş ilçesinin yaşadığı problemler, alt yapı ve üst yapı sorunları, nitelikli eleman çalıştırılması sorunu, turizm amaçlı yapılan hizmetlerin yetersizliği, ulaşım, konaklama, işletme, eğlenme ve dinlenme tesislerin yetersizliği ön plana çıkan sorunlar arasındadır. Turizm hareketine katılan insanların destinasyon seçimini etkileyecek bir çok faktör bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de film ve dizi turizmidir. Filmlerde kullanılan mekanlar ve film çekimlerinin yapıldığı alanlar izleyiciler tarafından merak edilmekte ve oraları deneyimleme isteği uyandırmaktadır (Yılmaz, H., Yolal, M. vd. 2008, s.175-192). Yine O'Connor vd.(2006) tarafından yapılan araştırmaya göre izlediği film ya da dizinin etkisiyle her beş kişiden biri bu mekânları ziyaret etmektedir. Turizm paydaşlarının sıklıkla dile getirdiği konulardan bir tanesinde, Gevaş'ın ilçede çekimi yapılan filmlerle tanıtım ve turizm pazarlaması anlamında önemli fırsatlar yakaladığı fakat bunu turizm pazarlaması açısından değerlendiremediğidir. Yönetmenliğini Yılmaz Erdoğan ve Ömer Faruk Sorak'ın yaptığı, senaryosunu da Yılmaz Erdoğan'ın yazdığı 70'li yıllarda televizyonla tanışan köy halkını anlatan Vizontele filmi ile yine 80'li yılları konu alan 2004 yapımı Vizontele Tuuba filmleri Gevaş'ta çekilmiştir. İlk iki yıl boyunca korunan film seti yerli ve yabancı turistler tarafından yoğun olarak ziyaret edilmiştir. Sonrasında gerekli özen gösterilmediğinden ve set yeterince korunamadığından büyük hasar görmüştür. İlçede etkili olan sert rüzgarlar neticesinde korunaksız kalan film seti tamamen yıkılmış ve harabeye dönmüştür (Sabah, 2005). İlçenin gelişmesinde, ziyaret

edilmesinde önemli bir yeri olan ve turizm pazarlaması kapsamında etkili bir şekilde kullanılacak güçlü bir çekici unsur böylelikle kaybedilmiştir.

Bir turistik destinasyonun gelişmesi ve büyümesi yörenin, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmesini de beraberinde getirir. Bu noktada turizmde söz sahibi olan, turizmin gelişmesinde aktif rolü bulunan yerel paydaşlara büyük sorumluluk düşmektedir. Yaptığımız çalışmada görüşülen turizm paydaşları ya da yerel paydaşların belli bir turizm bilincine sahip olduğu görülmüştür. Fakat ilçede turizm paydaşlığının ne olduğu, paydaşların sorumluluklarının neler olduğu ya da ilçe turizmine nasıl katkı sağlayacaklarına dair çoğunun bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. Bu güne kadar ilçe turizmiyle ilgili karar alma süreçlerine dahil edilmediklerini belirten paydaşlar, ilçede turizmle alakalı gerçekleşecek her çalışmadan doğrudan etkilendiklerini fakat çalışma öncesinde çalışmaya katkı sunamadıklarını belirtmişlerdir. Gevaş'ın kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm pazarlamasında etkili bir şekilde tanıtılması gerektiğini bunun hangi çekicilikler üzerinden yapılması gerektiğini de söyleyen paydaşlar, turizmin gelişmesi için ellerinden geleni yapmaya hazır olduklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Yerel paydaşlar Gevaş'ın turizm çekiciliklerinin turizm pazarlaması kapsamında değerlendirildiğinde, ilçenin gelişeceğini, istihdamın artacağını ve buna bağlı olarak da refah düzeylerinin yükseleceğinin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Tüm paydaşlar onları bir araya getirecek bir çalışmanın yapılmasının gerekliliğine ve bunun sürdürülebilir turizm politikası belirlemek için gerekli olduğuna inanmaktadır. İlçe turizminde söz sahibi olan yerel paydaşların karar alma ya da turizm politikası belirleme sürecine dahil edilmedikleri bunun sonucunda da kendilerini turizm paydaşlığının dışında hissettikleri görülmüştür. Yine de ilçede turizmin gelişmesi, ilçenin turizm pazardan hak ettiği şekilde yararlanması için sürdürülebilir bir turizm anlayışla ellerinden gelen katkıyı sunmaya ve işbirliği yapmaya hazır bir paydaş grubu olduğunu söylemek mümkündür.

Büyümeye ve gelişmeye açık destinasyonlardan biri olan Gevaş'ın sahip olduğu kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin destinasyon pazarlaması kapsamında değerlendirilmesi yine çalışmanın sonuçları doğrultusunda, paydaşların önerileri, saha çalışması ve literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda ilçede turizminin gelişmesi ve hak ettiği seviyeye ulaşabilmesi için bazı genel öneriler sıralanmıştır.

- Gevaş'ta bulunan kültürel miras unsurları ve doğal çekicilikler turizm pazarlaması kapsamında aktif bir şekilde kullanılmalı ve bu alanların etkili bir şekilde tanıtımı yapılmalıdır.

- Gevaş'ın alt yapı ve üst yapı sorunları giderilmeli, konaklama, ulaşım ve turizm kapsamında faaliyet gösteren işletme, tesisler geliştirilerek turizme uygun hale getirilmeli bunların sayıları arttırılmalıdır.
- Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve o dönemden günümüze ulaşan İslam dönemine ait eserler ile Hristiyanlık mimarisine ait kilise, manastır, şapel ve mezarlık alanlarının iyi bir şekilde korunması, bu yapı ve alanların aslına uygun olarak restore edilmesi ve geleceğe, turizme kazandırılması önemlidir.
- İlçenin sahip olduğu, doğal ve kültürel yapıya zarar vermeden ev pansiyonculuğu geliştirilebilir, yerli ve yabancı turistler bahçeli evlerde misafir edilerek bu mekânlar turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilebilir.
- İlçenin kültürel, geleneksel öğeleri düğün, cenaze, folklor, eski oyunlar, çorap örmeciliği, halı, kilim dokumacılığı vb. değerler korunarak gelecek kuşaklara aktarılacak üzere yine turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilebilir.
- Van Gölü'nde yaşayabilen endemik bir tür olan İnci Kefal Balığı'nın her yıl nisan ve temmuz aylarında yumurtalarını bırakmak için tatlı suya yaptığı yolculuk ilçede pek çok noktada izlenebilmektedir. Bu yolculuğa şahitlik etmek ve bu anı ölümsüzleştirmek için balık göçünün izlenebileceği alanlar kurulabilir.
- İlçe sahiline yakın konumda olan Akdamar Adası ve Kilisesi ile Kuş/ Kuzu adalarının bulunduğu, en büyük mikrobiklerin yer aldığı ilçede, sualtı dalış eğitimleri verilebilir. Bu alanda yapılacak dalışlarla hem meraklıların sualtının gizemli dünyasını keşfetmesi sağlanabilir hem de bu alanlar dalış turizmine kazandırılabilir.
- İlçede faaliyet gösteren yiyecek-içecek işletmelerinin yöresel yemeklere yer vermemesi özellikle kültür turizmini olumsuz etkilemektedir. Yöresel yemek hizmeti sunacak işletmelere KOSGEB, İŞKUR vb. kuruluşlar tarafından verilecek teşviklerle ilçeyi ziyaret eden turistlere bu yöresel lezzetler tanıtılabilir ve tattırılabilir.
- Guinness Rekorlar Kitabına giren, tamamen doğal ve yerli ürünlerin sergilendiği Van Kahvaltısı ilçede sofralarda yerini alırken, bu alanda hizmet veren bir Kahvaltı Salonu bulunmamaktadır. Van Gölü'ne ya da Artos Dağı'na karşı kurulacak bu tür işletmelerin turizm pazarlamasına ciddi katkıları olacağı söylenebilir.

- Gastronomi alanında yapılacak çalışmalar yerel mutfağın tanıtımı için oldukça önemlidir. Bu alanda yöreye has yemeklerin sergilendiği yarışmalar ve gastronomi festivalleri düzenlenebilir.
- Urartulardan kaldığı bilinen ve büyük bölümü tahrip olmuş Hişet kalesi hem Van Gölü'ne hem de Artos Dağı'na hakim bir tepeye kuruludur. Bu tarihi alanda yapılacak arkeolojik çalışmalarla Hişet Kalesi ayağa kaldırılarak turizme kazandırılabilir. Böylelikle hem ilçenin tarihi hafızası canlanabilir hem de ilçeye hakim bir konumda bulunan tepeden, eşsiz manzaranın izlenmesi sağlanabilir.
- Gevaş'ta çekimleri yapılan, ilçenin tanınmasında ve gelişmesinde büyük katkısı olan, Vizonte ve Vizonte Tuuba filmlerinde kullanılan film seti gerekli hassasiyet gösterilmediğinden yıkılmıştır. Filmlerde kullanılan setin aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmesi hem filmlerde rol alan oyuncuların hem de filmi beğenerek izleyen binlerce kişinin bu mekânları yeniden ziyaret etmesi sağlanabilir. Aslına uygun şekilde yeniden kurulacak bu mekânlarda çeşitli organizasyonlar düzenlenebilir ve bu alanlar film turizmi kapsamında değerlendirilebilir.
- İlçeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin yaşadığı problemlerden bir tanesi de ilçede bulunan kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin neler olduğu ve bu mekânlara nasıl gidileceğiyle ilgilidir. Bu nedenle ilçenin, tarihi, kültürel ve doğal mekânlarıyla gastronomisinin, geleneksel değerlerin ve alternatif turizm seçeneklerinin görselleriyle birlikte yer aldığı farklı dillere çevrilmiş bir tanıtım kitabının hazırlanması yönünde çalışmalar yapılabilir.
- Bölgede farklı dönemlerde düzenlenen fuar, kongre, sergi vb. programlarda ilçenin sahip olduğu turistik çekicilikler ve yöreye has özellikler yerel paydaşlar tarafından etkili bir şekilde tanıtılabilir.
- İlçe turizminde söz sahibi olan yerel paydaşlar bu güne kadar bir araya gelmemiş ve ilçe turizmiyle ilgili ortak bir çalışmanın içinde yer almamışlardır. Bu nedenle ilçe turizminin gelişmesi için yerel paydaşlar (Yerel Yönetimler, Kumu Kurum ve Kuruluşlar, Üniversite, STK, Dernek Temsilcileri, Özel Sektör İşletmeleri, Turizm Yöneticileri ve Yatırımcılar) arasında gerekli olan koordinasyon ve iş birliği sağlanmalı yöre halkının da buna destek sunması gerekmektedir.
- İlçenin sahip olduğu kültürel miras unsurlarının, doğal ve alternatif turizm çekiciliklerinin turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmesi bu

kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılması ve tanıtılması amacıyla paydaşların bir araya gelerek, destinasyon sorunlarının ve çözüm önerilerinin masaya yatırılacağı bir çalıştayın düzenlenmesi ilçe turizminin geleceği açısından oldukça önemlidir.

- Turizme hareketlilik kazandıran, kültür turizminin önemli bir parçası olan festivaller turizmin tüm yıla yayılmasında oldukça etkilidir. Gevaş'ın tarihi, doğal, kültürel ve alternatif turizm çekicilikleri festival kapsamında değerlendirilebilir.
- Destinasyonların kendine has çekiciliklerine yönelik belli tarihlerde düzenlenen festivaller bu alanların birer simgesi ve ayrılmaz parçası olmaktadır. Paydaşlarında sıklıkla dile getirdikleri ve ilçede yapılmasını gerekli gördükleri Gastronomi, Yeşil Gevaş Fasulyesi, Organik Bal, Ceviz, Kayak, Yüzme, Badem Çiçeği, Ters Lale, Bisiklet, Doğa vb. festivallerin yapılması ilçenin tanıtımında ve turizmin gelişmesinde oldukça etkili olacaktır.
- Bir destinasyon eğer turizm alanında nitelikli işgücüne sahip değilse orada kaliteli hizmetten bahsetmek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında ilçede turizme yönelik hizmet veren işletme ve tesislerin nitelikli eleman çalıştırma sorunu bulunmaktadır. Hizmet kalitesini yükseltmek, memnuniyeti arttırmak için bu işletme ve tesislerde nitelikli personel çalıştırılmalı, mevcut personellerin de eğitim görmesi sağlanmalıdır.
- İlçe turizminde niteliği arttırmak için, Gevaş MYO Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü ile işletme ve tesis yöneticileri arasında yapılacak işbirliği oldukça önemlidir. Üniversitenin işletme ve tesislere sağlayacağı deneyimli insan kaynağı bunun yanında sektörün onlara sağlayacağı staj desteği ile uygulamalı derslere uygun alanların yaratılması ilçe turizminin sürdürülebilirliği açısından gereklidir.
- Hizmet sektörü olan turizmde ulaşım, müşteri memnuniyetini etkileyen önemli bir faktördür. Paydaşların görüşleri doğrultusunda, ilçede sunulan ulaşım hizmetlerinin oldukça zayıf ve yetersiz olduğu belirtilmiştir. Gevaş-Van arasında yolcu taşımacılığı yapan hat minibüslerinin belli bir kalkış saatlerinin olmayışı, Akdamar Adası ve Kilisesi'ne ulaşımı sağlayan Büyükşehir Belediyesi'ne ait otobüsün dört seferle sınırlandırılması ve ilçe merkezine uğramadan direk iskeleye taşımacılık yapması gibi sınırlılıklar, turizm hizmetinin kalitesini düşürmektedir.

- Van Gölü sahilinde yer alan Gevaş ilçesi, su sporları için uygun sahillere ve koylara sahiptir. İlçeye kurulacak, “Su Sporları Merkezi” suya dayalı turizmin gelişmesine katkı sağlayacak yine bu alanda ziyaretçilere sunulacak; yüzme, kürek, kano, dragon, yelken, su altı dalışı, su kayağı, temalı turlar vb. hizmetlerle bu alan cazibe merkezi haline gelecektir.
- İlçede sahil bandı ve bisiklet yolu projelerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Böylece insanların rekreasyon ihtiyacı giderilecek, sosyal ve kültürel aktivitelerin yapıldığı çekici bir alan yaratılmış olacaktır. Van Gölü sahilinde, tarihi ve doğal mekânların bulunduğu güzergâhta yapılacak bisiklet yolu ilçeye olan ilgiyi arttıracaktır.
- Gevaş’ın sahip olduğu turizm çekicilikleriyle cittaslow olma yolunda olduğu ve ilçenin mevcut durumda birçok kriteri doğal olarak tamamladığı yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu nedenle yerel paydaşların işbirliğiyle oluşturacağı planlama doğrultusunda geriye kalan ve fazla bütçe gerektirmeyen kriterlerin tamamlanmasıyla ilçe, turizmde hak ettiği seviyeye ulaşabilir.
- Pek çok kuş türünün yaşam alanı olan Göründü sazlık alanının eko turizm, ilgi turizmi kapsamında değerlendirilerek hem bu biyolojik çeşitliliğin korunması sağlanmalı hem de bu alanlarda belirlenecek rotalarla bu alana ilgi duyan ziyaretçilere alternatif faaliyet alanları oluşturulmalıdır.
- İlçenin önemli sportif faaliyetlerinin yapıldığı 3537 metre yüksekliğindeki Artos Dağı’nda trekking, koşu yarışları, tırmanış, yamaç paraşütü gibi faaliyetlerinin yanında, Artos Dağ’ı kış aylarında snowboard tutkunlarının ilgisini çeken önemli bir mekan haline gelmiştir. İlçe turizminin mevsimsellikten kurtulması, bu sportif faaliyetlerin yaygınlaşması için yerel paydaşlar tarafından çeşitli organizasyonlar düzenlenmelidir.
- Kış aylarında pistin uzunluğu ve farklı kategoride pist hizmetiyle kayak severlerin yoğun olarak ziyaret ettiği mekânlardan bir tanesi olan Abalı Kayak Merkezi’nin tanıtımı iyi yapılmalı ve burayı ziyaret eden yerli yabancı turistlerin ilçede kalmaları sağlanarak diğer turistik çekicilikleri deneyimlemelerine fırsat yaratılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aas, C., Ladkin, A. ve Fletcher, J. (2005). Stakeholder Collaboration and Heritage Management. *Annals of Tourism Research*, 32 (1) s.28-48.
- Abacılar, P. (2008). Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi “Boğaziçi Arnavutköy Örneği”. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Agaliotou, C. (2015). Reutilization of Industrial Buildings and Sites in Greece can Act as a Lever for the Development of Special Interest/Alternative Tourism. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. s.175- 291 -298.
- Ahunbay, Z. (2009). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınları, İstanbul.
- Ahunbay, Z. (2012). UNESCO Dünya Miras Listesi ve Miras Yönetimine Etkisi. D. Ü. Aksoy, içinde, *Kültürel Miras Yönetimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. s.125.
- Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yem Yayınları. İstanbul
- Akipek, S. (2001). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin Değerlendirilmesi. *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(4): s.13-39.
- Akten S., Akten M. ve Gül. A. (2008). Korunan doğal alanlarda bazı ziyaretçi yönetim modellerinin karşılaştırılması. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 23-27 Nisan 2008. Antalya.
- Aktan, C. ve Tutar H. (2006). *Organizasyonda Kural ve Kurumlar: Kurumsal Kültür*. içinde: C.C. Aktan, Kurumsal Kültür – Organizasyonlar. Kurallar ve Kurumlar- Ankara: SPK Yayını.
- Akkuş, M., Sarı, S., Ekmekçi, F. G. ve Yoğurtcuoğlu, B., (2021). The discovery of a microbialite-associated freshwater fish in the world's largest saline soda lake, Lake Van (Turkey). *Zoosystematics And Evolution*, 97 (1): s.181-189.
- Akça, S. (2017). Kültürel Miras Yönetimi; İstanbul Tarihi Yarımada Örneği Değerlendirme ve Öneriler. *İdealkent Dergisi*, s.22(8), s.577-596.

- Akşit, S. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erciyes Üniversitesi, Sayı:23, 2007/2 s. 441-460.
- Aktan, C. C. ve Tutar, H. (2007). Bir Sosyal Sermaye Olarak Kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6(20). s.1-11.
- Aktaş, G. (2007). Turizmde Destinasyon Pazarlaması, (Ed.). *Genel Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler*, Çeviren: Orhan İçöz, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Akpirinç, E. ve Mancı A.R. (2019). Yerel Halkın Kültürel Miras Farkındalığı ve Deneyimi: Şanlıurfa Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi* 3(2). s. 245-260.
- Akova, O. (2006). Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2, s.1-34.
- Akyıldız, N. A. ve Olğun, T. N. (2020). Somut Kültürel Mirasın Turizmle Canlandırılması Bağlamında Sürdürülebilir Anadolu Tarihi ve Geleneksel Yerleşim Alanlarının Değerlendirilmesi. *Journal of Applied Tourism Research* Vol. 1, No. 1, s. 1-16
- Akkılıç, M. E. (2002). Turizm Pazarlaması ile Oluşan Faydaların Tespiti ve Bu faydaların Turizm Aracı Kuruluşların Reklâm Faaliyetlerine Yansıtılmasının Önemi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Malatya.
- Akyıldız, N. A. ve Olğun, T. N. (2020). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Anadolu'da Tarihi Yerleşimlerin Korunması ve Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Millî Folklor*, Cilt: 16/, Sayı:128
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Gevaş Kasabası ve Fonksiyonları, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (15), s. 86-114.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Ankara: Detay yayıncılık
- Aldırmaz Akkaya, F ve Güngör, H. Y. (2016). Kemaliye (Eğin)'de Kültür ve Doğa Turizmi. 1. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Bildiri Kitabı. s. 148-157.

- Alhemoud, A. M ve Armstrong, E. G. (1996). "Image of tourism attractions in Kuwait", Journal of Travel Research, No: 34, s. 76–80.
- Alp, Ş. (2006). Doğal çiçek soğanları, terslale koruma önlemleri ve yetiştiriciliği. Doğal Çiçek Soğancıları Derneği, s. 2, 44.
- Araboğa, Y. (2018). Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı. Gaziantep Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Gaziantep.
- Ar, H. (2015). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Turist Rehberlerinin Rolü. Balıkesir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Balıkesir.
- Arı, Y. (2006). Ramsar Sözleşmesi'nin Doğa Koruma Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış. Doğu Coğrafya Dergisi, 11 (15), s. 275 - 302.
- Arıncı, P. C. (2002). Selçuk'ta Kültür Turizmi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir
- Armenski, Tanja, (2012). Gomezelj, Doris O.; Djurdjev, Branislav; Ćurčić, Nevena; Dragin, Aleksandra Tourism Destination Competitiveness between Two Flags, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 25.2, s.485-502.
- Armaitienė, A., Bertuzyte, R. ve Vaskaitis, E. (2014). Milli Parklarda Doğa Mirası Yönetimi ve Sağlık Turizminin Yeniden Düşünülmesi İçin Kavramsal Çerçeve *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 148(1). s,330-337 <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.050>
- Arslan, T. M. (2012). Kültürel Miras Alanlarında Sağlıklılaştırma ve Yenileme Süreçlerinin Değerlendirilmesi: Ankara Hamamönü ve Hacı Bayram Örnekleri. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Arslan, Y. (2005). Erdek ve çevresinin ekoturizm açısından değerlendirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı:13, s. 29-53.

- Arslan Kalay, H. ve Yıldız, S. (2017). Akdamar Anıt Müzesi'nin (Kilisesi) Tarihsel Süreçleri Ve Kültürel Miras Turizmi Açısından Önemi. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, vol.6, no.1, s.121-136,
- Arseven, A. (1993). Alan Araştırma Yöntemi. Ankara: Gül Yayınevi.
- Ashworth, G. (2003). *Heritage: Management, interpretation, identity*. London: Continuum Books Ashworth.
- Aslan, Z. ve Çokal, Z. (2016). Profesyonel Turist Rehberinin Kültürel Değerlere Katkısına İlişkin Turist Algılamaları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 4(1). s. 53-69.
- Aslan, Z. ve Ardemagni, M. (2006). *Introducing Young People to the Protection of Heritage Sites and Historic Cities*.
- Aslan, B. (2022). Van Gölü'nde Gerçekleşen Kazaların Hata Ağacı Analizi Ve Denizcilik Faaliyetleri. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Trabzon
- Aşur, F. (2017). “Van İli Gevaş İlçesi Peyzaj Değerleri Ve Ekoturizm Potansiyeli İlişkisi”. International West Asia Congress of Tourism Research, 28 Sept – 01 Oct, Van.
- Aşur, F. (2017). Van Kenti Yakın Çevresi Kıyı Alanı Örneğinde Sulak Alanlar ve Görsel Peyzaj Kalite Değerlendirmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 4(4) , 506-515.
- Atak, O., Tatar, S. ve Tunaseli, A. (2017). Kültürel Miras Oluşumunda Festivallerin Yeri ve Önemi: Fethiye Müzik Köyü Üzerine Bir Değerlendirme. *The Journal of International Social Research*, 52, s.1397-1409.
- Atay, L. (2003). Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi: İzmir.
- Avan, A. (2010). Konya'yı Kültürel Amaçlarla Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Satın Alma Karar Sürecinin Değerlendirilmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Afyonkarahisar

- Avcıkurt, C. (2009). Turizm Sosyolojisi, Ankara: Detay Yayıncılık, s.108.
- Avrupa Konseyi (1954). *Avrupa Kültür Anlaşması*. Paris.
- Ay, S. T. ve Fidan, K. N. (2013). Öğretmen Adaylarının “Kültürel Miras” Kavramına İlişkin Metaforları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (12), s. 1135-1152.
- Aydemir, B., Saylan, U. ve Aydoğmuş, F. (2014). “Turizmde Rekabet: Seyahat ve Turizm (T&T) Rekabet Edebilirlik Raporunda Türkiye’nin ve Avrupa’nın Değerlendirilmesi”, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 18(1):1-15.
- Aydın, İ. (1990). Açıklamalı turizm Terimler sözlüğü, Aydın.
- Aydın, M. (2018). Kültür sosyolojisinin temel kavramları. Kültür sosyolojisi. (Ed) Köksal Alver- Necmettin Doğan. Konya: Çizgi yayınları
- Aygül, Ö. (2021). Van Gölü Bölgesinde Faaliyet Gösteren Gemilerden Kaynaklı Egzoz Emisyonlarının Tahmini, İskenderun Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Hatay:
- Aylar, F. ve Zeybek, H. İ. (2018). Çorum İli Doğal Turistik Çekicilikleri Destinasyonuna Bir Katkı: Susuz (Güm Güm) Şelalesi. Konferans Sunumu. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara.
- Aysu, G. (2013). Kültürel Mirasın Korunması Sürecinin Yönetiminde Stratejik İletişim Yönetiminin Yeri. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi: İstanbul.
- Aytek A, Kişi Ö ve Güven A. (2014). Genetic Programming Technique For Lake Level Modeling. *Hydrology Research*, 45.4-5: s. 529-539.
- Aytekin, O. (2012). 2011 Van Depreminin Yöresindeki Kültür Varlıklarına Olan Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Life Sciences*, 1(1). s.1081-1090.
- Barakazı, M. (2015). Kültür Turizm Potansiyelinin Seyahat Acenteleri Bakış Açısından Değerlendirilmesi: Gaziantep İlinde Bir Araştırma. *Journal Of International Social Research*, 8(40).

- Baranaydın, D. (2016). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Karanlık Turizm: Yerel Turistlere Yönelik Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Barrère, C. (2015). Cultural heritages: From official to informal. City, Culture and Society.1-8.
- Baş, G. (2018) Gevaş Dilmetaş Köyü Mezarlığı ve Mezar Taşları, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (39), s. 323-348.
- Başak, M.A. (2008). Gevaş Mezar Taşları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Van
- Batmaz, N.Y. ve Biçici, G. (2021). Türkiye’de Somut Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırıkkale-Delice Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 4(1).
- Baysal, K. ve Yıldırım Saçılık, M. (2018). Kırsal Turizm ve Kalkınma Etkileşiminde Bodrum Yerel Halkının Turizm Algısının Belirlenmesi. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 5(25), 2428-2440.
- Baytar, İ ve Bozkoyun, M. (2021). Gevaş İlçesinin Turizm Kaynakları ve Cittaslow Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 123, s. 331-349
- Bayer M. Z. (1993). Milli parklar ve Türkiye açısından önemi, alınması gerekli önlemler. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (6): s. 22-25
- Bayezit, R (2019). Van Gevaş Yöresi Anlatı Geleneği (Hikaye-Masal). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Van.
- Beerli, A ve Martin, J. D., (2004). “Factors influencing destination image”, *Annals of Tourism Research*, Vol: 31, No: 3, 657-681.
- Berkes, F. ve Kışlalıoğlu, M. (1990). Ekoloji ve Çevre Bilimleri, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Bilgiç, İ. (2007). Sakarya Yaylalarının Turizm Açısından Pazarlanabilirliği. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Sakarya.
- Bingöl, S. (2016). Kırsal Turizmde Ziyaretçi Motivasyonlarının Belirlenmesi: Gevaş Örneği. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.
- Birdir, K. ve Akgöl, Y.(2015). Gastronomi turizmi ve Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi. *İşletme ve İktisat Dergisi*, s. 57-68.
- Bozkoyun, M. ve Elmastaş, N. (2019). Hoşap Çayı Havzası’nın Turizm Kaynakları ve Bu Kaynakların Planlamasına Yönelik Öneriler. F. Alaeddinoğlu, S. Özer, S. Şahin & H. Arslan Kalay (Ed.). *Turizm Araştırmaları*. Paradigma Akademi.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21(1), s.97-116.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of future, *Tourism Management*, vol. 21, s. 167-176.
- Burkart, A. J. ve Medlik, S. (1981). *Tourism past, present and future* (Second Edition). London: Heinemann Yayınevi.
- Byrd, E.T., Bosley, H. E. Ve Dronberger, M.G. (2009). Comparisons of Stakeholder Perceptions of Tourism Impacts in Rural Eastern North Carolina. *Tourism Management*, 30 (5). s. 693–703.
- Byrd, E.T. (2003). An Analysis of Variables that Influence Stakeholder Participation and Support for Sustainable Tourism Development in Rural North Carolina. Degree of Doctor of Philosophy, North Carolina State University, Parks Recreation and Tourism Management, North Carolina
- Can, M. (2009). Kültürel Miras ve Müzecilik Çalışma Raporu. teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/1279_muserrefcanpdf.pdf?0 (24.12.2021).
- Ceballos-Lascurain, H.(1996). Tourism, Ecotourism And Protected Areas. Gland. Switzerland.

- Cengiz, F. (2012). Üçüncü Yaş Turistlere Yönelik Turistik Ürün Analizi; Alanya Uygulaması. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Antalya.
- Ceran, Y. (2005). Türkiye’de Sulak Alanların Korunması ve Yönetimi Çalışmaları, s.11-15, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*, 8-10 Eylül, Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- Cole, S. (2007) Beyond Authenticity And Commodification. *Annals of Tourism Research*, Vol. 34.
- Collin, P. H. (2004). *Dictionary of Environment & Ecology*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Clon, K. S. ve Olsen, M. D. (1 990). Applying the Strategic Manageineni Process in the M anagement of Tourism Organization, *Tourism Managemem*. September: 206-2 1 3.
- Chape, S., Harrison, J., Spalding, M., and Lysenko, I. (2005). Measuringtheextentandeffectiveness of protectedareas as an indicatorformeeting global biodiversitytargets. *PhilosophicalTransactions of TheRoyalSociety BBiologicalSciences*, 360(1454), s. 443-455.
- Chi, C. ve Qu, H. (2008). Examining the Structural Relationships of Destination Image, Tourist Satisfaction and Destination Loyalty: An Integrated Approach, *Tourism Management*, 29, s. 624-636.
- Coşgun, M. (2012). Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu. *Yaşam Bilimleri Dergisi*. 1. 1. s. 837-850.
- Creswell, J.W. (2003).*Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Second Edition, California: Sage Publications.
- Crouch, G. I. (2011). Destination Competitiveness: An Analysis of Determinant Attributes, *Journal of Travel Research*, 50 (27), s.27-45.
- Cuneo, P. (1988). *Architettura Armena*, Roma: Printed in Italy.

- Çakırca, D. (2015). Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (MÜSBİD).s. 31-31 Tunceli.
- Çal, H. (1990). Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*. s.16
- Çavuşoğlu, E. (1995). Van Gevaş Halime Hatun Kümbeti, Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu, Van.
- Çavuşoğlu, F. ve Avcıkurt, C. (2021). The relationship between personal traits, travel motivation, perceived value and behavioral intention of tourists participating in adventure activities, *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 11 (2), s. 391 – 415
- Çelepi, M. S. (2016). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), s.15-35.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 87, s. 181-190.
- Çiftçi Y, I., Alkeveli M.A ve T, Yeşilova, Ç. (2008). Van Gölü Havzasının Çevre Jeolojisi. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 32(2): s. 45-77.
- Çilingiroğlu, A. (1997). Urartu Krallığı Tarihi Ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları. İzmir, s. 12
- Çokişler, N., Arslan, A. ve Çokişler, E. (2016). Silahlı Çatışmaların Somut Kültürel Miras Üzerindeki Etkilerinin Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi. Pamukkale Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (24).
- Çolak, N. İ. (2015). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku. Güncellenmiş ve Genişletilmiş II. Baskı. On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Çolak, A. H. (2001). Ormanda Doğa Koruma, Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara
- DAKA,(2016).<https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/gevas.pdf>

- Dann, Graham M.S., (1996). 'Tourist Images of a Destination – An Alternative Analysis', Daniel Fesenmaier, Joseph O'Leary and Muzaffer Uysal (ed.), Recent Advances in Tourism Marketing Research, s. 41-55.
- Dann, Graham M. S. (2000). 'Push-Pull Factors' in Jafar Jafari and Honggen Xiao (ed.), Encyclopedia of Tourism, Routledge, London, s. 477.
- Danulat, E., Selcuk, B., 1992. Life history and environmental conditions of the anadromous *Chalcalburnus tarichi* (Cyprinidae) in the highly alkaline Lake Van, Eastern Anatolia, Turkey. *Arch Hidrobiolgy*, 126 (1): s. 105-125.
- Davras, G. M. (2020). Classification of winter tourism destination attributes according to three factor theory of customer satisfaction. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 1-21.
- Değirmenci, T. ve Köşklük Kaya, N. (2020). Somut ve Somut Olmayan Değerler ve Bir Yerin Miras Niteliğine Katkısı: UNESCO Dünya Miras Alan Örnekleri," *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, no.6, s. 20-34
- Demiroğlu, O. C. (2006). Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi Bağlamında PrinkipoPalace (Büyükada Rum Yetimhanesi) İçin Uygulanabilir Bir Yatırım Projesi Önerisi, *Türkiye Turizm ve Yatırımcıları Derneği* "Barlas Küntay Turizm Araştırma Ödülü", İstanbul.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı. Nobel Yayın Dağıtım, s. 86, Ankara
- Demir, Ş. (2010). Çekici Faktörlerin Destinasyon Seçimine Etkisi. Dalyan örneği. *Ege Akademik Bakış* 10(3), s. 1041-1054.
- Demirayak, F. (2002). Biyolojik çeşitlilik-doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınma, VIZYON 2023 Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Sürdürülebilir Kalkınma, TUBITAK.
- Demirci, G. (2019). Kültürel Mirasın Aktarılmasında ve Korunmasında Yerel Toplumun Etkisi: Bergama Örneği. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Antalya.

- Demirel, Ö. ve Pirselimoglu, Z. (2010). “Kırsal Turizm Kapsamında Yayla Turizm Planlama Politikası: “Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği” *Peyzaj Mimarlığı 4. Kongresi,2010*, Selçuk, İzmir. s. 201-211.
- Denizer, D. (1992). Turizm Pazarlaması, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Doğan, S. (2016). Gevaş (Van) İlçesinde Yöresel Olarak Taze Tüketilen Bazı Yabancı Bitkiler Ve Besin Değerlerinin Belirlenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi: Van
- Doğan, H. Z. (1987). Turizmin Sosyokültürel Temelleri. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu. Aydın.
- Doğanay, S. (2003). Coğrafi Özellikleri Açısından Altındere Vadisi Milli Parkı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 10, Konya.
- Doğaner, S. (2003). Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması. *E.Ü. Coğrafya Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre ve Koruma Sempozyumu*. 16-18 Nisan 2003, İzmir.
- Doğaner, S. (1985). Turizmde doğanın önemi ve Türkiye’de doğayı koruma çalışmaları. *İÜ Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, 2(2): s. 117-124.
- Dışişleri Bakanlığı, (2009). <https://www.mfa.gov.tr/kuresel-isinma-bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-ve-kyto-protokolu>
- Dışişleri Bakanlığı, (2022). Ülkemizin Taraf Olduğu Başlıca Çevre Anlaşmaları. <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Anlasmalar.pdf> Erişim Tarihi: 27.02.2022.
- Dilek, S.E (2020). Kültürel Miras Turisti ve Tipolojisi. s. 35-50. Editör: M.. Gümüş ve S.E. Dilek. Kültürel Miras ve Turizm (Disiplinlerarası Yaklaşım), Detay Yayıncılık, Ankara.
- Dincer F., Ertuğral M. S. (2000). Kültürel Mirasın Korunması ve İstanbul İlindeki Tarihi Yapıların Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Deneme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, s. 70-11

- Dinç, C. (2020). Van İli Gevaş İlçesinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Artvin.
- Dugulan, D. Balaure, V. Ioana Cecilia Popescu ve CĂflin Veghay, (2010). Cultural Heritage, Natural Resources And Competitiveness Of The Travel And Tourism Industry In Central And Eastern European Countries," *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, Faculty of Sciences, "1 Decembrie 1918" University, Alba Iulia, vol. 2(12), pages 1-
<http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1220102/26.pdf>
- Durmaz, E. (2019). Savaşların Kültürel Miras Üzerindeki Etkisi: Suriye Örneği. Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Durmuş A. ve Adıgüzel Ö. (2014). Van İlinin Ornito-Turizm (Kuş Turizmi) Potansiyeline Sahip Sulak Alanları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van Turizmi Geleceğini Arıyor Çalıştayı, Nisan 2014, Van.
- Düzen, H. (2011). Van Gölü Su Seviye Değişimlerine Hidrojeolojik Yaklaşım. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Van.
- Düzgün, E. (2021). Pandemi Sonrası Yeni Turist Tercihi: Glamping Turizmi. Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.
- Driscoll, A., Lawson, R. ve Niven, B. (1994). Measuring Tourists' Destination Perceptions, *Annals of Tourism Research*, 21 (3): s. 499–511.
- Drost, A. (1996). Developing sustainable tourism for world heritage sites. *Annals of Tourism Research*, 23(2). s. 479-484.
- Dwyer, L. ve Kim, C. (2003). Destination Competitiveness: Determinants and Indicators, *Current Issues in Tourism*, 6 (5) s. 369-414.
- DKMP, (2014). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2014/metaveri2014.pdf>

- Ellialtı, Y. (2009). Ürün Özellikleri, Görece Ürün Kalitesi ve Tüketici Etnosentrizminin Yerli Ürün Satın Alma Eğilimine Etkisi: Kozmetik Sektöründe Bir Uygulama, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: *Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi*(15) s. 51-59.
- Emekli, G. (2003). Kültürel Mirasın Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, İzmir. s. 43-49).
- Eppich, R. ve Grinda, JLG. (2019). Somut kültürel miras alanlarının sürdürülebilir finansal yönetimi, *Kültürel Miras Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Dergisi* , Cilt. 9 No. 3, s. 282-299. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-11-2018-0081>
- Er, Ö. ve Bardakoğlu, Ö. (2016) Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*17(2): s. 95-111.
- Erdem, D. ve Gülcan, B. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Aile İçi Rekreatif Etkinliklerde Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Unsurlarının Üstlenebileceği Rol. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 24 (2), s. 192-215.
- Ersay Yüksel, A. (2021) Osmanlı Müzeciliğinin İşleyişine bir Örnek: Müze-i Hümayûn Kurşun Mühür Kataloğu, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), s.212-238
- Eren, S. ve Dinç, T. E. (2021). Kültürel Miras Turizminde Somut Varlıklara Yönelik Koruma Stratejileri: Eskişehir Yazılıkaya Anıtı Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4).
- Ertürk, H. (1996). Çevre Bilimlerine Giriş. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, No:10, Bursa.
- Eynalov, H. & Mammadov, R. (2013). The development of ecotourism in the world: Azerbaijan case. Paper presented at the 8th. *Silk Road International Conference: "Development of Tourism in Black and Caspian Seas Regions"*, Tbilisi-Batumi, Georgia

- Felsenstein, D. ve Fleischer, A. (2003). LocalFestivalsandTourismPromotion: The Role of Public Assistance andVisitorExpenditure. *Journal of Travel Research*, May, 385-392.
- Fenitra, R.M., Premananto, G.C., Sedera, R.M.H., Ansar, A. ve Nisful, L. (2022).Turizm bağlamında çevreye karşı sorumlu davranış ve Bilgi-İnanç-Norm: Destinasyon türlerinin düzenleyici rolü *International Journal of Geoheritage and Parks*, Cilt 10, Sayı 2, s. 273-288
- Genç, V. (2020). Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi. s. 5-22. Editör: M.. Gümüş . ve S.E. Dilek. Kültürel Miras ve Turizm (Disiplinlerarası Yaklaşım), Detay Yayıncılık, Ankara.
- Genç, V. ve Seven, E. (2020). Kelebek Gözlemciliği ve Türkiye'nin Kelebek Turizm Potansiyeli. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 3064-3081.
- Giritlioğlu, İ. Armutçu, B. ve Düzgün M. (2016). Geleneksel Gaziantep Mutfağının Kuşaklararası Bilinirliğine Yönelik Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 17. s. 126-138.
- Goeldner, C.R. ve Ritchie, J.R.B. (2009). *Tourism: principles, practices, philosophies*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Goeldner, Charles R; Ritchie, J. R. Brent. (2009). *Tourism=Principles Practices Philosophies*, Eleventh Edition, John Willey & Sons, Inc., New Jersey. Kusen, Eduard (2010). A System of Tourism Attractions, *Tourism Review*, 58 (4), s.409-424.
- Gossling, S. (2002). Theconsequences of tourismforsustainablewateruse on a Tropical Island: Zanzibar, Tanzania. *Journal of Environmental Management*, 6 (12). s. 179-191.
- Gögebakan, Y. (2011). Ülkemizde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasının Mimari ve Kent Ölçeğinde Yansımaları. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Malatya: s 189-210.
- Gunn, A. C. ve Var, T. (2002). *TourismPlannig, Basics, Concepts, Cases*, (4thEd.). New York: RoutledgeTaylor&FrancisGroup.

- Gülbahar, O. (2009). 1990' lardan Günümüze Türkiye' de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14 (1). s. 151-177.
- Gülde, E. (2017). Kültürel Mirasın Korunması İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Ders Kitabı a.g.e., s.73-75
- Güler, M.Ç. (2022). Rusya-Ukrayna Krizinin Savaşa Evrilen Süreci. SETA Perspektif, 331, s. 1-3
- Gülertekin Genç, S. (2020).Günümüzde Geçmiş Pazarlamak: Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Pazarlanması. s. 95-116. Editör: M.. Gümüş . ve S.E. Dilek. Kültürel Miras ve Turizm (Disiplinlerarası Yaklaşım), Detay Yayıncılık, Ankara.
- Gümüş, M. ve Dilek, N. K. (2016). Turizm hareketlerinin sınıflandırılması ve turizmin gelişmesini etkileyen unsurlar. O. Emir (Ed.), *Genel turizm bilgisi* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları. s. 20-44.
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. *ERDEM*, 75, s. 99-120.
- Güneş, A. M. (2011). Dünya Mirası Sözleşmesi'ne Kısa Bir Bakış. *İstanbul Barosu Dergisi*, 85(6): s.141-158.
- Güney, Ç. (2000). Akdamar Adası ve Kilisesi, *Travel Dergisi*, Sayı 50, İstanbul.
- Gündoğdu, S. ve Ünal, Z. G. (2016). Güvenlik Sorunlarına Bağlı Gelişen Zorunlu Toplu Göçlerin Tarihi Çevre Üzerindeki Etkisi. 3. Uluslar arası Çevre ve Ahlak Sempozyumu. Alanya.
- Gündüz, Y. (2016). Kültürel Miras Açısından İnanç Turizmi: Türkiye Örneği. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Gülbüz, A., Nurettin, A. ve Apak, Ö. C. (2019) Kış turizminin sürdürülebilirliği kapsamında seyahat acentası yöneticilerinin bakış açısı: Kayseri örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 35-46.

- Gürçayır, T. S. (2011). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma, *Milli Folklor Dergisi*. (92). s. 5-12.
- Gürpınar, E. (2000). Kültür ve tabiat varlıklarını koruma üzerine. *I.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 23, 185-193.
- Güven, V. N. (2006). Uygulamalı Halkbilimi Açısından Antalya ve Çevresi Kültür Turizmi ve Kültür Animasyonları. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Güvenç, B. (2002). *İnsan ve Kültür*. (9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güzeloğlu, S. (1996). Tanrı Haldi'nin Başkenti, Van ve Çevresine Tarihi ve Arkeolojik Bir Bakış, İstanbul. s. 53-54
- Güzeloğlu, S. (1989). a.g.e., s.53, Gönül Öney, Akdamar Kilisesi, Ankara, 1989, s.1-3
- Hacıoğlu, N. (2008). *Turizm Pazarlaması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hacıoğlu, N. (2000) Turizm Pazarlaması, Vipaş A.Ş. Bursa.
- Hakan, Ö. (2019) Gevaş'ta Bulunan Kültür Varlıkları Üzerine Bir Değerlendirme Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Van
- Haila, Y. ve Levins, R. (1992). *Humanity and Nature, Ecology, Science and Society*, London: Pluto Press.
- Honigman, E. (1970). Bizans Devletinin Doğu Sınırı, İstanbul, s. 168.
- Hosseini, K., Stefaniec, A. & Hosseini, S. P. (2021). World Heritage Sites in developing countries: Assessing impacts and handling complexities toward sustainable Tourism. *Journal of Destination Marketing & Management*, 20, 100616.
- Huh, J. Uysal, M. ve McCleary, K. (2006). Cultural/heritagedestinations: Touristsatisfactionand market segmentation. *Journal of HospitalityandLeisure Marketing*, 14(3). s. 81-99

- Huh, J. (2002). *Tourist Satisfaction With Cultural/Heritage Sites: The Virginia Historic Triangle. The Faculty Of The Virginia Polytechnic Institute And State University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Science In Hospitality And Tourism Management, Virginia.*
- ICOMOS,(1964). *International Congress of Architects and Technicians Of Historical Monuments, Venice Charter. Venice.*
- ICOMOS, (1999). (International Council on Monuments and Sites). *Cultural Tourism Charter. Paris: ICOMOS.*
- IUCN. (2001). IUCN Kırmızı Liste Sınıfları ve Ölçütleri (Ver.3.1) http://www.iucnredlist.org/documents/2001RedListCats_Crit_Turkish.pdf (Erişim Tarihi: 15/01/2022)
- İçöz, O., Var, T. ve İhan, İ. (2002). *Turizm planlaması*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- İpar, M., S. ve Doğan, M. (2013). “Destinasyonun Turist Açısından Önem-Memnuniyet Modeli İle Değerlendirilmesi: Edremit Üzerine Bir Uygulama”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), s. 129-154
- Johannot-Gradis C. (2015). Geçmiş geleceğe için korumak: Silahlı çatışmalarda hukuk somut ve somut olmayan kültürel mirası nasıl korur? Uluslararası Kızıl Haç İncelemesi. Cambridge Üniversitesi Yayınları; 2015;97(900): s. 1253–75.
- Kaçmaz, S. (2021). Örgütsel Sosyalleşme ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Van İlinde Faaliyet Gösteren Otel İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma. Van Yüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Van
- Kalay, A. H. (2017). Bir Kültürel Miras Varlığı Olarak Gevaş İlçesinde Geleneksel Çorap Örmeciliği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 35, 369-392.
- Kalaycı, M. ve Özçatalbaş, O. (2021). Kültürel Mirasın Kırsal Turizm Bakımından Önemi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi-IRTAD*,

- Kan, E.(2019). Burdur Kent Ormanı ve Çevresinin Alternatif Turizm Çekicilikleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Burdur.
- Kanbur, M. N. (2007). Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurtdışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İzmir.
- Karadeniz, N. (2007). Islak alanlar ve Ülkemizdeki Durumları, Flora turizmi Eğitim Programı, 20 Nisan-09 Mayıs. Erzurum
- Kardeş, N. (2018). Sakarya İlinin Eko Turizm Açısından Pazarlanabilirliği: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Sakarya.
- Karaca, Y. (2018). Van Gevaş Altınsaç (Ganjak) Köyü Kiliseleri; Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yıl: 5, Sayı: 17, Haziran 2018, s. 126-169
- Karaca, Y. Ş., Akkuş, G., Şahbudak, E. ve Işkın, M. (2017). Kültürel Miras Farkındalığı: Cumhuriyet Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama Çalışması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 9(16). s. 86-100.
- Karaca, Y. (2016). Van Yedi Kilise Manastır Mimari Plastik Süslemelerdeki Kuş Figürleri, XX. Uluslararası Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Sakarya. 2-5 Kasım.
- Karaca, Y.(2010). *Van-Gevaş Saint Thomas (Ganjak) Manastırı*. VI. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, 09-11 Haziran –Erciş. s. 153-159
- Karaca, C. (2007). Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar, *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), s.1-19
- Karaduman, H.(2004). Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi, Belgeler, Cilt:25, Sayı:29, Ankara, s.73-89

- Karasakal, S. (2019). Destinasyon Çekicilikleri Üzerine Bir Literatür Taraması: Türkiye, İspanya ve Yunanistan Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22 (1): s. 225-245.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar-İlkeler-Teknikler. 20.Baskı, Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karaşahin, H. (2021). *Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirlik* (Ders Notu). Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi. s. 3-4
- Kartal, N. (2020). Van /Gevaş'ta Geçiş Dönemleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Van.
- Kaul, R. N. (1985). Dynamics of Tourism: A Trilogy (Vol: 111). Transportation and Marketing, New Delhi: Sterling Publishers.
- Kavak, B., Eryiğit, C. ve Tektaş, Ö. Ö. (2016). Pazarlamada ürün: uygulamalar ve örnek olaylar. Ankara. Siyasal Yayınevi.
- Kaya, F., Cankul, D. ve Demirci, B. (2013). Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Akdamar Kilisesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24): s. 13-24.
- Kayserili, A. (2016), Kültürel Miras Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: Bir İpekyolu Şehri Erzurum, Uluslararası İpekyolu Kültür Diyalogu Sempozyumu Kitabı, Erzurum. s. 265-269.
- Khadaroo, J. ve Seetanah, B. (2008). The Role of Transport Infrastructure in International Tourism Development: A Gravity Model Approach, *Tourism Management*, 29, s. 831-840.
- Kozak, N. (2014). *Turizm Pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Kozak, M. (2014). Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayımlar Teknikleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. Tören, E. ve Demiral, G. N. (2012). Eskişehir'in Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), s. 69-88.

- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2006). *Genel turizm ilkeler ve kavramlar* (6.baskı). Ankara. Detay Yayıncılık.
- Kodaş, D., Sü Eröz, S. (2012) Kırsal Turizm İle Kültürel Turizmin Bütünleşmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14 (22): s.169-174
- Koday, S., Kaymaz, H. ve Kaya, G. (2018). Kuzalan Tabiat Parkı'nın Doğa Turizm Potansiyeli (Dereli-Giresun). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37, s. 124-143.
- Kılıç Yıldız, Ş. (2010). Kültürel Miras ve Koruma Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi: Ankara
- Kış, P. Selin, S. Cervený, L ve Bricker, K. (2020). Açık Hava Rekreasyonu, Doğaya Dayalı Turizm ve Sürdürülebilirlik. 12, 81. <https://doi.org/10.3390/su12010081>
- Kızılırmak, İ. (2006). Türkiye’de düzenlenen yerel etkinliklerin turistik çekicilik olarak kullanılmasına yönelik bir inceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, s.181-196.
- Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). "Kültürel Turizmin Önemi Ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma", *Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1).s.100-120.
- Kibrit, U ve Genç, V. (2022). Doğa Temelli Turistlerin Seyahat Motivasyonlarının İncelenmesi *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 5(Special Issue-1),50-68.
- Kila, J.D. (2013). Inactive, Reactive, or Pro-Active Cultural Property Crimes in the Context of Contemporary Armed Conflicts. *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies*.1/4.s.319-342
- Kim, J. H. (2014). The Antecedents of Memorable Tourism Experiences: The Development of a Scale to Measure the Destination Attributes Associated with Memorable Experiences, *Tourism Management*, 44, s. 34-45.
- Konak, N. (2010). Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler, Selçuk Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 24, s. 271-283.

- Kozak, M. (2001). Comparative Assessment of Tourist Satisfaction with Destinations, *Tourism Management*, 22, s.391-401.
- Kozak, N. (2008). *Turizm pazarlaması*. Ankara. Detay Yayıncılık.
- Kökler, O. (2005). *100 Yıl Önce Türkiye’de Ermeniler*, İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.
- Koroğlu, Ö., Ulusoy Yıldırım, H. ve Avcıkurt, C., (2018). “Kültürel Miras Kavramına İlişkin Algıların Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi”, *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1). s. 98-113.
- Kuntay, O. (2004). Sürdürülebilir Turizm Planlaması. Alp Yayınevi, Yayın No: 21, Turizm Serisi: 1. Ankara.
- Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013). Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 35-47
- Kusen, E. (2010). A system of tourism attractions. *Tourism Review*, 4 (58),s.409-424.
- Küçük, M.(2013). Çamlık Kasabası Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi için Çözüm Önerileri, *IJSES3*(2). s. 35-45
- Külcü, Ö. T. (2015). Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s. 27-32.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2013). *Gelenekten Geleceğe Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Miras*, Ankara, Desen Ofset.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2009). *Kültürel miras ve müzecilik çalışma raporu*. 15.12.2021 tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (1984). <https://teftis.ktb.gov.tr>
- Latkova, P. (2008). “An Examination of Factors Predicting Residents’ Support for Tourism Development”, Phd. Thesis, Michigan State University, USA

- Lee, S., ve Bai, B. (2016). Influence of popular culture on special interest tourists' destination image. *Tourism Management*. 52. s.161-169.
- LeCompte, M. D. ve Goetz, J. P. (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research, *Review of Educational Research Spring*, 52(1), 31-60.
- Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). Naturalistic inquiry: Establishing Trustworthiness, Beverly Hills.
- Lonardi, S. ve Unterpertinger, Y. (2022). Somut Olmayan Kültürel Mirasın ve Geleneksel Dillerin Turizm Deneyimiyle İlgisi: Güney Tirol'deki Ladin Örneği. *Sürdürülebilirlik*. <https://doi.org/10.3390/su14052729>
- Lowenthal, D. (2005). Natural and cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*. 11(1). s. 81-92.
- Luzar, E., Assane, D. Christopher, G. ve Brenda, R. (1995). *Evaluating Nature-Based Tourism Using the New Environmental Paradigm*, Journal of Agricultural And Applied Economics. s. 544-555.
- Machlis, G. ve Burch, W. (1983). Relations Between Strangers: Cycles of Structure and Meaning in Tourist Systems, *Sociological Review*, 31, s. 666–692.
- Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması. *TMMOB Mimarlar Odası Dergisi*, Ankara.
- Meriç, P.Ö. (2007). İzmir'de turizm sektörünün geliştirilmesinde turistik ürün çeşitlendirmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 1.
- Meydan Uygur, S. ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2: s. 30-49.
- MacCannell, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. New York: Schocken Books.

- McKercher, B. ve DuCros, H. (2002). *Cultural Tourism The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*, The Haworth Hospitality Press, Binghamton. s. 70 -83
- Miller, G. (2004). The Social Impacts of Tourism, A Case Study of Bath UK. *Annals of Tourism Research*. s.1-39.
- Milli Parklar Kanunu, (1983). Kanun Numarası 2783, Kabul Tarihi:09.08.1983, Resmi Gazete yayın tarihi: 11.08.1983, sayı:18132
- Mills, G. E. (2003). Action research: A guide for the teacher researcher (2nd edition.). New Jersey: Merrill Prentice Hall
- Mohsin, A. (2005). Tourist Attitudes and Destination marketing: The Case of Australia's Northern Territory and Malaysia, *Tourism Management*, 26(5), s.723-732.
- Mossberg, L. (2007). A Marketing Approach to the Tourist, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7 (1), s. 59- 74.
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism, *Annals of Tourism Research*, 23(2), s. 249-260.
- Ogan, A. Türk Müzeciliğinin 100. Yıl Dönümü, Türkiye Türiş ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1947. s. 20-22
- Oğuz, M.Ö. (2013). *Somut olmayan kültürel miras nedir?*.Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara. Geleneksel Yayıncılık
- Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (2012). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*.
- Oliveira, J.A.P. (2005). *Tourism as a force for Establishing Protected Areas: The Case of Bahia, Brazil*. *Journal of Sustainable Tourism*. 13(1), s. 24-49.

- OndiOndimu, K. I. (2002), "CulturalTourismIn Kenya", *Annals of TourismResearch* 29(4): 1036-1047. s. 1041).
- Ongan, S.E. (1997). Ulusal çevre eylem planı: Arazi kullanımı ve kıyı alanlarının yönetimi. İller Bankası, ISBN 975-19-1676-3 (basılı nüsha
- Otto, J. ve Ritchie, J. (1996). The Service Experience in Tourism, *Tourism Management*, 17 (3), s. 165–174.
- ÖÇKKB, (2010). Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, <http://www.ockkb.gov.tr>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).
- Öter, Z. ve Özdoğan, O. N. (2005). Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği. *Anatolia. Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), s. 127-138.
- Öter, Z. ve Ünal, E., (2011). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm Etkileşiminin Beypazarı İlçesinde Yerel Ekonomiye Katkıları. *International Journal of Contemporary TourismResearch*, 1(2017), s. 1–37.
- Özer, Ö. (1998). Çevre Konusunda Tanımlar ve Açıklamalar. Çevre sorunlarına Giriş, Mobil Yayınları, İstanbul.
- Özbay, S. (2008). Doğa Koruma Alanlarında Planlama Çalışmaları ve Ayvalık Adaları Tabiat Parkı Yönetim Planı Önerisi. İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Özbek, S. (2000). *Filoloji Kuramları*. İstanbul. Bulut Yayınları.
- Özbek, Ö., Çevik S. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Taşıyıcısı Olarak Geleneksel El Sanatları: Gönen İlçesinin Yaşayan Mirası. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 6(4), s. 588-603.
- Özdemir, G. (2008). *Destinasyon Pazarlaması*. (1.Baskı) Ankara: Detay Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 323-343

- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2012). Afyonkarahisar İlinin Turizm Gelişimi ve Çekicilikleri. *Sosyal Bilimler Dergisi* / Cilt: XIV, Sayı 1
- Özgüç, N. (1998) Turizm Coğrafyası, Özellikler, Bölgeler, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Özel, S. (1998). Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması. İstanbul. Alkım Yayınları
- Öztemiz, S. (2016). Türkiye’de Dijitalleştirilen Kültürel Miras Ürünlerine Açık Erişim: Bir Model Önerisi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- Öztürk, Ş. (2019). Akdamar Kilisesi 2005 ve Sonrası Onarım Çalışmaları Hakkında Bir Değerlendirme. Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, vol.12, no.4, s. 860-874.
- Park, Hyung, Yu. (2014). *Heritage Tourism*. London: Routledge.
- Pehlivan, A. (2015). Açık ve Örgün Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Miras Öğelerinin İncelenmesi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.
- Pelit, E. ve Türkoğlu, T. (2019). Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Turizme Yansımaları: Ebru Sanatı Üzerine Bir İnceleme, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), s. 101-118.
- Pine, J. ve Gilmore, J. H. (1999). İş Hayatı Bir Tiyatro. İstanbul: Boyner Yayınları
- Pulhan, G. (2009). Yeni Kültür Politikaları Açısından Kültürel Miras, Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş. S. Ada, H.A. İnce (drl.). *İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*. s.129.
- Rahimi, M., Daneshvar M. H., Heidari, M., ve Yari, F. (2013). In vitro micropropagation of *Fritillaria imperialis* L. through induction of indirect organogenesis, *International Journal of Agronomy and Plant Production*, 4(3), s. 418-424.

- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, s.12-21.
- Ritchie, J. R. Brent; Crouch, Geoffrey I. (2003). *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*, CABI (CAB International) Publishing, UK.
- Rogerson, J.M. (2012) "The Changing Location of Hotels in South Africa's Coastal Cities", 1990–2010. *Urban Forum*, S.23, s.73–91.
- Rukancı, F. (2018). Kültürel Mirasın Gelecek Kuşaklara Aktarılması ve Tanıtımında Yazma Eser Kütüphaneciliği. *Erdem Dergisi*. s.74. s.99-116.
- Saarinen, J., Moswete, N., ve Monare, M. (2014). Cultural Tourism: New opportunities heritage sites. *Tourism Management*, 16(5), s. 361-365.
- Sacılık, Y. M. ve Toptaş, A. (2017). Kültür turizmi ve etkileri konusunda turizm öğrencilerinin algılarının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2). s.107-119.
- Salazar, J.P., Chang, S., and Girard, T.C., (2001). Visitor Sharing among Country Attractions and Hotels. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 8(1/2), s. 33-43.
- Saatcı Savsa, G. (2023). Somut Olmayan Kültürel Miras Olarak Yöresel Yemeklerin Metaforik İncelenmesi: Çanakkale Örneği. *Turcology Research*, 76, s. 32-38.
- Seaton, A. ve Bennett, M. (1997). *Marketing tourism products*. Oxford: Alden Press.
- Sevinç, H. ve Azgün, S. (2012). Bölgesel Kalkınma ve İnanç Turizmi Bağlamında Akdamar Kilisesi Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 2 (2).s. 17-21.
- Sezer, İ. (2017). Kültürel Mirasın Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Taşköprü İlçesi Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*. Cilt:2 No:2
- Sezgin, M., Karaman, A. (2008). Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, s. 429-438.

- Shaw, W. (2004). Osmanlı Müzeciliği, İletişim Yayınları, İstanbul, s.111
- Shankar, B., ve Swamy, C. (2013). Creating awareness for heritage conservation in the city of Mysore: Issues and policies. *International Journal of Modern Engineering Research (IJMER)*, 3, s. 698–703.
- Sönmez, V. ve G. Alacapınar, F.(2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Süer, S. ve Sadık, G. (2020). Kültür Turistlerinin Seyahat Harcamalarına Yönelik Bir Araştırma: Bergama Antik Kenti Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s. 281-298.
- Sürücü, O. ve Başar, M. E. (2016). Kültürel Mirası Korumada Bir Farkındalık Aracı Olarak Sanal Gerçeklik. *Artium*, 4(1), s. 13-26.
- Şahin, A. S. ve Güner, S. (2006). Kültürel miras koruması ve sivil toplum örgütleri arasındaki ilişki, *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*, 16-18 Kasım, İzmir.
- Şahin, A. D. (2013). Kültürel Miras Alanlarının Dönüşümünde Yeni Bir Yaklaşım: Yel Değirmeni Örneği. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Şahin, İ. F. (2009). Erzincan İli'nin Turizm potansiyel ve İldeki ekoturizm uygulamaları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22). s. 69-88
- Şahin, S. ve Özdemir, Ö. (2018). İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri İnternet Sitelerinde Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Ürünlerinin Tanıtılması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2).
- Şen Demir, Ş. (2010), Çekici Faktörlerin Destinasyon Seçimine Etkisi: Dalyan Örneği, *Ege Akademik Bakış*, C. 10, S. 3, s. 1041-1054.
- Tan, N. (2013). Unesco Somut Olmayan Kültürel Miras Kavramı Çerçevesinde Nasreddin Hoca Fıkralarının Sürdürülebilirliği. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, 36, s. 93-105.

- Tarhan T., Sevin, V. ve Aşan, M.B. (1988). Van-Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı Onarım ve Çevre Düzeni Çalışmaları, Kazı Sonuçları Toplantısı II., Antalya: s.19-27
- Taylor, E. B. (1958). *The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture*. New York: Harper & Brothers.
- Teksöz G, Ertürk E. Ve Lise Y. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi İçin Biyosfer Rezervleri: Camili’de Yaşam, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Ankara.
- Theodori, G. (2000). “Level of analysis and conceptual clarification in community attachment and satisfaction research: Connections to community development”. *Journal of the Community Development Society*, 31 (1), s.35-38.
- Thierry, J.P., Donabedian, P.(1989). *Annenian Art*, New York s. 173-525
- Thierry, J. M.(1975-76). *Monasteres Armeniens du Vaspurakan-VIII*”, *REA*, XI, Paris, s. 382-385.
- Tisdell, C. A. (2005). *Economics of environmental conservation* (Vol. 1). USA: Edward Elgar Publishing.
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*. Bristol, UK: Channel View Publications.
- Timothy, D. J. ve Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Harlow: Prentice Hall. *Tourism Research*, 23, s. 261-283
- Torcu, D. (2013). UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 4. Türksoy Üye Devletleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı, 2. Kültürel ve Doğal Miras Semineri. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Troel, J., Bruch C., Cassar A. ve Schang S. (2005). “Enhancing Participation And GovernanceIn WaterResources Management:Conventional Approaches And Information Technology” Libor JANSKY ve Juha I. UITTO (Editörler), New York: United Nations University Pres.

- Top, M., Kılıç, S. ve Karaca, Y. (2006). Van'da Ortaçağ ve Sonrası Yapılar. Van Kültür ve Turizm Envanteri I. İstanbul.
- Top, M. (1999) "Gevaş İzzetînşir Cami", *Dünyada Van, Van Valiliği Kültür ve Sanat Dergisi*, Van, Cilt (20), 18-21
- Tuna, A. (2018). Doğal Sitlerde Derecelendirme Sorunu: Elazığ-Hazar Gölü Örneği . İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 8 (17) , s. 1-14
- TUIK, (2021). Su Ürünleri İstatistikleri <https://data.tuik.gov.tr/>
- Tunçer, M. (2017). Düünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma, *Gazi Kitapevi*, Ankara.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetim*, 24 (24) s. 543-559.
- UBSEP, (2008). Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi Eylem Planı, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Ulusal Odak Noktası, Ankara
- Uçar, S. (2018). Tarihi ve Kültürel Mirasın Turizm Talebine ve Çekiciliğine Dönüştürülmesine Dair Bir Araştırma: Batman ve Çevresi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- UÇMSEP, (2005). Çölleşmeyle Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Koordinasyon Birimi Ankara, <http://www.ncsaturkey.cevreorman.gov.tr/Upload/Dokumanlar/Guncel%20Belgeler/unccd.pdf>, (22.02.2022).
- Uğur. İ.(2012). Tarihi Kentlerin Turizm Destinasyonu Olarak Geliştirilmesi: Safranbolu Örneği, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Çanakkale.
- Uluçam, A. (2002). Van Gölü Havzası'ndaki Tarihi Mezarlıklar ve Mezartasları. *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, s. 218.

- Uluçam A. (2000). Orta Çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.
- UNESCO, (2003). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* <http://www.unesco.org.tr> (28.12.2021)
- UNESCO, (2013). *Managing Cultural World Heritage*. Paris, Fransa.
- UNESCO World Heritage Centre, (2019). The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Erişim Tarihi: (21.02.2022). <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>
- UNESCO, (2019). World Heritage Centre
- UNESCO, (2022). www.unesco.org.tr
- Uras, E. (1987). Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, s.192
- Usal, Alparslan ve Zeynep Kuşluyan. (2002). Davranış Bilimleri, Sosyal Psikoloji. Barış Yayınları. İzmir
- Usal, A ve Oral, S. (2001) *Turizm Pazarlaması*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s.33
- Usta, Ö. (2016). *Turizm genel ve yapısal yaklaşım* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2014) *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2001). Genel Turizm, İzmir, Detay Yayınevi, s. 193.
- Uygur, M. S. ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Vol. 2, s. 30-49.
- Uygur, M. S. (2007). *Turizm Pazarlaması*, Ankara. Nobel yayıncılık
- Uygur, M. S. (2017). *Örnek olaylarla turizm pazarlaması*. Ankara. Detay Yayıncılık.
- Uysal, K. (2018). Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: İznik Örneği. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Balıkesir.

- Üçcan, F. (2002). Kültür Mirasımız, Şekerbank Kültür Yayınları, Ankara.
- Ünlüöner, K. ve Hürriyet Ç. (2011). Destinasyon Kalitesi: İkinci Konut Sakinleri Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10,Sayı:35, s. 353-369.
- Ünsal, D. ve Pulhan, G. (2012). Türkiye’de Kültürel Mirasın Anlamı ve Önemi: Kültürel Miras Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Varnacı, U. F ve Somuncu, M. (2011). Kültürel Peyzajın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Yerel Halkın Görüşleri: Ihlara Vadisi Örneği, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3 (2), s. 21-36.
- Vander Auwera, S. (2014). UNESCO and the Protection of Cultural Property during Armed Conflict. *International Journal of Cultural Policy*. s. 1-19.
- VANTSO,(2020).Gevaş İlçe Raporu.www.vantso.org.tr/u/files/7GEVASGPAOAQ_998.pdf
- Yale, P. (1991). *From Tourist attractionsto Heritage Tourism*. ELM Publications, Huntingdo
- Yalçın, A. M. (2013). Gevaş İlçesinde (Van) Hymenoptera ve Diğer Pterygota- Bitki İlişkileri Üzerine Eko-Faunistik Araştırmalar. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi: Van
- Yavaş, A. Taşkiran. E. Alyakut, Ö. Özkul, E. ve Üzümcü, T. (2017). Kartepe’de Doğa Sporlarının Alternatif Turizm Amaçlı Kullanımı ve Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri, *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*,1(2), s. 1-12.
- Yeşil, M. (2016). Doğa Koruma Yaklaşımlarındaki Değişimlerin Dünyada ve Türkiye’deki Tarihsel Süreci. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*,4(10), s. 867-876.
- Yeşiltaş, M. ve Özürk, Y. (1997). Türkiye'yi Ziyaret Eden İngiliz Turistlerin Tatminini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8 (1 -2). s. 24-27.

- Yılmaz, E. (2004). Ülkemizdeki Orman İşlevleri ve Tahsis Kriterleri, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, *Tarsus, Doa Dergisi (Journal Of Doa)* Sayı: 10 s.1-25.
- Yılmaz, Y ve Çizel, B. (2000). Türk Turizminde Günü Kurtarmak Değil, Marka Yaratmak, 1. *Ulusal Türkiye Semp, (2-3 Kasım 2000)*, Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü Yayınları İzmir. s. 455-464.
- Yıldırım, H.M. (2014). Destinasyon Seçim Sürecinde Etkinliklerin Önemi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi: Çanakkale.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Ankara, *Seçkin Yayıncılık*, 45- 290.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (11.Baskı), *Seçkin Yayıncılık*, Ankara.
- Yıldırım, G. (2021). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Eğitim Programlarına Yansımaları: Hayat Bilgisi Öğretimi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. Sayı/16
- Yıldırım, R. (2022). Etnik Çeşitlilikten Gelen Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turizme Kazandırılmasında Dijital Erişilebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme; Sakarya Örneği. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*; Cilt: 14/,Sayı: 53
- Yıldız, M. Z. ve Deniz, O. (2005). Kapalı Havza Göllerinde Seviye Değişimlerinin Kıyı Yerleşmelerine Etkisi: Van Gölü Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), s. 15-31
- Yıldız, N ve Yener, G. (2010). Van Gölü'nde Sediment Birikim Hızı, Radyoaktif Ve Ağır Metal Kirliliğinin Tarihlemesi. *Ekoloji*,19/77: s. 80-87.
- Yiğit, A., İrak, Z. T., Öztürk, D., Öztürk, E., Alpaslan, D., Şahan, T., Aktaş, N., 2017. Van Gölü Suyunun İyon Karakterizasyonu ile Su Kalitesinin Belirlenmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7 (4): s. 169-179.

- Ying, L. (2014). Study on The Contribution of Tourism to Regional Economic Development", *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 6(7), s.823-827.
- Ying, L. (2022). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Dijital Teknolojinin Uygulanması, *Mobil Bilgi Sistemleri*, cilt., Makale Kimliği 7471121, 8 sayfa, <https://doi.org/10.1155/2022/7471121>
- Yücel, S. ve Morgil, F. İ. (1998). Yüksek Öğretimde Çevre Olgusunun Araştırılması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14, s. 84-91.
- Yücel, M. (1995). Doğa Koruma Alanları ve Planlaması. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No:104, Yardımcı Ders Kitapları Yayın No:9, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset Atölyesi. s. 255 Adana.
- Yücel, M. ve Babuş, D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. *DOA Dergisi*(11), s. 151-175.
- Yücel, M. (2009). Korunan Alanlar ve Yönetimi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 354 Yerel Yönetimler Merkezi Yayını No: 27, Ankara. s. 81-102.
- Zengin, B. ve Sancar, M.F. (2014). Alternatif Turizm Türlerinin Pazarlanabilirliği ve Seyahat Acentalarının Bakış Açıları. *Şanlıurfa Örneği, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(5). s. 141-160.
- Zorlu, B. (2015, 14 Mart). Suriye'nin Savaşta Yok Olan Kültür Mirası. *Bianet*. Erişim adresi:<https://m.bianet.org/biamag/toplum/163014-suriye-nin-savasta-yok-olan-kulturel-mirasi>
- Zhang, S., Xiong, K., Fei, G. ve Chen, Y. (2023). Dünya doğal miras alanlarının estetik değer koruması ve turizm gelişimi: dünya mirası karst alanları için bir literatür taraması ve çıkarımlar. *Miras Bilimi* 11, 30
- Wang, Y. (2008). Collaborative Destination Marketing: Understanding the Dynamic Process. *Journal of Travel Research*, 47(2), s. 151-166.

Wei-Jue H, J. Adam Beeco, Jeffrey C. Hallo ve William C. Norman (2016). Kırsal turizm gelişimi için cazibe merkezleri, *Journal of Sustainable Tourism*, 24:10, 1387-1402, DOI: 10.1080/09669582.2015.1115510

WTO (1963). World Tourism Organization.

Williams, S. (1998). *Tourism Geography*. Routledge. London.

Williams, R. (2005). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. Çeviren: Savaş Kılıç. İletişim Yayınları. İstanbul.

World Tourism Organization, (2019). International Tourism Highlights, 2019 Edition, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284421152>,

Wu, H.L. ve Volkar, D.L. (2009). The Use of Theory in Qualitative Approaches to Research Applications: Application in end of Life Studies, *Journal of Advanced Nursing*, 65, (12), s. 2719-2732

İnternet Kaynakları

Cnnturk, (2022). Zelenski: Rusya'nın saldırılarında 200'e yakın kültürel miras zarar gördü

<https://www.cnnturk.com/dunya/zelenski-rusyanin-saldirilarinda-200e-yakin-kulturel-miras-zarar-gordu> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

Euronews (2022), “Rusya’nın Ukrayna’daki Ayrılıkçı Bölgeleri Tanıması Ne Anlama Geliyor? <https://tr.euronews.com/2022/02/21/rusya-n-n-ukrayna-daki-ayr-l-kc-bolgeleri-tan-mas-ne-anlamageliyor> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

Anadolu Ajansı, (2021). Kış günlerinde Van usulü beyzbol oynayarak eğleniyorlar.

<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/karli-kis-gunlerinde-van-usulu-beyzbol-oynayarak-egleniyorlar/2121845> ((Erişim Tarihi: 13.06.2022)

Gazetevan, (2012). Gevaş'ta festival coşkuyla son buldu.

<https://www.gazetevan.com/haber/gevas/53738/gevas-ta-festival-coskuyla-son-buldu-gevas-haberleri> (Erişim Tarihi: 16.06.2022)

Türkiye Gazetesi, (2018). Yılmaz Erdoğan müjdeyi verdi.

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/fotogaleri/yilmaz-erdogan-mujdeyi-verdi--16395.aspx?fotogaleri/yilmaz-erdogan-mujdeyi-verdi--16395.aspx&>

Şehrivan, (2019). Van da yapılacak olan Gezginfest krize dönüştü.

<https://www.sehrivangazetesi.com/guncel/vanda-yapilacak-olan-gezginfest-krize-donustu-h56254.html> (Erişim Tarihi: 17.06.2022)

YeniŞafak,(2022). Van da kayak festivali renkli görüntülere sahne oldu.

<https://www.yenisafak.com/gundem/van-kayak-festivali-renkligoruntulere-sahne-oldu-3743684> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

<https://van.bel.tr/HaberDetay/van-akdamar-badem-cicegi-festivali-ile-renklendi-28042022134157.html> (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

<http://gevas.gov.tr/kultur> (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

<http://gevas.gov.tr/genel-cografya-ve-yeryuzu-sekilleri> (Erişim Tarihi: 20.06.2022)

www.vantso.org.tr (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

<https://www.iha.com.tr/van-haberleri/1-gevas-turizm-festivali-208240/> ((Erişim Tarihi: 11.06.2022)

<https://tvk.csb.gov.tr/van-gevas-inkoyu-agin-mezrasi-deveboynu-tescil-ilani-duyuru-411945> (Erişim Tarihi: 28.07.2022)

<https://van.bel.tr/Syf/Van-Deniz-Otobusu-Sefer-Saatleri.html> (Erişim Tarihi: 11.07.2022)

<https://van.bel.tr/HaberDetay/gevas-akdamar-iskelesine-otobus-seferlerimiz-basladi-23082021122605.html> (Erişim Tarihi: 11.07.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/akdamar-adasinda-cok-dilli-konser/2644320> (Erişim Tarihi: (29.07.2022)

<https://van.ktb.gov.tr/TR-88266/artos-dagi.html> (Erişim Tarihi: 13.07.2022)

<https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2018/10/dog049-artos-dagi-onemli-doga-alanlari-kitabi.pdf> (Erişim Tarihi: 25.07.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/aglayan-gelin-vanda-dogayi-renklendirdi/2576024>

(Erişim Tarihi: 13.07.2022)

https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/van_2017_cdr_son-20180705102000.pdf

(Erişim Tarihi: 22.07.2022)

<https://van.bel.tr/HaberDetay/buyuksehir-in-doga-yuruyusu-yogun-katilimla-gerceklesti-22112021092807.html> (Erişim Tarihi: 25.07.2022)

<https://van.ktb.gov.tr/TR-88276/van-golu.html> (Erişim Tarihi: 16.07.2022)

<https://tvk.csb.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 16.07.2022)

Hürriyet, (2018). Van Gölünün saklı koylarına sadece teknelerle gidilebiliyor.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/van-golunun-sakli-koylari-sadece-teknelerle-3-saatte-gidilebiliyor-40883436> (Erişim Tarihi: 15.07.2022)

<https://van.ktb.gov.tr/TR-88269/gevas-halime-hatun-kumbeti.html> (Erişim tarihi, (11. 08.2022)

<https://www.dosim.gov.tr/> (Erişim tarihi, (10. 08. 2022)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/09/100919_turkey_akdamar (Erişim tarihi, (10. 08. 2022)

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/van/kulturenvanteri/deveboynu-manastiri> (Erişim tarihi, (15. 08. 2022)

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/van/kulturenvanteri/gevas-gorundu-aziz-astuacacin-kirmizi-kilise> (Erişim tarihi, (16. 08. 2022)

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tarihi-akdamar-kilisesinde-10uncu-ayin-42131665> (Erişim tarihi, (18. 08. 2022)

<https://www.iha.com.tr/van-haberleri/halime-hatun-kumbetinin-gorunusunu-bozan-yurt-binasina-yikim-karari-3884343/> (Erişim tarihi, (19. 08. 2022)

<https://van.ktb.gov.tr/TR-88269/gevas-halime-hatun-kumbeti.html>) (Erişim tarihi, (19. 08. 2022)

<https://van.ktb.gov.tr/TR-91099/yamac-parasutu.html> (Erişim Tarihi: 18.09.2022)

Hürriyet, (2020). Van Gölü manzarası eşliğinde Artos dağında yamaç paraşütü keyfi

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/van-golu-manzarasi-esliginde-3-bin-550-rakimli-artos-daginda-yamac-parasutu-keyfi-41603887> (Erişim Tarihi: 12.09.2022)

https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/van_2019_cevre_durum_raporu_20200901150601.pdf (Erişim Tarihi: 23.09.2022)

<https://van.ktb.gov.tr/TR-88266/artos-dagi.html> (Erişim Tarihi: 19.09.2022)

<https://tdf.gov.tr/34006/artos-ultra-sky> (Erişim Tarihi: 25.09.2022)

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50838/unesco-insanligin-somut-olmayan-kulturel-mirasinin-tems-.html> sayfasından uyarlanmıştır).

<https://www.vanekspres.com.tr/ekonomi/gevas-van-in-turizm-cenneti-olacak-h18896.html> (Erişim Tarihi: 05.10.2022)

<https://bolge17.dsi.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.10.2022)

<https://www.vansesigazetesi.com/infinite-haber-devam-69745-haberi>(Erişim Tarihi: 06.10.2022)

DKMP,(2014).<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2014/metaveri2014.pdf> (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

TBMM,(1965).https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800563.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

TBMM, (1999). <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4434.html> (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

Resmi Gazete, (1998). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23410.pdf> (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

KTB, (2023). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50838/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-listesi.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

KTB, (1997). <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263668/kultur-egitim-ve-bilim-alaninda-isbirligi-anlasmasi>. (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

KTB, (1989). <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

KTB, (1988). <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263669/akdenizde-ozel-koruma-alanlarina-iliskin-protokol.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

ICOMOS,(1996).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0882066001536913778.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

ICOMOS,(2013).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0795934001587381516.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2023)

UNESCO, (2023).<https://www.unesco.org.tr/> (Erişim Tarihi: 13.03.2023)

UNESCO, (2001). <https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kultur-Miras%2C-UNESCO%2C-2001.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2023)

UNESCO, (2002). https://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/tez/sutez.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

UNESCO, (2003). <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>(Erişim Tarihi: 15.03.2023)

UNESCO, (1982). <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

UNESCO, (1975) <https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmel> (Erişim Tarihi: 21.03.2023)

UNESCO, (1954). <https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO%2C-1954.pdf> (Erişim Tarihi: 21.03.2023)

ICOM, (1946). <https://icom.museum/en/> (Erişim Tarihi: 21.03.2023)

IIC, (1950). <https://www.iiconservation.org/about/history> (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

ICOMOS,(2013).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0795934001587381516.pdf (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

ICOMOS,(2014).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

ICOMOS, (1965). <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr> (Erişim Tarihi: 29.03.2023)

CartaDelRestauro,(1931).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2023)

COE, (1954).<https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/paris-1954.pdf>

VenedikTüzüğü,(1964).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2023)

COE, (1965). <https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Viyana-Tavsiye-Karari%2C-COE%2C-1965.pdf> (Erişim Tarihi: 06.04.2023)

AmsterdamBildirgesi,(1975).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf (Erişim Tarihi: 06.04.2023)

QuebecBildirgesi,(1982).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0931825001587380615.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2023)

Yeni Zelanda, (1992). <https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-ICOMOS-Yeni-Zelanda%2C1992.pdf> (ICOMOS, 1992) (Erişim Tarihi: 10.04.2023)

NaraÖzgünlükBelgesi(1994).http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2023)

Hürriyet, (2021). Akdamar Adası nerede ve nasıl gidilir?

<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/akdamar-adasi-nerede-ve-nasil-gidilir-akdamar-adasi-gezilecek-yerler-konaklama-tarihi-ve-ozellikleri-hakkinda-bilgi-41746385> (Erişim Tarihi: 12.04.2023)

Van Büyük Şehir Belediyesi, (2023). <https://van.bel.tr/OtobusSaatDetay/179> (Erişim Tarihi: 12.04.2023)

Van Çevre Durum Raporu, (2017).https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/van_x2017_cdr_son-20180705102000.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2023)

Sabah, (2021). Van'da doğa gezisi ve fotoğraf etkinliğine yoğun ilgi

<https://www.sabah.com.tr/van/2021/11/22/vanda-doga-gezisi-ve-fotograf-etkinligine-yogun-ilgi> (Erişim Tarihi: 12.04.2023)

Şehrivan, (2022) Akdamar Adasında 10'uncu ayin yapıldı Ermeniler Van'dan mutlu ayrıldı. <https://www.sehrivangazetesi.com/akdamar-kilisesinde-10uncu-ayin-yapildi-ermeniler-vandan-mutlu-ayrildi> (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2023). <https://van.ktb.gov.tr/TR-88269/gevas-halime-hatun-kumbeti.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2023)

Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2023). <https://van.ktb.gov.tr/TR-88266/artos-dagi.html> / (Erişim Tarihi: 19.04.2023)

(Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2023). <https://van.ktb.gov.tr/TR-88276/van-golu.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2023)

Habertürk,(2022). Akdamar adası'nı 4 ayda 26 bin 380 kişi ziyaret etti.

<https://www.haberturk.com/van-haberleri/96768142-akdamar-adasini-4-ayda-26-bin-380-kisi-ziyaret-etti> (Erişim Tarihi: 22.04.2023)

ÖZ GEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Necat KAÇMAZ
Uyruğu : T.C

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Üniversite	: Atatürk Üniversitesi	2007

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2007/2010	MEB	Ücretli Öğretmenlik
2014 (Devam ediyor)	Gençlik ve Spor Bakanlığı	Gençlik Lideri